ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 38 (2564)
ПЯТНІЦА
17
верасня 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

У Мінску працуе Усесаюзны злёт грамадскіх прапагандыстаў кнігі. На здымку Ул. Крука—група ўдзельнікаў злёту.
Інфармацыя пра першыя дні работы злёту—на стар. 2.

У НУМАРЫ ЧЫТАЙЦЕ:

У СЯМ'І АДЗІНАЙ

У мінулым нумары мы пачалі друкаваць гутаркі нашага карэспандэнта з кіраўнікамі творчых саюзаў і арганізацый аб тым, як грамадскасць рэспублікі адзначыць 50-годдзе Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Нам паведамілі:

У ДЗЯРЖАЎНЫМ КАМІТЭЦЕ САВЕТА МІНІСТРАЎ БССР ПА ДРУКУ

— Перш чым расказаць, якія кнігі рыхтуюцца ў выдавецтвах рэспублікі да юбілею Краіны Саветаў, — заявіў кіраўнік групы тыражоў, статыстыкі друку і кніжнага гандлю В. Вільтоўскі, — хачу адзначыць, што, па сутнасці, выданне кніг да гэтай даты пачалося ўжо некалькі гадоў назад. Кнігі, выпушчаныя да 50-годдзя Савецкай улады, 50-годдзя БССР і Кампартыі Беларусі, 100-годдзя з дня нараджэння стваральніка Савецкай дзяржавы У. І. Леніна, можна з поўным правам лічыць прысвечанымі і гісторыі Савецкага Саюза. Да ліку іх належаць кніга старшыні Савета Міністраў БССР Ц. Я. Кісялёва «У братняй сям'і народаў СССР», зборнікі «Родная наша ўлада», «Беларуская ССР за гады Савецкай улады», «Імя Леніна», «Па Ільічы звяраючы крок» і многія іншыя.

А цяпер канкрэтна — што рыхтуюць сёння нашы выдавецтвы? Выдавецтва «Беларусь» запланавала кнігу Б. Бараноўскага «За дружбу народаў», прысвечаную барацьбе Камуністычнай партыі Беларусі за ажыццяўленне ленінскай нацыянальнай палітыкі ў рэспубліцы ў 1921—1925 гадах. Пра гісторыю ваеннага, эканамічнага, палітычнага і культурнага супрацоўніцтва беларускага народа з вялікім рускім і іншымі народамі нашай краіны ў першыя гады Савецкай улады раскажа кніга У. Ракашэвіча «Пад сцягам братэрства». Зацікавіць чытачоў і кніга С. Марцэлева «На шляхах будаўніцтва сацыялізма», у якой аўтар на шматлікім фактычным матэрыяле расказвае пра друк Беларусі ў перыяд барацьбы савецкага народа за сацыялізм (1926—37).

Будзе працягнута выданне пачатай у 1970 годзе серыі гісторыка-эканамічных нарысаў пра развіццё народнай гаспадаркі, навукі і культуры савецкіх рэспублік, пра іх сяброўскія сувязі з Беларуссю. Ужо выйшлі кнігі, прысвечаныя РСФСР, Украіне, Эстоніі і Малдавіі.

Упершыню прагучаць на беларускай мове вершы лаўрэата Ленінскай прэміі Расула Гамзатава (зборнік «Высокія зоры»). Выйдуць выбраныя апавяданні сучасных украінскіх пісьменнікаў і кніга паэзіі вядомага армянскага паэта Геворка Эміна.

У сваю чаргу, творы беларускіх пісьменнікаў добра ведаюць шматлікія чытачы шматнацыянальнай Краіны Саветаў. На рускай мове для іх выйдуць кнігі І. Шамякіна, М. Лобана, Я. Скрыгана, А. Чарнышэвіча, Я. Васілёнка, А. Алешкі і інш. Брашуры «Беларусі крокі сажнёвыя» і «Дзяржаўны і грамадскі лад Беларускай ССР» адрасаваны зарубежным гасцям рэспублікі.

Пытанням развіцця сацыялістычных культур народаў СССР, іх узаемасувязям і ўзаемаўзбагачэнню прысвячаецца кніга В. Бармічава «У адзіным саюзе. (Стварэнне СССР і развіццё нацыянальных культур)», якая выйдзе ў выдавецтве «Навука і тэхніка». Там жа рыхтуецца калектыўная праца «Беларусь у Саюзе Савецкіх Рэспублік», у якой даецца аналіз эканамічных і палітычных пераўтварэнняў на Беларусі з часу яе ўступлення ў Саюз ССР, падкрэсліваецца вялікая сіла ленінскай нацыянальнай палітыкі.

У ГРОДЗЕНСКІМ АБЛАСНЫМ ДРАМАТЫЧНЫМ ТЭАТРЫ

— У 1972 годзе калектыў тэатра зноў сустрэнецца з творчасцю ўкраінскага драматурга Міколы Зарудната, які палюбіўся нам па п'есе «Вясёлка», што доўгі час з поспехам ішла на нашай сцэне, — паведаміў галоўны рэжысёр тэатра А. Струнін.— На гэты раз будзем ставіць «Рым, 17, да запатрабавання». Пастаноўка даручана рэжысёру В. Скарабагатаву.

Калі артысты вернуцца з адпачынку, разам з імі абмяркуем магчымасць падрыхтаваць што-небудзь з п'ес драматургаў рэспублік Азіі.

Як заўсёды, вялікае месца ў нашым рэпертуары зоймуць творы рускіх савецкіх пісьменнікаў. Гэта «Рускае пытанне» К. Сіманава, «А зоры тут ціхія» па аповесці Б. Васільева, «Сям'я» І. Папова. Над апошнім працуем з асаблівай адказнасцю і хваляваннем. У ролі Валодзі Ульянава выступіць малады артыст Ул. Мішчанчук.

Рэвалюцыйная барацьба працоўных былой Заходняй Беларусі за Савецкую ўладу, за ўз'яднанне ў адзінай дзяржаве з усходнімі братамі знойдзе адлюстраванне ў спектаклі «Пад зорамі» па матывах рамана Піліпа Пестрака «Сустрэнемся на барыкадах». Над інсцэніроўкай мы зараз працуем разам з аўтарам рамана.

Такой у агульных рысах будзе афіша наступнага года — года, дарэчы, адметнага і ў гісторыі нашага тэатра, бо 2-га кастрычніка мы пачынаем свой юбілейны, 25-ы сезон.

У САЮЗЕ МАСТАКОЎ БССР

— У мастакоў нашай рэспублікі — напружаная пара працы. Можна сказаць, іменна цяпер вырашаецца, як яны сустрэнуць слаўны юбілей Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, — сказаў нашаму карэспандэнту адказны сакратар праўлення Саюза мастакоў БССР В. Вярсоцкі. — Нас чакаюць вельмі адказныя справаздачы перад гледачамі. Я маю на ўвазе перш за ўсё вялікія выстаўкі, у якіх прымуць удзел мастакі Савецкай Беларусі. Такіх выставак, асабліва важных для нас, у юбілейным годзе будзе тры. Дзве з іх — у сталіцы нашай радзімы Маскве.

Першая—занальная—у Манежы ў Маскве. Яна адкрыецца ў лютым 1972 года. У ёй прымуць удзел Украіна, Малдавія і Беларусь. Гэта будзе адна з яркіх дэманстрацый адзінства братніх савецкіх народаў, адзінства, адлюстраванага мастацтвам сацыялістычнага рэалізму.

Другая значная выстаўка — «Беларусь сацыялістычная». Яна будзе ў сталіцы нашай рэспублікі ў маі 1972 года. Думаю, ужо сама назва выстаўкі сведчыць, наколькі адказная творчая справаздача перад народам чакае нашых майстроў выяўленчага мастацтва.

І трэцяя выстаўка — усесаюзная. У ёй прымуць удзел усе рэспублікі. Яна будзе называцца «СССР — наша Радзіма». Гэты вялікі вернісаж адбудзецца ў Маскве ў лістападзе 1972 г.

Зразумела, у сувязі з надыходзячым святам Саюз мастакоў БССР будзе праводзіць нямала разнастайных мерапрыемстваў, план якіх распрацоўваецца. Апрача названых, адбудзецца шмат іншых выставак твораў выяўленчага мастацтва.

У ГОМЕЛЬСКІМ АБЛАСНЫМ ДРАМАТЫЧНЫМ ТЭАТРЫ

— Мы заўсёды з задавальненнем уключалі ў свой рэпертуар п'есы драматургаў братніх рэспублік, — сказала дырэктар тэатра Т. Карпава. — У гэтым сезоне, калі ўся наша краіна будзе адзначаць 50-годдзе Савецкага Саюза, мы вырашылі падрыхтаваць спектаклі па п'есах Р. Назарава «Дзень добры, Крымаў!», Э. Брагінскага і Э. Разанава «Саслужыўцы», украінскага драматурга А. Каламійца «Першы грэх», інсцэніроўку аповесці І. Ірошнікавай «Як ты жывеш, Зося?» Галоўны рэжысёр тэатра І. Папоў завяршае работу над спектаклем па п'есе вядомага савецкага пісьменніка Л. Лявонава «Залатая карэта».

Год будзе для нас вельмі напружаны, таму што на сёлетніх гастролях мы не мелі магчымасці рэпеціраваць: тры брыгады са спектаклямі «Дзіўны доктар», «Няроўны шлюб» і «Дзесяць сутак за каханне» раз'ехаліся па самых аддаленых кутках вобласці і далі 158 спектакляў. Да таго ж у калектыў улілася вялікая група маладых акцёраў, якія прыйшлі да нас па конкурсе. Але мы поўныя жадання стварыць спектаклі, вартыя знамянальнай даты.

ВЕЧАР ЮБІЛЯРА

У сувязі з 60-годдзем з дня нараджэння вядомага беларускага паэта Анатоля Астрэйкі ў клубе Саюза пісьменнікаў БССР адбыўся ўрачысты вечар. Яго адкрыў намеснік старшыні праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Анатоль Грачанікаў. Ён сказаў:

— У жыцці кожнага чалавека наступае пара, калі ён азіраецца на пройдзены шлях, прыгадвае пражытае, перадуманае, здзейсненае. І як хораша, калі чалавеку з вышыні пражытых гадоў не сорамна глядзець на зробленае! Паэзія Анатоля Астрэйкі заняла трывалае месца ў беларускай літаратуры...

У зале — пісьменнікі, паплечнікі па літаратурнай справе, прыхільнікі паэтычнага таленту Анатоля Астрэйкі, яго шматлікія чытачы. Паэта сардэчна віншуюць з юбілеем прадстаўнікі грамадскіх арганізацый, сябры. Ад імя пісьменніцкай арганізацыі Беларусі Анатоля Астрэйку вітаў першы намеснік старшыні праўлення СП БССР Іван Шамякін. З пранікнёным сяброўскім словам звярнуўся да паэта Тарас Хадкевіч. Хвалююча гучалі ў зале радкі верша, прысвечанага юбіляру Пятром Прыходзькам:

Цвітуць твае лясныя ружы
Ля партызанскіх буданоў.
У дні вайны твой голас мужны
К нам «Слуцкім поясам» дайшоў.

У заключэнне вечара былі зачытаны віншавальныя тэлеграмы, атрыманыя юбілярам з розных куткоў Беларусі.

Паэт шчыра падзякаваў прысутным за сардэчныя пажаданні і прачытаў свае вершы.

Вечар закончыўся вялікім канцэртам.

ВІНШУЕМ З УЗНАГАРОДАЙ!

За шматгадовую актыўную навукова-педагагічную і грамадскую дзейнасць і ў сувязі з пяцідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў дацэнта Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута Бутакова Аляксандра Іванавіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

АЎТОГРАФ А. СЕРАФІМОВІЧА

Адзін з зачынальнікаў савецкай літаратуры Аляксандр Серафімовіч чула адносіўся да маладых пісьменнікаў. Дапамагаў Серафімовіч сяброўскімі парадамі і Фёдару Гладкову, калі той працаваў над раманам «Цэмент».

Сведчаннем дружбы А. Серафімовіча з Ф. Гладковым можа быць экземпляр сёмага тома збору твораў Серафімовіча, падараваны аўтарам Фёдару Гладкову.

На кнізе — аўтограф: «Ф. Гладкову А. Серафімовіч. 2.III.26 Масква».

Кніга знойдзена ў фондах Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. І. Леніна.

М. КАНДРАТОЎСКАЯ,
старшы бібліятэкар.

УСЕСАЮЗНЫ ФОРУМ ПРАПАГАНДЫСТАЎ КНІГІ

15 верасня ў Мінскім палацы прафсаюзаў адкрыўся другі Усесаюзны злёт грамадскіх прапагандыстаў кнігі, які праводзіцца Камітэтам па друку пры Савеце Міністраў СССР, ЦК ВЛКСМ, ВЦСПС, Міністэрствам культуры СССР, Цэнтрасаюзам СССР і Міністэрствам абароны СССР.

У злёце прымаюць удзел каля 500 лепшых грамадскіх распаўсюджвальнікаў кнігі, дырэктары народных кнігарань, прадстаўнікі партыйных, прафсаюзных і камсамольскіх арганізацый, работнікі органаў культуры, выдавецтваў, кніжнага гандлю.

Прывітальным словам ад імя Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі злёт адкрыў сакратар ЦК КПБ А. Кузьмін. З дакладам «Задачы грамадскіх прапагандыстаў кнігі ў сувязі з рашэннямі XXIV з'езда КПСС» выступіў старшыня Камітэта па друку пры Савеце Міністраў СССР Б. Стукалін.

Дакладчык адзначыў, што з шасці мільярдаў кніг, атрыманых чытачамі ў мінулым пяцігоддзі, больш за дзвесце шэсцьдзесят мільёнаў распаўсюдзілі грамадскія прапагандысты. На Беларусі з поспехам працуюць каля 25 тысяч энтузіястаў, якія даводзяць друкаванае слова да масавага чытача.

Сваім вопытам прапаганды і распаўсюджвання на грамадскіх пачатках літаратуры падзяліліся намеснік сакратара парткома Яраслаўскага маторнага завода Г. Патапаў, дырэктар народнай кнігарні «Мара» маскоўскага завода «Вымпел» У. Макараў, старшыня клуба кнігалюбаў, начальнік аддзела інстытута «Мінскпраект» Г. Уласаў, член савета садзеяння кнігарні, уччотчыца Харкаўскага трактарнага завода Я. Марозава, дырэктар кнігарні горада Тыраспаля Т. Дзям'яненка, грамадскі прапагандыст, старшыня Ленінскага сельсавета з Пермскай вобласці К. Інзельберг, старшыня школьнага кааператыва сярэдняй школы № 20 горада Данецка Святлана Косціна і іншыя.

На злёце прыняты зварот да ўсіх грамадскіх распаўсюджвальнікаў літаратуры.

Госці нашай сталіцы наведалі музей Вялікай Айчыннай вайны, Дом-музей І з'езда РСДРП, Дзяржаўны мастацкі музей, кнігарні горада.

Сёння, у апошні дзень работы злёту, яго ўдзельнікі пазнаёмяцца з мемарыяльным комплексам «Хатынь» і Курганам славы.

Падрабязная справаздача аб рабоце злёту будзе змешчана ў наступным нумары.

НА ЗДЫМАЧНЫХ ПЛЯЦОЎКАХ

ПРАЗ ПОШУМ ВІЦЕБСКІХ ДУБРОЎ...

Гэта будзе фільм пра Бацьку, які Савецкую ўладу мацаваў, Вялікую Айчынную на сваіх плячах вынес, гора ад роднага дома адвёў. Твор — пра мужнасць і стойкасць савецкага чалавека ў абставінах, здаецца, немагчымых, невыносных. Экран раскажа аб вялікай бацькоўскай любві. «Вось ужо і не думаў, — скажа бацька, — што дзеці—такое хмельнае шчасце для мужыка». І пры гэтых словах увесь аж засвеціцца...

У аснову сцэнарыя пакладзены дакументальныя факты. Прататыпам галоўнага героя з'яўляецца славуты партызанскі камандзір Герой Савецкага Саюза Мінай Піліпавіч Шмыроў. Але ў сцэнарыі, які напісаны сынам камандзіра, акцёрам студыі «Беларусьфільм» Расціславам Шмыровым, ёсць не адна з легенд, якімі абрастаюць імёны вялікіх чалавечых натур, змагароў, герояў. Можа менавіта таму многія буйныя партызанскія важакі ўбачаць штосьці і «ад сябе» ў вобразе галоўнага героя. І ён будзе жывой індывідуальнасцю, непаўторным характарам.

Рэжысёра фільма Барыса Сцяпанава, пастаноўшчыка вядомых кінакарцін «Альпійская балада», «Я, Францыск Скарына», ледзь удалося злавіць у калідоры «Беларусьфільма», калі ён з глядзельнай залы спяшаўся ў мантажную.

— Здымалі мы не так даўно такую сцэну, — расказвае ён на хаду, — партызаны з лесу тайком прабіраюцца, засаду робяць. Выходзіць з бліжэйшай хаты да нас пажылая кабета і кажа: «Усё правільна робіце, сынкі. І засада на гэтым месцы была, толькі вы тады з другога боку ад лесу выходзілі». Тлумачым ёй, што мы здымаем не дакументальны фільм. Але ўсё роўна бачу, што вельмі хочацца жанчыне, каб нашы акцёры-партызаны паводзілі сябе так, як усё было на самой справе каля трыццаці гадоў назад.

Можна было б у кінаэкспедыцыю паехаць і не ў Гарадоцкі раён, дзе змагалася з ворагам Першая беларуская партызанская брыгада на чале з бацькам Мінаем. Ды якраз тут аператар Ігар Рамішэўскі, мастак Уладзімір Дзяменцеў, рэжысёр-мантажор Марыя

Паэтычная **паверка**

Пятрусь БРОЎКА

ПАД НЕВЯЛІЧКІМ КУРГАНОМ

І хоць завуць шляхі кругом,
Ды падарожнікам не ўстаць,—
Пад невялічкім курганом
Мае пуцілкаўцы ляжаць.

Хай землябробы, пастухі,
Ім давялося шмат прайсці,
І каб прамерыць іх шляхі —
Такой і меры не знайсці.

Хоць пешку, між цяжкіх часін,
Прайшлі амаль праз цэлы
свет—
Іх Шыпка бачыла,
Берлін,
І ў Порт-Артуры іхні след.

Паверыўшы ў чужацкі зман,
Што дзесьці рай з даўных
гадоў,
З іх хтосьці плыў за акіян,
Але варочаўся дамоў.

Дзе родна ўсё: і ціш і гром,
І шыр палёў і сенажаць —
Пад невялічкім курганом
Мае пуцілкаўцы ляжаць.

●

Як шротам, кроплі дажджавыя
Павыбілі дарог пяскі.
І паразвесілі рабіны
Свае чырвоныя сцяжкі.

Празрысты ранак на ігліцах
Паначапляў з крышталю слёз
І павуціння, быццам струны,
Напяў паміж ялін, бяроз.

Пажоўклы ліст пад гоман
ветру
Пацалаваў маё вакно...
Чакае сэрца
І чагосьці
Зашмат трывожыцца яно.

●

Малым, шукаўшы разумення,
Ці летнім днём, ці ў снегавей,
І я стаяў у задуменні —
А што за лесам, што далей?..

Пазнаў нямала за жыццё я,
А больш хацелася б, глыбей,
Як бы і сёння прада мною —
А што за лесам, што далей?..

●

Ёсць боль пакут
Хваробы лютай,
Брахні,
Якой адорыць чмут,
Ды ёсць —
Прыемныя пакуты,
Калі не можна —
Без пакут!

Пакуты
Творчага шукання,
Няхай часамі надарма.
Пакуты
Шчырага кахання,
Хоць і ўзаемнасці
Няма.

Пакуты,
Калі шмат успета,
Знайсці магчымасць,
Хоць адну —
Музыку, спеваку,
Паэту,
Каб быць для ўсіх
У навіну.

Пакуты скульптара,
Не словам,
А з гліны твар жывы
Падаць,
Пакуты думкі навуковай,
Як тайну свету
Разгадаць!

Пакуты —
Новыя дарогі
Пракласці,
Паразмёўшы хлуд.
Бідаць —
Ніякай перамогі
І не існуе —
Без пакут!

РАНЫ

І сонечна ў свеце,
і буры і смерчы,
І зорамі неба не ўсюды заткана,
Хай радасці многа
ў жыцці чалавечым,
Прыносіць жыццё
і пакуты і раны.

Бываюць, што бачны —
крывёй залітыя,
Выпадак няшчасны, ці куля
працяла,
Ды раны на сэрцы
найболей цяжкія,
Прызнацца —
і я панасіў іх нямала.

А хто іх падлічыць,
а хто іх узважыць,
Яны ж ад дзяцінства збіраліся
можа,
Калі беспадстаўна,
за крыўды, абразы,
Даведаўся сам,
што салёныя слёзы.

Дзяцінства, дзяцінства,
як роснае ранне,
Ты хутка пад промнямі сонца
мінаеш,
А потым юнацтва
і раны кахання,
Якія прыпомніўшы —
толькі ўздыхаеш.

Жыццё —
сапраўды неспакойнае мора,
І радасці, шчасцю —
прыходзяць на змену
Пякучыя раны
з брахні, нагавораў,
Паклёпаў, падвохаў
людзей несумленных.

Ды часам гаючым
яны зажывуцца
І зноўку ад ран супакоіцца
сэрца,
Няма ж больш трывожнай,
няма больш балючай,
Калі —
уся радзіма твая ў небяспецы.

Калі на шляхах
узнікаюць магілы,
Калі ўжо не бачна жыцця
чалавеку,
Калі на зямлі,
што цябе нарадзіла —
Крывавыя гоні,
крывавыя рэкі.

Калі кроіць сэрца
галосячы поле,
Калі стогнуць пушчы з усходу
да ўсходу —
І трэба мець сілу,
шмат зведаўшы болю,
Здабыць перамогу
зямлі і народу!

ЗЯЛЁНЫМ ПОЛЫМЕМ ШУГАЕ...

Прайшло яшчэ не так багата
З мае юначае пары,
А хтосьці, параўнаўшы даты,
Рашыў сабе, што я стары.
Дарма гады ён падлічае,
Мая душа —
яна не спіць —
Зялёным полымем шугае,
Чырвоным полымем гарыць!

Ані раматусы, ні болі
Не пакрывілі мне спіну —
І на сваім шырокім полі
Кладу я роўна баразну.
Кладу і спорна засяваю,
Мая душа —
яна не спіць —
Зялёным полымем шугае,
Чырвоным полымем гарыць!

Прачнуўшыся ў світальным
ранні,
Працую прагна да цямна.
Маім задумам і жаданням —
Заўсёды мэта ёсць адна —
Сабраць, як болей, ураджаю
Мая душа —
яна не спіць,
Зялёным полымем шугае,
Чырвоным полымем гарыць!

1971 г.

Бадрэнікава і ўсе астатнія члены нашай здымачнай групы знайшлі ў тутэйшых мясцінах патрэбны фільму настрой. Працавалі ўсе з вялікай адказнасцю. Неацэнную дапамогу аказваюць мясцовыя жыхары і парадай, і тым, што здымаюцца ў масавых сцэнах. Часта адбываюцца хвалюючыя моманты. Напрыклад, сцэнарыст сцвярджае, што такая ці такая сцэна ім дадумана. Але нашы мясцовыя акцёры пачынаюць пераконваць, што ўсё гэта адбывалася іменна ў суседняй вёсцы і нават прыводзяць прозвішчы тых, хто ўдзельнічаў у баявой аперацыі.

Прабачце, мяне даўно ўжо чакаюць у мантажнай. Вунь ідуць Гарабец і Уладамірскі. «Аддаю» іх вам. Кожнага на пяць хвілін — не больш...

Два кароткіх інтэрв'ю з выканаўцамі галоўных роляў.

Юрый ГАРАБЕЦ,
заслужаны артыст РСФСР:

— Выкананне такой ролі, як бацька Мінай, вымагае творчай самааддачы. Але немагчыма сумяшчаць у часе здымак тэатр і кіно. Тут трэба выбіраць. І я выбраў. У тэатры сёлета не працую. Я даўно чакаў такой ролі. Нават неяк быў унутрана да яе падрыхтаваны. Мой бацька, палітрук роты, загінуў у сорак першым пад Магілёвам, і было яму тады столькі ж гадоў, колькі мне зараз. Так што мая роля дае магчымасць ушанаваць памяць і майго бацькі, выканаць сыноўні, грамадзянскі, акцёрскі доўг. Створана шмат фільмаў, дзе бліскуча пастаўлены батальныя сцэны. Але рэдка ўдаецца ўбачыць на экране, як у нашых бацькоў на фронце, у партызанскім атрадзе ныла, балела сэрца па нас, як яны штодня думалі і трызнілі пра родных, якія апынуліся на тэрыторыі, часова захопленай ворагам. Вельмі добра, што здымалі ў тых самых мясцінах, дзе адбываліся сапраўдныя падзеі. Менавіта там я адчуў, можа ўпершыню так востра, патрэбнасць, неабходнасць, важнасць сваёй прафесіі.

Барыс УЛАДАМІРСКІ,
заслужаны артыст БССР:

— Некалі ў нашым купалаўскім тэатры ішла п'еса пра бацьку Мінная — «Заложнікі». Галоўную ролю ў ёй выконваў мой бацька, народны артыст СССР Уладзімір Уладамірскі. Але сцэнарый, па якім здымаецца фільм «Бацька», зусім інакш трактуе тэму і вобраз героя. Дагэтуль у кіно мне даставаліся ў асноўным эпізоды. Зараз у мяне даволі вялікая і цікавая роля — былога педагога і бывалага партызана Патапава, чалавека інтэлігентнага ў поўным сэнсе гэтага слова. Бацька нават кажа яму ў фільме: «Выліты Антон Паўлавіч Чэхаў. Шкада пад кулі пускаць». У тэатры такія ролі мне неяк іграць дагэтуль не даводзілася. Юра Гарабец — выдатны партнёр, і мы з ім цяпер хораша пасябравалі. Унутранае ўзаемаразуменне дапамагло і нашым экранным героям адчуць плячо, разумець адзін аднаго з першага позірку...

Кадр з будучага фільма «Бацька». Злева направа — у ролі камісара Бірылы народны артыст БССР В. Тарасаў, у ролі Бацькі заслужаны артыст РСФСР Ю. Гарабец.
Фота Я. ГЕДРАНОВІЧА.

Застаецца дадаць нямногае. Акрамя Ю. Гарабца і Б. Уладамірскага, у фільме здымаюцца беларускія акцёры Любоў Румянцава, Віктар Тарасаў, Генадзь Аўсяннікаў, Расціслаў Шмыроў, а таксама мінскія школьнікі Лена Альшэўская, Іра Байкоўская, Віця Доўбыш і выхаванец дзіцячага сада Ягорка Нікалаеў.

Мяркуецца, што кінакарціну «Бацька» глядач убачыць у першай палове будучага года.

І. РЭЗНІК.

КРЫТЫКА. ДЗЕНЬ СЁННЯШНІ

РОЛЯ крытыкі ў літаратурным працэсе важная і пачэсная. Ад крытыкі шмат у чым залежыць грамадскі і ідэйна-мастацкі ўзровень літаратуры, паўната асэнсавання ёю рэчаіснасці, значнасць мастацкіх адкрыццяў, глыбіня і сіла ўздзеяння літаратуры на чытача. Гэта азначае, што мастацкая літаратура толькі тады зможа з поспехам развівацца і выконваць свае адказныя і складаныя сацыяльна-грамадскія задачы, калі і літаратурна-мастацкая крытыка будзе на вышыні задач часу асэнсоўваць і накіроўваць літаратурны працэс.

Быць на вышыні задач часу... Для савецкай літаратурна-мастацкай крытыкі, якая заклікана быць адным з першых памочнікаў партыі ў выхаванні камуністычнай свядомасці, гэта азначае: паслядоўна і цвёрда праводзіць лінію партыі ў галіне мастацкай літаратуры; весці непрымірымую барацьбу з варожай нашаму грамадскаму ладу ідэалогіяй; з марксісцка-ленінскіх пазіцый, ва ўсеўзбраенні ўсіх здабыткаў тэорыі і практыкі крытычнага аналізу разглядаць літаратурны працэс; у цеснай сувязі з жыццём народа, з надзённымі задачамі камуністычнага будаўніцтва аналізаваць працу савецкіх літаратараў, сцвярджаць і адстойваць высокія крытэрыі ідэйнасці і мастацкасці; плённа змагацца за літаратуру сацыялістычнага рэалізму — літаратуру высокіх ідэалаў, прасякнутую духам ленінскіх прынцыпаў камуністычнай партыйнасці і народнасці, верную праўдзе жыцця і ўзброеную самымі дасканалымі сродкамі пазнання духоўнага свету нашага сучасніка — будаўніка камунізма.

Калі гаварыць аб стане літаратурнай крытыкі ў нашай рэспубліцы, то можна адзначыць яе бясспрэчныя дасягненні ў распрацоўцы многіх складаных пытанняў тэорыі літаратуры, у стварэнні навуковай гісторыі беларускай літаратуры, у асвятленні многіх з'яў нашага літаратурнага жыцця.

У актыве беларускай крытыкі і літаратуразнаўства толькі за апошнія гады паявілася нямала значных па маштабе і ідэйна-мастацкай дасканаласці крытычных і літаратуразнаўчых прац, у якіх глыбока і грунтоўна разглядаюцца многія важныя праблемы і пытанні развіцця нашай літаратуры. З'явілася шмат цікавых і арыгінальных зборнікаў, манаграфій, калектыўных даследаванняў, публікацый у перыядычным друку, якія пераканаўча сведчаць, што беларуская крытычная і літаратуразнаўчая думка паспяхова ажыццяўляе творчы аналіз мастацкіх і жыццёвых з'яў, дабратворна ўплывае на нашу мастацкую літаратуру.

У рэспубліцы працуе немалы атрад крытыкаў і літаратуразнаўцаў, чыя творчая праца вызначаецца сталасцю ідэйна-мастацкіх крытэрыяў і актыўным удзелам у літаратурным жыцці. Кнігі і артыкулы такіх беларускіх крытыкаў, як В. Каваленка, У. Калеснік, Н. Пашкевіч, Р. Шкраба, Д. Бугаёў, Р. Бярозкін, У. Юрэвіч, П. Дзюбайла, Я. Герцовіч, А. Яскевіч, карыстаюцца заслужанай увагай літаратурнай грамадскасці і шырокіх колаў чытачоў. Пэўным укладам у навуку аб літаратуры з'яўляюцца працы А. Адамовіча, Н. Перкіна, І. Ралько, А. Мальдзіса, Г. Кісялёва, М. Грынчыка, М. Лазарука, М. Яроша, М. Барсток, І. Баса, Ю. Пшыркова, Ф. Куляшова, В. Гапавай, С. Александровіча, А. Ліса і іншых нашых літаратуразнаўцаў. Усё больш адчувальнай становіцца праца маладых крытыкаў і даследчыкаў літаратуры — У. Гніламёдава, В. Рагойшы, В. Бурана, С. Андраюка, У. Жыжэнкі, Я. Шпакоўскага, І. Саламевіча, М. Мушынскага, В. Жураўлёва, А. Пяткевіча, М. Прашковіча. Нямала спрыяюць росту аўтарытэту і ўплывовасці крытыкі і літаратуразнаўства сістэматычныя выступленні, артыкулы і даследаванні на літаратурныя тэмы многіх нашых пісьменнікаў — М. Лужаніна, Я. Брыля, В. Быкава, І. Навуменкі, А. Лойкі, Н. Гілевіча, У. Караткевіча, М. Арочкі, А. Вярцінскага, С. Грахоўскага, А. Вялюгіна, С. Гаўрусёва, М. Стральцова, Ю. Гаўрука, Я. Семяжона, П. Макаля, А. Грачанікава, К. Цвіркі, Р. Семашкевіча...

Аднак стан сучаснай крытыкі і літаратуразнаўства, пры ўсіх бясспрэчных дасягненнях, не можа задаволіць нашу грамадскасць. У Справаздачным дакладзе ЦК і ў рэзалюцыях XXIV з'езда КПСС невыпадкова была ўдзелена ўвага літаратурнай крытыцы. У гэтых дакументах адзначаецца важная роля крытыкі ў барацьбе за ідэйнасць і мастацкасць твораў савецкіх пісьменнікаў і дзеячоў мастацтва і адначасова падкрэсліваецца думка аб неабходнасці рашучага пераадолення ў крытыцы таго, што перашкаджае ёй выступаць як баявому авангарду ў творчай працы.

У гэтым жа духу, у святле гэтых задач разглядалася становішча спраў у нашай літаратурна-мастацкай крытыцы на апошнім рэспубліканскім і ўсесаюзным пісьменніцкіх з'ездах. Адзначаючы дасягненні нашых крытыкаў і літаратуразнаўцаў, нашы пісьменніцкія форумы адначасова канстатавалі і недахопы на гэтым вельмі важным участку літаратурнага жыцця. На пісьменніцкіх з'ездах з заклапочанасцю гаварылася аб зніжэнні патрабавальнасці крытыкі, аб нярэдкіх праявах «кампліментарнай» або «разноснай» крытыкі, аб выпадках спрошчанага разгляду формы і зместу мастацкіх твораў, аб недапушчальных адступленнях ад класавых і сацыяльных крытэрыяў пры ацэнцы літаратурных з'яў.

Усё гэта асабліва выразна акрэсліла шырокае кола праблем і задач, што стаіць сёння перад нашай крытыкай і літаратуразнаўствам. Крытыкам і тэарэтыкам літаратуры трэба ажыццявіць сур'ёзную і вялікую працу, звязаную з асвятленнем актуальных і складаных праблем мастацкай творчасці ў святле задач, што выцякаюць з рашэнняў XXIV з'езда КПСС.

XXIV з'езд КПСС унёс шмат новага і важнага ў тэорыю і практыку мастацкай творчасці, у разуменне карэнных ідэйна-эстэтычных прынцыпаў, сацыялістычнага рэалізму. Ажыццяўленне задач, пастаўленых перад літаратурай партыйным з'ездам, вымагае істотнага паляпшэння спраў у нашай крытыцы.

Даводзіцца з жалем канстатаваць, што наша крытыка і літаратуразнаўства яшчэ недастаткова распрацоўваюць вузлавыя пытанні мастацкай творчасці. У рэспубліцы паяўляецца мала грунтоўных даследаванняў, у якіх разглядаліся б карэнныя пытанні творчага метаду савецкай літаратуры — метаду сацыялістычнага рэалізму — пытанні класавасці, партыйнасці, народнасці літаратуры, дыялектыка-інтэрнацыянальнага і нацыянальнага ў беларускай літаратуры. У нас мала прац, якія б вызначаліся глыбокім пранікненнем у творчы працэс, цэласным падыходам да з'яў мастацтва — разглядам іх грамадскай і ідэйна-мастацкай значнасці ў адзінстве і ўзаемадачыненні сацыяльных і ідэйна-эстэтычных асноў. Слаба вядзецца і сінтэтычнае вывучэнне літаратурных з'яў у іх сувязі з іншымі з'явамі мастацтва. Пакуль што мала можна назваць даследаванняў, якія б бачылі і паказвалі міжнародныя далягляды беларускай літаратуры, суадносілі нашу літаратуру з кірункамі развіцця літаратур і культур братніх народаў. Побач з доказнай, грунтоўнай, прафесійна дасканалай і прынцыповай крытыкай з'яўляецца нямала рамесніцкіх, малакваліфікаваных крытычных выступленняў. Надараюцца, на жаль, і выступленні беспрынцыповыя, дзе з'явы літаратуры ацэньваюцца з суб'ектывісцкіх, пазалітаратурных меркаванняў.

Паляпшэнне становішча ў літаратурнай крытыцы — справа і клопат усёй грамадскасці. Вось чаму рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» распачынае сёння — выступленнямі М. Лобана і Я. Герцовіча — размову пра стан і задачы беларускай крытыкі і літаратуразнаўства.

Напрамак і мэты гэтай размовы прадыктаваны рашэннямі XXIV з'езда КПСС і Пятага з'езда савецкіх пісьменнікаў.

Як аналізуе беларуская крытыка сучасны літаратурны працэс... Наколькі дасканалыя яе ідэйна-мастацкія крытэрыі... Роля і месца крытыкі ў літаратуры, у фарміраванні сучаснай мастацкай думкі і грамадскай свядомасці... Вось тыя вузлавыя пытанні, на якіх мы хочам засяродзіць галоўную ўвагу ўдзельнікаў размовы.

Хочацца, каб такая размова ахапіла як мага больш з'яў і фактаў нашага літаратурнага жыцця, каб яна была плённай — і крытычнай, і канструктыўнай, каб яна паспрыяла вырашэнню набалелых праблем крытыкі і літаратуразнаўства. Рэдакцыя разлічвае, што наша літаратурная і чытацкая грамадскасць не застанецца ў баку ад гэтай размовы, і запрашае прыняць у ёй актыўны ўдзел не толькі саміх крытыкаў і літаратуразнаўцаў, але і пісьменнікаў, работнікаў бібліятэк і культурных устаноў, выкладчыкаў літаратуры, чытачоў.

Каб аблегчыць удзел у размове, рэдакцыя прапануе чытачам адказаць на пытанні нашай анкеты:

1. Партыйная прынцыповасць і навуковая аб'ектыўнасць, патрабавальнасць... У якой ступені ўласцівы гэтыя якасці нашай крытыцы, асобным крытыкам і літаратуразнаўцам!

2. Што, на вашу думку, мала асвятляецца і слаба асэнсоўваецца нашай крытыкай у сучасным літаратурным жыцці!

3. Крытык піша цікава... Як вы гэта сабе ўяўляеце!

ГЭТА не будзе размова пра творчую дзейнасць пэўнага крытыка, пра яго апошнюю кнігу ці газетны артыкул. Няма ў мяне такога намеру. У гэтым невялічкім артыкуле хочацца выказаць нейкія свае, пісьменніцкія прэтэнзіі да крытыкі наогул. Можа нават не прэтэнзіі, а хутчэй добрыя пажаданні таварышам па пяры з суседняга літаратурнага цэха. Поспехі нашай беларускай крытыкі ў апошнія гады відавочныя, у крытычную каготру ўліліся свежыя таленавітыя сілы, прыкметна ажывілася крытычная думка. Але гэта якраз і выклікае ўсё большую патрэбу ў прафесійнай размове.

Творчая дзейнасць літаратурнага крытыка — гэта ўзаемаадносіны з пісьменнікам і чытачом. Гэта не толькі творчае супрацоўніцтва, не толькі літаратурны сервіс, але і жывы, вельмі актыўны і адчувальны ўдзел у фарміраванні грамадскай думкі, уздзеянне на розум сучаснікаў і людзей будучых пакаленняў.

Узаемаадносіны паміж пісьменнікам і крытыкам у сацыялістычным грамадстве — гэта ўзаемаадносіны аднадумцаў, людзей адзінага мэтанакіравання, і таму зусім натуральна, што яны развіваюцца і павінны развівацца ў рэчышчы супрацоўніцтва і дружбы, аснаваных на вызнанні праўды і вялікай партыйнай прынцыповасці. Але дружыць — гэта яшчэ не значыць падтрымліваць адзін другога пры любых акалічнасцях. Сяброўская крытыка — не абавязкова хвалебная, не абавязкова прыемная, але заўсёды прынцыповая, замешаная на чыстай крынічнай вадзе. У сяброўскіх узаемаадносінах пісьменніка з крытыкам заўсёды прысутнічае, ніколі не бывае лішняй, трэцяя асоба — чытач. У крытыка, як і ў пісьменніка, ёсць, акрамя ўсяго — не, не акрамя ўсяго, а перш за ўсё — грамадскі абавязак, абавязак перад чытачом, правы якога ён закліканы абараняць, засцерагаць ад ідэйнай пустаты і пошласці, ад мастацкай бездапаможнасці.

Крытычны талент — талент рэдкі, я б сказаў — талент мнагаборцы ў літаратуры. Гэта чалавек, абцяжараны вялікім багажом ведаў, якія высока ўзнімаюць яго над жыццёвымі драбніцамі, дазваляюць кожную новую мастацкую з'яву разгледзець як элемент самога жыцця, дакладна вызначыць — заканамерная яна, гэта з'ява, а таму — тыповая, ці выпадковая — плод хваравітага розуму, бачыць твор не адасоблены, а ў акружэнні іншых мастацкіх з'яў. Крытык — не тлумач мастацкага твора, калі крытык астаецца на гэтым узроўні, ён астаецца прымітыўным рэцэнзентам. Крытык — самастойны мысліцель, у сваіх разважаннях ён далёка выходзіць за межы мастацкага твора, які з'явіўся прадметам яго мыслення, правільней — прычынай гэтага мыслення. Праз глыбокі аналіз ідэйна-мастацкага багацця твора да шырокіх сацыяльных абагульненняў — вось, здаецца, шлях сапраўднага крытыка.

Мне заўсёды хочацца бачыць нашу крытыку мудрай і аб'ектыўнай. Зрэшты, «і» тут, здаецца, ні пры чым, бо «мудрасць» і «аб'ектыўнасць» выглядаюць сінонімамі. Мудрае заўсёды аб'ектыўнае, а аб'ектыўнае заўсёды мудрае. Аднак ці заўсёды крытык мудры ў сваіх развагах і ацэнках? Ці можа ён пазбегнуць суб'ектывізму, ва ўсіх пытаннях лёгка знайсці аб'ектыўны пункт гледжання? Думаю, што не. Мудрае, аб'ектыўнае часта прыходзіць як вынік многіх суб'ек-

Якаў ГЕРЦОВІЧ

САЛАЎЯ БАЙКАМІ НЕ КОРМЯЦЬ...

ПРАЗАІК пісаў кнігу за кнігай, сустракаўся з чытачамі і кожны раз пераконваўся, што творы яго падабаюцца рабочым, калгаснікам. Адным толькі літаратурным крытыкам таленавіты пісьменнік ніяк не мог дагадзіць. Кнізе аб людзях працы прышпільваўся ярлык: «вытворчы раман». Адлюстраванне сямейнага жыцця герояў ацэньвалася не меней катэгарычна: «дурная бытаўшчынка». Калі пісьменніка цікавілі грамадскія праблемы, крытыкі адгукаліся: «голая публіцыстыка». Спляжаны, збіты з панталыку такім няспынным абстрэлам, пісьменнік звярнуўся да разумнага чалавека, каб той дапамог разабрацца ў прычынах такой непрыхільнасці крытыкаў. Адказ заслугоўвае сур'ёзнай увагі:

«Вы надта выразна занялі партыйныя пазіцыі ў літаратуры, надта выразна абнародавалі сваё крэда. Значыцца, добраахвотна сталі ў перадавы атрад барацьбы за камуністычную будучыню. Чаго ж здзіўляцца таму, што кулі ляцяць раней за ўсё ў вас і ў такіх, як вы?.. У мяне барон Урангель страляў... У вас... Вось ужо разбірайцеся самі, хто ў вас страляе».

Гэта ўжо нават не халодная вайна, а нешта большае, бо над галовамі пісьменнікаў, што стаяць на партыйных пазіцыях, свішчуць кулі... І зусім зразумела: калі крытыкі страляюць па сваіх, то неабходна гэтых «снайпераў» абяззброіць, каб яны болей не маглі дзейнічаць «тымі метадамі, якімі ў барацьбе супраць савецкай літаратуры карысталіся буржуазныя замежныя абражальнікі». Чытачы, напэўна, зацікавяцца: дзе, у якой пісьменніцкай арганізацыі існуе такі антаганізм. Мусім сказаць, што ў рэальным жыцці ніхто з нас падобных страхоццяў не бачыў. Але час ад часу ў некаторых творах нашых пісьменнікаў малюецца ледзь не такая карціна.

Ніколі не было і не будзе такой ідыліі, пры якой усе без выключэння празаікі, паэты, драматургі палюбяць літаратурную крытыку і стануць прыслухоўвацца да яе голасу: графаманы з удзячнасцю скажуць, што крытыка адвучыла іх псаваць без карысці паперу, аматары гладкапісу, ілюстрацыйнасці, бесканфліктнасці і нуднага маралізатарства паклоняцца ў пояс строгім апанентам і згодзяцца з кожнай іх слушнай заўвагай; самазакаханыя нарцызы стануць сціплымі людзьмі і іх пацягне нават на самакрытыку... Тады і сама крытыка праз нейкі час стане лішняй, бо існаванне яе немагчыма без творчых дыспутаў, палемікі, супастаўлення розных думак. З такой сітуацыяй не змірыліся б нават тыя, хто цяпер адхіляе любую заўвагу ў свой адрас. Ды і шматлікія чытачы не згодзяцца, каб «па скарачэнні штатаў» з літаратуры выпаў адзін з баявых яе жанраў. А калі гэта так, то ў нашых агульных інтарэсах, каб крытыку крытыкі не пера-

Мікола
ЛОБАН

КАЛІ Б У МЯНЕ ЗАПЫТАЛІ...

тыўных ацэнак, як нейкая раўнадзеючая поглядаў і адносін. Даючы ацэнку той ці іншай з'яве, выказваючы свае адносіны да яе, крытык не карыстаецца ні лабараторнымі дадзенымі прароблепых аналізаў, ні паслугамі вылічальных машын. У арсенале яго сродкаў свой суб'ектыўна набыты аб'ектыўны вопыт, багата ўстаўлены дарожнымі знакамі, якія часта не трымаюцца абочыны, а нахабна вылазяць на праезджую частку; свой суб'ектыўны густ — тут таксама без слупа не абышлося — «густаўшчына» — і, нарэшце, блудная авечка — інтуіцыя. Як бачым, дзірак у агарод суб'ектывізму яшчэ многа. Але запытайце ў мяне, якога крытыка я хачу, я закрычу — суб'ектыўнага, не зашпіленага на ўсе бліпчастыя гузікі, не адгладжанага і выфуканага, не расфасаванага па аб'ектыўных палічках, а чалавечнага, з жывінкай думкі. Я дарую, калі ў шчырым захапленні ён часам і ўступіць на мой любімы мазоль. Ці патрэбна агаворвацца, што я ні ў якім разе не далучаю сюды, да суб'ектыўнай крытыкі, тую крытыку, якая здольна выказваць суджэнні і даваць ацэнкі, процілеглыя сваім жа пераканапням. Такая «крытыка» не ідзе ні ў які разлік, яна стаіць па-за крытыкай і носіць назву несумленнай.

І яшчэ пра мудрасць крытыка. Крытык павінен быць настолькі мудры, каб умець адрозніваць пахвальныя намеры аўтара ад іх ажыццяўленпя. Успамінаецца вясковае. Быў такі Яўмен, майстар на ўсе рукі. Ён мог і печ зляжыць, і боты пашыць, і яшчэ многа ўсяго-ўсякага зрабіць. Але адна бяда была ў Яўмена: за яго работу ніхто ніколі граша ломанага не заплаціў. А ражна з хаты часцяком перападала. Літаратурныя Яўмены ў лепшых умовах: тут і грошы плацяць, і ражна не даюць.

Пісьменнік завяршыў працу над аповесцю, раманам, п'есай, паэмай. Перад ім рукапіс — плод працяглых творчых пакут, многа раз перачытаны і перапісаны. Стала нават трошачкі сумна, такое адчуванне, быццам цябе нехта ўзяў за загрывак, як бяруць шахматную фігуру, і перанёс за рыску шахматнай дошкі, праз якую ў цябе няма ўжо больш кантакту з тваімі героямі, з якімі ты некалькі год пражыў у вялікай дружбе.

Духоўны і фізічны цяжар, які табе давялося выхвараць, пакуль ты выводзіў, выбудоўваў, вылашчваў і вылізваў сваё дзецішча, змяніўся хваляваннем за яго лёс. Можа не столькі з-за таго, ці ўбачыць яно свет (а навошта ж тады пісаць?), колькі з-за таго, ці варта яно друку, ці тое гэта, што ты хацеў стварыць. Можа табе толькі здаецца, што добра, што варта ўвагі, а на самай справе гэта — нікчэмнасць, дакучлівая банальшчына, паўтарэнне пройдзенага? Можа, прачытаўшы твой опус, паціснуць плячамі, паглядзяць на цябе, як на дзівака? Наступіла тая хвіліна, калі твор трэба некаму паказаць, каб яго нехта прачытаў. Але хто гэты «нехта», каму ты дазволіш дакрануцца да аголенага нерва сваёй душы, да таямніцы, запаветнай і некранутай? Першы чытач — гэта першы і крытык. Гэта ён дасць першую вельмі адказную ацэнку тваёй работы, гэта ён возьме смеласць на сябе зрабіць табе першыя парады, такія парады, якія табе павінны захацецца прыняць. Гэтыя парады павінны быць зроблены вельмі шчыра, чалавекам, які стаіць на той жа творчай хвалі, што і ты сам, і, вядома ж, вельмі кваліфікаваны. Запытаюць: але што ж залежыць ад першай ацэнкі, калі твор ужо напісаны і калі за першым чытачом будзе другі, трэці, дзесяты, і думка першага чытача згубіцца, затрэцца ў хоры іншых, згодных і супярэчлівых думак, і рашэнне ты прымеш у згодзе з той жа раўнадзеючай? Якраз не, бо ты не шукаеш такім чынам выведзенага аб'ектыўнага рашэння, а шукаеш тую думку, якая ўзнікла ў выніку глыбокага пранікнення ў тваё запаветнае. Ад першага чытача табе патрэбна не толькі ацэнка вартасці твора, але і тое, як гэты першы чытач пройдзе па пратаптанай табою сцежцы. Ты ў яго словах прачытаеш больш, чым ён табе скажа, чым ён ведае пра тваіх герояў і твор у цэлым, ты не ўпрошваеш яго быць паблажлівым, ты не кволае стварэнне, на якое трэба хукаць, якое трэба ўкрываць ад скразняку, ты просіш — скажы мне ўсю праўду, не ўтойвай. Як дождж у засуху — чыстае золата, так словы твае ўзгарацца творчым полымем у маёй апусцелай душы.

Часам можна пачуць, што крытыка заклікана быць пасрэднікам паміж пісьменнікам і чытачом. Быццам крытыка — гэта тая інстанцыя, праз якую ў абавязковым парадку павінна прайсці «мастацкая прадукцыя», перш чым яна трапіць да спажыўца расфасаванай, без адзінай неразмякчонай костачкі, нейкае падабенства чытацкай нянькі, якая, трэба ці не трэба, клапатліва раскажа змест кнігі, раскідае герояў на дадатных і адмоўных, укажа, якім героям сімпатызуе аўтар і якім павінен сімпатызаваць чытач, якую ідэйную і кампазіцыйную слабінку дапусціў аўтар і да якіх вывадаў павінен прыйсці той жа чытач. Не, здаецца, не ў гэтым парадачку парадачак. Нашу сучасную крытыку хочацца бачыць абцяжаранай больш складанай функцыяй, чым гэта прымітыўнае рэцэнзаванне. Мы не павінны забываць, што наш чытач — гэта адукаваны чалавек, актыўны наведвальнік бібліятэк, дзе фармуляр яго густа спісаны назвамі прачытаных кніг, ён любіць сам разабрацца ў мастацкім творы, сам хоча памысліць разам з аўтарам. А крытыка? Яна патрэбна, калі яна паважае інтэлект чытача, не скоўвае, а разгортвае яго думку, памагае знайсці ў мастацкім творы ўвесь інтэлектуальны зарад, умее выцягнуць з яго ўсю яго мысліцельную энергію, даць твору новае жыццё.

У рэдакцыйнай анкеце ёсць пункт: «Крытык піша цікава. Як вы гэта ўяўляеце?» Крытычная літаратура можа быць і павінна быць цікавай. Трэба, каб яе хацелася чытаць. Цікавае больш даходлівае і больш чытабельнае. А гэта ўжо дастатковая падстава для таго, каб пісаць цікава. Але ў чым праяўляецца гэта цікавае ў крытычным творы? Вядома ж у думцы, у багатай, арыгінальнай, прыгожа аформленай думцы, як смак шашлыку ў добра прыгатаванай бараніне. Любы твор мастацтва цікавы думкаю.

Яшчэ класікі гаварылі: літаратура — зброя. Так, літаратура — мацнейшая зброя, і ёю трэба карыстацца як зброяю, а не ператвараць яе ў бутафорыю. У літаратуры закладзены вялікі энергетычны патэнцыял, гэта сіла, здольная рухаць, сіла, якая павінна быць ва ўпражцы недзе побач з караннікам, і цягнуць воз, абавязкова цягнуць, а не вісець на пастронках.

Неяк з пісьменніцкай трыбуны было прамоўлена: «Ужо скора будзе пабудаваны Полацкі нафтаперагонны завод, а рамана пра яго будаўнікоў яшчэ няма». Крычу, колькі сілы стае: не ў гэтым галоўная задача нашай сацыялістычнай, абавязкова партыйнай літаратуры. Не ў фатаграфічным адлюстраванні нашага жыцця, нават калі яно і цудоўнае і гераічнае, задача мастацкай літаратуры. Няхай гэтым займаюцца дакументалісты, некалі гэта будзе каштоўнейшы матэрыял для наступных гістарычных, сацыяльна-палітычных, эканамічных і сацыялагічных даследаванняў. Нам жа патрэбна **«мыслящая»** літаратура. Вядома, такая літаратура прыносіць многа клопату, многа спрэчак, але хіба нам шукаць спакойнага, «абы ціха», жыцця? Як гэта сказаў Л. М. Талстой пра спакой? «Спакой — душэўная подласць». Нам патрэбна не самалюбаванне, якім звычайна суправаджаецца «атабражацельская» літаратура, а суровы партыйны позірк на наша жыццё, позірк будаўніка, а не гарманіста. Вось гэтай партыйнай цвярозасці часам не хапае нашай крытыцы.

Яшчэ адзін аспект. Наша беларуская крытыка — нейкая, не хачу сказаць правінцыяльная — справа не пра навуковы ўзровень, нейкая хутчэй абласніцкая — па коле сваіх інтарэсаў. Я не помню ў нашай беларускай перыёдыцы артыкула, які б знаёміў беларускага чытача з падзеямі, што адбываюцца ў развітых зарубежных літаратурах, такіх, напрыклад, як амерыканская, англійская, французская, нямецкая, італьянская, у літаратурах брацкіх сацыялістычных краін. Ці там нічога не адбываецца і нам няма чым цікавіцца, ці тое, што там адбываецца, нас не цікавіць, мы абыякавыя да гэтага? Калі нават не гаварыць пра карысць кантактаў, знаёмстваў, пра карысць вызучэння поспехаў як сродку ўзаемнага духоўнага абагачэння, то нельга не гаварыць пра тое рэакцыйнае і шкоднае, з чым мы павінны весці барацьбу. Ідэалагічная барацьба, здаецца, не знята з нашай праграмы, і мы павінны не толькі весці ідэалагічную барацьбу, але і перамагаць у ёй. Хіба нам усё роўна на чыім баку сімпатыі вялікіх прадстаўнікоў буржуазнай культуры? Успомнім жывое горкаўскае «З кім вы, майстры культуры?» Нікому не забаронена насіць у сваім ранцы горкаўскі жэзл. Але з-за сцен лакальных інтарэсаў падобных слоў не прамовіш.

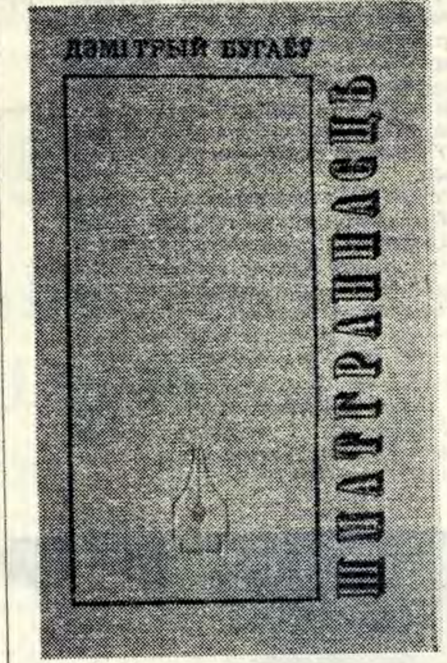

Кнігі беларускіх крытыкаў, выпушчаныя ў апошнія гады.

Творчасць пісьменніка часта ставяць на павелічальныя вываралі, як гэта зроблена ў рамане Ус. Кочатава, у знішчальны разгром.

Крытыка наша не бяздзейнічае. Ёсць у яе актыве нямала добрых кніг, баявых артыкулаў, манаграфій, літаратурных партрэтаў. Многа зроблена для выяўлення і правільнай ацэнкі духоўнай спадчыны ранейшых эпох. Ёсць даволі ўдалыя спробы ўплываць на сучасны літаратурны працэс. І тым не меней, крытыка адстае, пра што зусім слушна гаварылася на XXIV з'ездзе КПСС, на усесаюзным пісьменніцкім з'ездзе. Адстае не колькасцю кніг, не адсутнасцю кадраў. Калі карыстацца аднымі толькі лічбамі, то крытыку можна смела ставіць побач з іншымі жанрамі. Але колькасць, на вялікі жаль, у дадзеным выпадку не перарастае ў якасць, і ўсе мы змушаны пагадзіцца з папрокам, што крытыка адстае ў самым галоўным. Задачы ў яе вялікія, роля самая адказная, быць ёй трэба не ў бліндажах і траншэях, на загадзя ўмацаваных і добра ўкрытых пазіцыях, а ў разведцы, наперадзе.

Разведка новых тэм, новых тэндэнцый грамадскага развіцця, новых асаблівасцей літаратурнага працэсу, новых сродкаў ідэалагічнай барацьбы — абавязак, з якім мы, крытыкі, пакуль што спраўляемся слаба Ад нас саміх, ад нашай партыйнай прынцыповасці, ад нашай прафесійнай падрыхтаванасці залежыць далейшы лёс вельмі патрэбнага жанру. Ніякімі пастановамі, дэкларацыямі, пісанымі і няпісанымі абяцаннямі не ўзнімеш аўтарытэту крытыкі, пакуль яна сама не адчуе сваёй адказнасці за ўвесь літаратурны працэс, за творчы рост кожнага пісьменніка, а не за жменьку раз і назаўсёды аблюбаванай эліты. Няхай самакрытычна задумаюцца аўтары паасобных рэцэнзій, артыкулаў, і манаграфій, калектыўных і індывідуальных зборнікаў, і яны абавязкова заўважаць, што ўвесь іх пафас скіраваны на праслаўленне некалькіх празаікаў і паэтаў. Нават недахопы, пралікі, а часам і сур'ёзныя адхіленні ад сацыялістычнага рэалізму гэтым абраннікам не толькі даруюцца, але нярэдка выдаюцца за эталон творчай смеласці. Да гэтага часу, напрыклад, яшчэ не спынены спробы рэабілітаваць справядліва раскрытыкаваныя творы, у якіх скажаецца гісторыя народа, ідэалізуецца феадальная мінуўшчына. Крытыку, як і кожнаму жываму чалавеку, не супрацьпаказаны асабістыя сімпатыі і антыпатыі, але пры гэтым не павінна страчвацца мера аб'ектыўнасці.

Ніякіх аб'ектыўных прычын для адставання літаратурнай крытыкі цяпер няма. Застаецца толькі зрабіць так, каб ёй не заміналі фактары суб'ектыўнага плана. Мне здаецца, што ўсё стане на сваё месца, калі дэкларацыі аб павышэнні ролі нашай крытыкі будуць падмацаваны практычнымі захадамі, каб яна фактычна атрымала такія ж магчымасці і правы, як паэзія, проза, драматургія. Гэта і зялёная вуліца для выдання і перавыдання літаратурна-крытычнай прадукцыі, і больш справядлівая аплата гэтай прадукцыі, і заахвочванне такіх малых форм, як рэцэнзія, артыкул для газеты. Паэту, напрыклад, ніхто не загадае, каб ён не ўключаў у свае кнігі кароткі верш, лірычную мініяцюру. Крытыка ж ледзь не падымаюць на смех, калі ён спрабуе ўключыць у зборнік свае лепшыя рэцэнзіі. Або такое: нядаўна адзін аўтар пры мне атрымліваў ганарар за газетную рэцэнзію на раман аб'ёмам у 35 учотна-выдавецкіх аркушаў. Працаваў ён тыдні два, а зарабіў... і гаварыць няёмка. Не дзіва, што кваліфікаваныя крытыкі неахвотна згаджаюцца пісаць рэцэнзіі.

Пры больш гаспадарлівай, удумлівай расстаноўцы пісьменніцкіх кадраў можна было б зрабіць так, каб пераважная большасць крытыкаў працавала ў выдавецтвах, у літаратурных аддзелах газет і часопісаў. Такая «служба» не замінала б людзям у выкананні свайго асноўнага абавязку. Ды і рэдакцыі не прайгралі б ад наяўнасці кваліфікаваных крытыкаў у сваім штаце. Хіба цяжка гэта зрабіць?

Вельмі добра, што XXIV з'езд надаў самае вялікае значэнне крытыцы як баявому жанру літаратуры і мастацтва. Ёсць усе падставы спадзявацца, што агульнымі намаганнямі мы пакончым з адставаннем гэтага жанру.

Прозвішча кандыдата архітэктуры, намесніка галоўнага архітэктара горада Мінска Я. Заслаўскага вядома чытачам «Літаратуры і мастацтва». На старонках газеты ён не аднойчы выступаў з артыкуламі па праблемах горадабудаўніцтва.

Сёння пачынаем друкаваць цыкл яго артыкулаў, прысвечаны архітэктуры Мінска ў новай пяцігодцы. Я. Заслаўскі закранае праблемы жыллёвага будаўніцтва, росту прамысловых прадпрыемстваў, развіцця сталічнага цэнтра, абваднення горада і стварэння зон адпачынку, добраўпарадкавання і якасці будаўніцтва.

КРАСУЙ, МАЯ

1. МІКРАРАЁНЫ: ПЛАНІРОЎКА І ЖЫЛЛЁ

Я. ЗАСПАЎСКІ,

намеснік галоўнага архітэктара г. Мінска, кандыдат архітэктуры

ВОСЬМАЯ пяцігодка — важны этап у ажыццяўленні новага генеральнага плана Мінска, зацверджанага Саветам Міністраў рэспублікі ў сакавіку 1965 г. У поўнай адпаведнасці з гэтым планам забудоўваліся жылыя масівы сталіцы. Калі ў папярэдніх генеральных планах асноўнай структурнай ячэйкай жылой зоны быў квартал, а ў наступным — мікрараён, дык у апошнім генеральным плане —жылы раён. Па гэтым прынцыпе створаны Чыжоўка, Усход, Зялёны Луг, жылыя раёны па Ракаўскай шашы і іншыя. Архітэктары ў кароткі тэрмін сфарміравалі буйныя фрагменты горада. Больш гарманічна вырашаюцца функцыянальныя, эканамічныя і эстэтычныя задачы горадабудаўніцтва.

Чыжоўка. Масіў на 60 тысяч жыхароў. Забудова — па адзінай архітэктурна-планіровачнай задуме, у кампазіцыі якой важную ролю адыгрываюць прастора і зялёныя зоны. Вырашаныя ў адзіным ансамблі высотныя дамы і прадпрыемствы абслугі ператвораць Чыжоўку ў адзін з найбольш прыгожых і зручных раёнаў горада.

Раён Усход — наступны этап у развіцці архітэктурна-планіровачнай арганізацыі жылой забудовы. На аснове папярэдне праведзенага ўсесаюзнага конкурсу тут былі ўжыты новыя прыёмы арганізацыі забудовы — гмахі рознай канфігурацыі, вышыні і даўжыні. Тут яшчэ трэба завяршыць адказны ў горадабудаўнічых адносінах комплекс па фронце Ленінскага праспекта, які павінен утварыць парадны ўезд у беларускую сталіцу з боку Маскоўскай шашы.

У асноўным завершана забудова Зялёнага Луга-1 і Зялёнага Луга-2. Тут пабудовы апошніх гадоў выгадна адрозніваюцца ад першых. Асабліва яркі вынік дасягнуты ў заходняй частцы горада — у раёнах Ракаўскай шашы, вуліцы Адоеўскага. Хто не быў тут некалькі гадоў — не пазнае гэты раён.

У канцы мінулай пяцігодкі пачалася забудова буйнейшага мінскага масіва —Серабранкі, разлічанага на 140 тысяч жыхароў. Тут, як і ў раёне Усход, узводзяцца пераважна будынкі з павышанай колькасцю паверхаў. Гэты фрагмент горада знамянуе новы маштаб забудовы Мінска.

Непазнавальным стаў паўднёвы раён горада ў Курасоўшчыне. Актыўна забудоўвалася і паўднёва-ўсходняя частка сталіцы ў раёне вуліц Ангарскай і Алтайскай.

Пералічаныя раёны размешчаны на свабоднай перыферыйнай тэрыторыі. А ў мінулай пяцігодцы больш актыўна сталі рэканструявацца і жылыя масівы ў забудаванай частцы горада. Узяць, напрыклад, раён вуліцы Цнянскай. Вопыт рэканструкцыі гэтага раёна паказаў поўную мэтазгоднасць прынятага рашэння. Тут узнік вельмі зручны буйны жылы масіў, які пераўтварыў абліччa раёна. Гэтак жа пераўтвараюцца і раёны вуліц Пуліхава, Захарава, Веры Харужай, Горкага і іншыя.

Сярод архітэктараў і грамадскасці пераважаюць негатыўныя адносіны да практыкі масавага будаўніцтва. Бясспрэчна, многія наракканні на тыпавую масавую забудову справядлівыя. Аднак нельга з пенай выплюхнуць і дзіця — за апошнія гады ў масавай забудове намі накоплены немалы станоўчы вопыт.

Спынімся на некаторых прыкладах.

У бліжэйшы час заканчваецца забудова мікрараёна ў межах бульвара Луначарскага і вуліцы Высокай. Дзякуючы ўмеламу скарыстанню мясцовага рэльефу, удала пастаўленым на ўзвышшы дванаццаціпавярховым жылым домам, правільна спраектаваным гандлёвым прыбудовам, тут утвораны выразны ў архітэктурна-мастацкіх адносінах ансамбль. Ён прасторава развівае кампазіцыю плошчы Якуба Коласа і ўдала замыкае перспектыву вуліцы Веры Харужай.

Удала рэканструявана вуліца Ванеева ад Партызанскага праспекта да вуліцы Казлова. Сціплымі сродкамі ўдалося выразна вырашыць ансамбль гэтай вуліцы, які «працуе» і на Партызанскі праспект.

Добры ансамбль складваецца ў пачатку вуліцы Якуба Коласа. Існуючы фронт забудовы з боку Зялёнага Луга, кантрастна дапоўніцца працяглым 9-павярховым і групай 12-павярховых дамоў на другім баку вуліцы.

Размешчаныя на Партызанскім праспекце мікрараёны таксама актыўна ўдзельнічаюць у фарміраванні абліччa гэтай важнай гарадской магістралі. Ля ўезду ў горад з Магілёўскай шашы ўтварылася шматпланавая кампазіцыя мікрараёна, адкрыюць якую 12-павярховыя інтэрнаты аўтазавода. Па фронце Партызанскага праспекта хутка ўзнімуцца чатырнаццаціпавярховыя будынкі. Гэты раён літаральна пераўтворыцца.

Нарэшце, трэба адзначыць шырока вядомы комплекс на бульвары Талбухіна, які завершаны ў мінулай пяцігодцы. Група дзевяціпавярховых панельных будынкаў у спалучэнні з установамі культурна-бытавога і гандлёвага прызначэння ўспрымаецца як значны архітэктурны ансамбль. Ён сведчыць, што магчымасці фарміравання выразных архітэктурных комплексаў сучаснымі сродкамі заводскага домабудавання яшчэ далёка не вычарпаны.

За мінулыя гады значна палепшана і якасць архітэктурна-планіровачнага вырашэння кватэр. Абмежаваная наменклатура буйнапанельных будынкаў, якая існавала да 1966 года, стварала цяжкасці ў рацыянальным рассяленні сем'яў рознага складу. У выніку ўдасканалення тыпавых праектаў дасягнута значна большая разнастайнасць планіроўкі кватэр. Палепшыліся габарыты і прапорцыі пярэдніх і кухняў, створаны раздзельныя санітарныя вузлы. Кватэры, як правіла, будуюцца з непрахаднымі пакоямі, палепшылася знешняя аддзелка будынкаў, дамы сталі тэхнічна больш дасканалымі.

Інстытут «Мінскпраект» распрацаваў серыю дзевяціпавярховых жылых буйнапанельных дамоў на базе блок-секцый. Гэта дазваляе будаваць дамы любой працягласці і канфігурацыі. На вопыце забудовы эксперыментальнага раёна Усход наглядна праявіліся вартасці гэтага метаду, які з'яўляецца новым этапам у развіцці заводскага домабудавання.

На працягу мінулай пяцігодкі ў Мінску ўзведзены першы ў краіне завод аб'ёмнага домабудавання. Блок-пакоі, якія выпускае гэты завод, дазваляюць перанесці да 80 працэнтаў агульных выдаткаў працы на завод, што ў тры-чатыры разы скароціць тэрміны будаўніцтва.

Нарэшце, гаворачы аб жыллёвым будаўніцтве, нельга не адзначыць такога важнага факта, як масавы пераход да будаўніцтва дамоў з павышанай колькасцю паверхаў. Калі ў пачатку папярэдняй пяцігодкі ўдзельная вага гэтых дамоў складала да 10 працэнтаў, а да канца мінулай пяцігодкі — каля 40 працэнтаў, дык да канца 9-й пяцігодкі яна складзе прыкладна 70 працэнтаў усёй забудовы.

Гэтыя якасныя змены спалучаюцца з нарошчваннем аб'ёмаў жыллёвага будаўніцтва ў горадзе. У цэлым за пяцігодку пабудавана дамоў з агульнай карыснай плошчай 3342 тысячы квадратных метраў, што ў 2,5 раза перавышае ўвесь аб'ём жылога фонду Мінска да пачатку Вялікай Айчыннай вайны. Пры гэтым на практыцы вырашаны пытанні пасямейнага рассялення. Сацыяльную значнасць вырашэння гэтай праблемы цяжка пераацаніць.

Разам з тым, было б няправільным не заўважаць і значных недахопаў у пытаннях планіроўкі масавай жыллёвай забудовы. Яшчэ не зжыты штамп, трафарэт у прыёмах архітэктурна-планіровачнай арганізацыі жылля. Да прыкладу, у радзе мікрараёнаў горада назойліва ўжыты адзін і той жа кампазіцыйны прыём спалучэння 9- і 5-павярховых будынкаў, своеасаблівая «кропка-працяг». Мы яшчэ недастаткова ўмела выкарыстоўваем рэльеф мясцовасці і нярэдка замест таго, каб арганічна выкарыстаць выразны рэльеф у забудове, пускаем у ход бульдозер для нівеліроўкі гэтага рэльефу. Дзеля справядлівасці варта адзначыць, што ў гэтым вінаватыя не толькі архітэктары, але і забудоўшчыкі, бо актыўнае выкарыстанне рэльефу патрабуе больш пругкай тэхналогіі будаўніцтва. У сувязі з гэтым трэба нагадаць пра вопыт архітэктараў і будаўнікоў Вільнюса, якія ў новым мікрараёне Лаздзінай вельмі смела і цікава выкарыстоўваюць рэльеф мясцовасці, узводзячы каскадныя дамы. Многія мінскія архітэктары пабылі ўжо ў Вільнюсе і паглядзелі гэты раён, зрабіўшы сабе адпаведныя вывады. Было б добра пабываць там і нашым будаўнікам і запазычыць у Вільнюскага домабудаўнічага камбіната вопыт у вырашэнні тэхналогіі для такой забудовы.

Для далейшага паляпшэння архітэктурна-мастацкага абліччa масавай забудовы мы абавязаны прад'явіць больш рашучыя патрабаванні Міністэрству прамысловасці будматэрыялаў БССР. Параўнаўча нядаўна ў Доме архітэктараў прадстаўнікі міністэрства і асобных прадпрыемстваў дэманстравалі свае магчымасці, узоры прадукцыі. Але што ж мы маем на практыцы? У Мінску па некалькі гадоў стаяць не абліцаваныя цагляныя будынкі, а знадворныя панелі будынкаў серыі 1-464 выкананы хоць і якасна, але аднастайна. Усюды для абліцоўкі цагляных будынкаў і нават панеляў (серыя 1-335) мы ўжываем адны і тыя ж абліцовачныя пліткі тыпу «кабанчык» і ёсць небяспека, што яны таксама хутка апрыкраюць. Трэба хутчэй вырашаць пытанне забеспячэння горада шклокерамічнымі пліткамі, абліцовачнай цэглай і іншымі больш разнастайнымі матэрыяламі.

Сур'ёзны рахунак мы абавязаны прад'явіць заводу аб'ёмнага домабудаўніцтва, які своечасова не забяспечыў тэхналогію аддзелкі дамоў з аб'ёмных кабін, у выніку чаго першыя дамы гэтага завода, замест устойлівай працяглай аддзелкі, фарбуюцца. Нам не хапае ўстойлівых высакаякасных фарбаў, а вопыт так званага «напылення» з ужываннем латэксу яшчэ недастаткова шырока ўжываецца.

Сур'ёзныя патрабаванні ёсць і да якасці аддзелкі кватэр. Узяць, напрыклад, убудаваную мэблю. Гэтая мэбля пакуль што значна горшая за тую, якую мы бачым у магазінах, хоць у кошце розніца не такая вялікая.

Савет Міністраў БССР летась разгледзеў і ўхваліў мерапрыемствы, накіраваныя на паляпшэнне якасці, тэхнічнага ўзроўню будаўніцтва ў Мінску. У адпаведнасці з гэтымі мерапрыемствамі Міністэрства лясной прамысловасці БССР, пачынаючы з 1971 года, павінна арганізаваць вы-

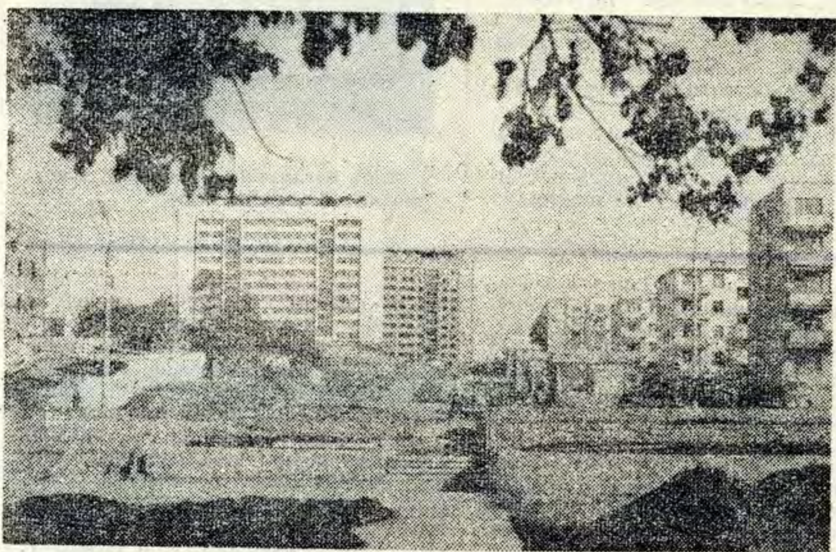

Фрагмент мікрараёна на бульвары Луначарскага. Прыклад удалага скарыстання рэльефу, кампазіцыі забудовы.

Фота аўтара.

СПРАВАЗДАЧА МАЛОДШАГА КАЛЕГІ

У студзені жыхары і госці Мінска ўбачылі першы спектакль Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР — аперэту Ю. Семянякі «Спявае «Жаваранак». Летам малады калектыў выязджаў у Гомель, Брэст, Магілёў. 8 верасня кіраўнікі і артысты тэатра ў рэспубліканскім Доме работнікаў мастацтваў сустрэліся з прадстаўнікамі тэатральнай грамадскасці сталіцы.

— Першы тэатральны сезон быў для нас напружаным часам пошуку і станаўлення, — сказаў выконваючы абавязкі дырэктара А. Паніхін.

Аб тым, як тэатр набыў сваю творчую індывідуальнасць, аб творчых планах на будучы тэатральны сезон расказалі галоўны дырыжор заслужаны артыст БССР П. Кірыльчанка, рэжысёр В. Вярбоўская.

Ужо цяпер у афішах з'явілася аперэта «Каўказская пляменніца». Гэта насычаны гумарам твор аб сучаснасці і маладосці. Аўтары «Каўказскай пляменніцы» народны артыст Азербайджанскай ССР Р. Гаджыеў, пісьменнікі В. Есьман і К. Крыкаран прапанавалі сваю новую аперэту «Чацвёрты званок» па творы М. Ларні. Тэатр першым пазнаёміць гледача з гэтай сатырычнай музычнай камедыяй. Мяркуецца паставіць бытавую сатыру «Рэпартаж з пекла» беларускага кампазітара Я. Глебава на лібрэта П. Харкова.

На вечары артысты паказалі ўрыўкі са спектакляў. Удзельнікаў сустрэчы ад імя Беларускага тэатральнага таварыства вітала старшыня прэзідыума таварыства, народная артыстка СССР Л. Александроўская.

БЕЛТА.

творчасць высакаякаснай мэблі, сталярных і іншых вырабаў з аддзелкай мікра-эмалямі, пластыкам, плёнкамі і іншымі сучаснымі матэрыяламі. Павінна быць палепшана якасць скабяных вырабаў санітарна-тэхнічнага абсталявання і інш. Ад гэтых «дробязяў» у многім залежыць якасць і камфорт жылля.

Нас не можа задаволіць і абмежаваная наменклатура дамоў з аб'ёмных кабін. На Сусветнай выстаўцы ў Манрэалі дэманстраваліся магчымасці аб'ёмнага домабудавання. Гэтыя магчымасці мы пакуль што выкарыстоўваем вельмі абмежавана, хоць ёсць цікавыя праектныя прапановы. Архітэктары і інжынеры «Белдзяржпраекта» ў садружнасці з будаўнікамі першыя ў краіне практычна вырашылі пытанні заводскага домабудавання з аб'ёмных кабін, унеслі нямала цікавых прапаноў, але ўкараняюцца яны пакуль што недастаткова.

Да нядаўняга часу на фоне масавай пяціпавярховай забудовы асобныя 9-павярховыя будынкі размяшчаліся ў выглядзе архітэктурных акцэнтаў. Але калі 9-павярховыя будынкі робяцца як бы асноўнай тканінай жылой забудовы, вельмі неабходна, каб 10—15 працэнтаў дамоў былі вышэй 9-ці паверхаў. Гэтае пытанне мяркуецца вырашыць пасля збудавання новага ДБК-4. Але будаўніцтва яго ідзе марудна.

Ужо наспела пара перайсці на будаўніцтва індывідуальных жылых дамоў на аснове уніфікаванага каталога вырабаў заводскага выпуску. Такі метад праектавання і будаўніцтва распрацаваны і пачаў укараняцца ў Маскве. Група мінскіх архітэктараў і будаўнікоў пабывала ў Маскве, вывучыла гэты вопыт і зараз павінна распрацаваць свой каталог.

новы сапраўды ўзводзяцца ў новых жылых масівах, хоць будаўніцтва іх нярэдка позніцца.

Але ёсць другая група ўстаноў культурна-бытавой абслугі. Гэта ўстановы перыядычнага карыстання — кінатэатры, бібліятэкі, паліклінікі, камбінаты бытавой абслугі, прамтаварныя магазіны, рэстараны, клубы, спартыўныя залы. Яны будуюцца за кошт міністэрстваў і ведамстваў. І таму ў Чыжоўцы, Зялёным Лузе, у раёне Ракаўскай шашы, дзе жыллё ў асноўным збудавана, устаноў перыядычнага карыстання яшчэ мала. Відаць, такі парадак фінансавання перашкаджае рэалізацыі прагрэсіўнага прынцыпу комплекснай арганізацыі сістэмы культурна-бытавой абслугі. Узяць, напрыклад, Чыжоўку. Тут жыве прыкладна столькі людзей, колькі ў Маладзечне, але там няма ні кінатэатра, ні універмага, ні камбіната бытавой абслугі. Яны будуць, але як без іх тым, хто сёння жыве ў мікраараёне? Відаць, Дзяржплану рэспублікі варта было б больш прынцыпова падысці да гэтых пытанняў, бо без матэрыяльнай забяспечанасці ніякія добрыя пажаданні не дадуць плёну. Недахопы ў комплекснасці забудовы не дазваляюць дабіцца і належнага горадабудаўнічага эфекту, бо пусткі на ўчастках, прызначаных для арганізацыі грамадска-гандлёвых цэнтраў, не ўпрыгожваюць жылыя раёны.

І яшчэ важнае пытанне. Сёння будаўнікі трымаюць справаздачу толькі па ўводзе жылля. З-за гэтага вольна ці міжволі ўвага да адначасовага ўводу ўстаноў культурна-бытавой абслугі паслабляецца. Нядаўна ўзаконена разам з уводам жылых дамоў здаваць і ўбудаваныя абслугоўваючыя ўстановы. Аднак, відаць, трэба ісці далей і абавязаць будаўнікоў адказваць за комплексны ўвод **усіх** устаноў абслугі. Магчыма на першы час гэта варта было б ажыццявіць у парадку эксперыменту, з адпаведным матэрыяльным заахвочваннем за дасягнутыя вынікі.

СТАЛІЦА!

Гандлёва-грамадскі цэнтр у мікраараёне «Чыжоўка-2»—першая спроба арганізацыі комплекснага абслугоўвання насельніцтва мікраараёна рознымі прадпрыемствамі, размешчанымі ў адным будынку.

Фота аўтара.

Укараненне каталога уніфікаваных індустрыяльных вырабаў дазволіць практычна неабмежавана вар'іраваць забудову, бо аб'ектам стандартызацыі становіцца не дом і не жылая секцыя, а больш буйны індустрыяльны выраб. Можна сказаць, што мы зноў вяртаемся да старога метаду праектавання і будаўніцтва, які дазволіў пабудаваць нам Ленінскі праспект, але з той прынцыповай розніцай, што будаўнічым матэрыялам становіцца не цэгла, а буйны элемент заводскага вырабу.

Адной з важнейшых у жыллёвым будаўніцтве застаецца праблема комплекснай забудовы. Сутнасць яе ў тым, што аднačасова з жылым будаўніцтвам комплексна неабходна ажыццяўляць і будаўніцтва ўстаноў культурна-бытавой абслугі, гандлю, грамадскага харчавання, выконваць работы па добраўпарадкаванні і азеляненні. Недахопы ў компексанасці забудовы нашых гарадоў падвяргаліся справядлівай крытыцы ў дакладзе першага сакратара ЦК КПБ П. М. Машэрава на XXVII з'ездзе Кампартыі Беларусі.

Вырашэнне гэтай праблемы звязана з некалькімі вельмі істотнымі пытаннямі. Першае з іх — неабходнасць упарадкаваць фінансаванне комплекснай забудовы. Зараз аднačасова з жыллёвым будаўніцтвам гарвыканком мае права і абавязаны ажыццяўляць за кошт жыллёвага будаўніцтва (5,4 працэнта) будаўніцтва ўстаноў штодзённага карыстання (мікраараённага значэння). Да іх адносяцца прадуктовыя магазіны, прыёмныя пункты, сталовыя, магазіны па продажы гародніны, аптэкі і інш. І гэтыя ўста-

Гаворачы аб сістэме абслуг[illegible] насельніцтва, трэба прызнаць, што ў горадзе многае зроблена для развіцця ўстаноў абслугі, гандлю. Мінск адзін з першых гарадоў, дзе ідэя арганізацыі грамадска-гандлёвых цэнтраў атрымала матэрыяльнае ўвасабленне.

У горадзе ўжо ўзведзена рад такіх цэнтраў у Чыжоўцы, Зялёным Лузе, на Ракаўскай шашы і інш.

Тэндэнцыя арганізацыі грамадска-гандлёвых цэнтраў прагрэсіўная. Яна стварае зручнасці для насельніцтва, дазваляе палепшыць тэхналогію вытворчасці, зрабіць таннейшым будаўніцтва. Пры гэтым ліквідуюцца многія нязручнасці, звязаныя з размяшчэннем устаноў у першых паверхах жылых дамоў. На жаль, ужытыя ў мінулыя гады для будаўніцтва тыпавыя праекты гандлёва-грамадскіх цэнтраў мікраараёнаў, распрацаваныя цэнтральным навукова-даследчым праектным інстытутам навучальных будынкаў (Масква), аказаліся са значнымі дэфектамі. Гэтыя дэфекты адмоўна ўплывалі на функцыянальную арганізацыю, тэхналогію, знешні выгляд гандлёвых цэнтраў. Зараз «Мінскпраект» і «Белгіпрагандаль» працуюць над уласнымі праектамі такіх устаноў. Гэта вельмі важная работа, у вырашэнне якой нашы дойліды павінны ўнесці свой творчы ўклад.

Антон АЛЕШКА

Пасля цяжкай працяглай хваробы памёр вядомы беларускі пісьменнік, член КПСС Антон Антонавіч Алешка.

А. А. Алешка нарадзіўся ў 1913 г. у в. Балочыцы Слуцкага раёна Мінскай вобласці ў сялянскай сям'і.

У 1931 г. скончыў двухгадовыя педагагічныя курсы пры Слуцкім педтэхнікуме і чатыры гады настаўнічаў у мястэчку Лапічы Асіповіцкага раёна.

Вучыўся ў Варонежскім мединстытуце, а з 1936 г. у Ваенна-медыцынскай акадэміі імя С. М. Кірава, якую скончыў у 1941 г.

Удзельнічаў у вайне з белафінамі. У час Вялікай Айчыннай вайны ваяваў на Заходнім і 3-м Беларускім франтах. Пасля вайны доўгі час служыў у часцях знішчальнай авіяцыі.

Першае апавяданне «Песня восені» Антон Алешка надрукаваў у 1932 г. у часопісе «Беларусь калгасная». У 1938 г. часопіс «Полымя» апублікаваў яго аповесць «Маладосць» і шэраг апавяданняў. У 1949 г. была выдадзена аповесць «Раніца». Потым выйшлі кнігі пісьменніка: «Іх першых вітае сонца», «Пяць сутак», «Над намі мільён вышыні», раман «Дарогі без слядоў».

Галоўная тэма твораў Антона Алешкі — апяванне воінскага подзвігу, герaічных спраў савецкіх лётчыкаў, жыццё і быт якіх добра ведаў пісьменнік. Творчасць А. Алешкі адзначана высокім патрыятызмам, шчырай любоўю да роднай партыі і народа.

А. А. Алешка за шматгадовую службу ў Савецкай Арміі і літаратурную дзейнасць узнагароджан ордэнамі Чырвонага Сцяга, Айчыннай вайны II ступені, двумя ордэнамі Чырвонай Зоркі, ордэнам «Знак Пашаны» і медалямі.

Антон Алешка прымаў актыўны ўдзел у жыцці пісьменніцкай арганізацыі. Ён быў членам праўлення Саюза пісьменнікаў, неаднаразова выбіраўся ў склад партбюро, дбайна працаваў як намеснік старшыні праўлення Беларускага аддзялення Літфонда СССР.

Светлы вобраз Антона Антонавіча Алешкі назаўсёды застанецца ў нашых сэрцах.

А. Асіпенка, М. Аляксееў, А. Бажко, П. Броўка, Я. Брыль, А. Васілевіч, А. Вялюгін, І. Грамовіч, А. Грачанікаў, І. Гурскі, Хв. Жычка, П. Кавалёў, У. Карпаў, М. Калачынскі, Я. Казека, К. Кірэенка, К. Крапіва, А. Кулакоўскі, А. Куляшоў, М. Лужанін, М. Лынькоў, А. Макаёнак, І. Мележ, П. Панчанка, Г. Папоў, П. Пестрак, М. Паслядовіч, Л. Прокша, І. Пташнікаў, Р. Сабаленка, А. Савіцкі, А. Слесарэнка, М. Танк, М. Татур, М. Ткачоў, Т. Хадкевіч, І. Шамякін, А. Шаўня, В. Хомчанка, А. Якімовіч.

Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР смуткуе з прычыны смерці вядомага беларускага пісьменніка Антона Антонавіча Алешкі і выказвае шчырае спачуванне сям'і і блізкім нябожчыка.

СЭРЦА НЕ ХОЧА ПАГАДЗІЦЦА...

Нечаканая, неспадзяваная смерць вырвала з нашых радоў Антона Антонавіча Алешку, сумленнага пісьменніка, найлепшага майго таварыша, шчырага сябра. Проста не верыцца, не хапае дыхання, каб вымавіць гэтыя словы.

Яшчэ зусім нядаўна ён быў побач з намі, мы чулі яго энергічную, вясёлую, поўную жыццёвага тэмпераменту гаворку. Мы разам з ім абмяркоўвалі шмат якія службовыя, грамадскія і творчыя справы, часта з ім раіліся.

Нас заўсёды захаплялі нястомная дзелавітасць Антона Антонавіча і яго грамадская актыўнасць, шчырая, сумленная прынцыповасць у адносінах да важнейшых жыццёвых спраў. Гэты чалавек ніколі не крывіў душой, не пасаваў перад цяжкасцямі, перад рознымі выпрабаваннямі лёсу, хоць ён, яго лёс, быў даволі складаны.

Дзіцячыя і юнацкія гады Антона Антонавіча прайшлі ў глухой вёсцы на Случчыне, у сям'і селяніна-бедняка. Пазней, закончыўшы двухгадовыя настаўніцкія курсы ў Слуцку, Антон Антонавіч нейкі час працаваў настаўнікам. У гэтыя ж гады пачаў пісаць. Тут бы, здавалася б, і магло пайсці ўсё проста, нават лёгка: можна было падацца на літаратурны факультэт або пайсці на работу ў якую-небудзь рэдакцыю.

Аднак Антон Антонавіч едзе ў Варонеж і паступае там у медыцынскі інстытут. Вучыцца ў Варонежы, а потым паступае ў Ваенна-медыцынскую акадэмію імя С. М. Кірава. Заканчвае гэтую акадэмію перад самай вайною, і потым усе гады вайны служыць ваенным урачом у воінскіх часцях, удзельнічае ў баях на 2-м Беларускім фронце і на іншых франтах. Сотні, тысячы воінаў атрымалі дапамогу ад франтавога ўрача Антона Антонавіча Алешкі. Многім і многім з іх было выратавана жыццё. Ваенным урачом служыць ён у лётных часцях і пасля вайны.

У пасляваенныя гады Антон Антонавіч зноў бярэцца за пісьменніцкае пяро і прысвячае свае творы сваім баявым сябрам. Адна за адной выходзяць яго кніжкі пра герaічнае змаганне нашых паветраных сокалаў з фашысцкімі сцярвятнікамі.

Антон Антонавіч да самай апошняй часіны быў актыўным творчым і грамадскім дзеячом, аддаваў усе свае сілы літаратурнай працы і выкананню тых грамадскіх, партыйных абавязкаў, якія на яго ўскладаліся. У гэтых адносінах ён быў сапраўды нястомным і з'яўляўся прыкладам для нас.

Светлая памяць пра Антона Антонавіча назаўсёды застанецца ў нашых сэрцах, нашых душах.

Аляксей КУЛАКОЎСКІ.

ПАМЯЦЬ ПРА СОНЦА

Хто лепей скажа за самога паэта, чым ягоныя вершы? Калі чытаеш вершы Гаўрыіла Шутэнкі, адчуваеш, што з табою гаворыць чалавек мужны і шчыры. Адчуваеш і няпростасць яго жыццёвага лёсу, і душэўны гарт. Паэт піша пафасна і адначасова стрымана:

Он не упал —
Лишь пошатнулся,
Когда огнем хлестнул снаряд.
Вперед из пламени рванулся
И снова в строй шагнул солдат...

Адчуваеш волю, характар, сілу духу. І здагадваешся, што паэту даецца слова нялёгка, што яно каштуе жыццёвых і творчых намаганняў.

Ён жыве на беразе казачнай Свіцязі, між высокіх елак, непадалёку ад люстраной празрыстай вады. Тут ціша, спакой, панаванне зяляніны і святла. Тут нараджаюцца і паэтавы песні, але яны — зусім не ціхія. Яны напоўнены і гэтай жыццёвай святочнасцю, але яшчэ больш — грымотамі і агнямі Вялікай Айчыннай...

Яго юнацкую бесклапотнасць (васемнаццаць гадоў за плячыма) раптоўна абарвала вайна. Хлапец з Бакінскай швейнай фабрыкі стаў палкавым разведчыкам. Хадзілі па тылах гітлераўцаў, бралі «языкі», вялі разведку боем. Ён помсціў за бацьку, расстралянага фашыстамі, за пакуты роднай краіны... У часы адпачынку, не звяртаючы ўвагі на страляніну і выбухі, даставаў кавалак паперы і хімічным алоўкам штосьці пісаў. Сябры не ведалі, што ён спрабаваў пісаць вершы. А ён шукаў словы, у якіх можна было б выказаць усё гэта: нянавісць да ворага, люты напал бою, жаданне адстаяць свабоду Радзімы. Словы былі непаслухмяныя, непадатныя, але не пісаць ён не мог. Жыццёвы, душэўны вопыт імкліва ўзрастаў, акрэсліваліся светлацені галоўнага і другараднага. Галоўнае — ён вучыўся бачыць і адчуваць выразна:

Юным шагнув в разрывы,
в бездне военных дней
я помнил у дома сливу,
Родину видел в ней...

Калі б цяпер удалося адшукаць ваенную карту з паметкамі «жнівень 1943 год», можна было б лёгка прасачыць шлях яго дывізіі. Можна было б адшукаць зямлю Данбаса, якую абараняў Гаўрыіл Шутэнка.

Ён сам асабліва выразна, дакладна і да драбніц памятае адзін франтавы дзень, дакладней — вечар, захад сонца і шчодра-цёплую жнівеньскую ноч. Пра многае думалася. Ужо другія суткі, закапаўшыся ў зямлю, ляжалі яны пад носам у ворага. Ён пашкадаваў, што, ідучы ў разведку, не ўзяў у старшыны пісьмо ад сястры: «Няма калі зараз, вярнуся з задання — тады і прачытаю». Дарма, канечне, не ўзяў. У канверце, напэўна, і фотакартка была. Сястра абяцала выслаць... Ён спахапіўся, пачуўшы звонкае пашчоўкванне ў хмызняку. Прыслухаўся: іграў салаўіны аркестр. Моцна захацелася спаць. «Нельга засынаць, — загадаў ён сабе. — Нельга,нельга!..»

На захадзе дагарала яркае зарыва. Суха трэснула галінка. Ён крайком вока заўважыў, як мільгануў сярод ствалоў сілуэт, заўважыў нямецкую каску з сетачкай: таксама разведчык. Аўтамат ляжаў на брустверы акопа побач з гранатамі і лапатай.

На ўсё жыццё запомніўся твар гэтага фашыста, самаўпэўнены і спакойны. Шутэнка ўбачыў фашыста на нейкае імгненне раней, а потым іх позіркі сустрэліся. Апярэдзіў ён, савецкі разведчык,—паспеў націснуць спуск аўтамата. Адным ворагам стала меней. А потым — новае заданне...

Ён многае яшчэ не паспеў спасцігнуць у свае дзевятнаццаць. Былі радасць вяртання дамоў пасля дзёрзкай вылазкі, быў медаль «За баявыя заслугі», — тады яшчэ рэдка каго ўзнагароджвалі,—кароткія

СТО ТАЛЕНТАЎ,

Нататкі з IV рэспубліканскага семінара творчай і навуковай моладзі

БУДЗЕМ ЗНАЕМЫ...

На семінары нас больш за сотню. Таму, зразумела, праблемай нумар адзін было знаёмства. Увечары першага дня ўсе ўдзельнікі сабраліся ў сталовай — прыгледзецца адзін да аднаго, пазнаёміцца, пажартаваць.

Ініцыятыўная група па арганізацыі вечара загадзя размеркавала «хатнія» заданні для вучоных, кінематаграфістаў, акцёраў, мастакоў, музыкантаў, пісьменнікаў. Цэлы дзень у штабе семінара, у доміках, дзе жывуць удзельнікі, нават у сталовай, гучаў смех — рыхтаваліся да вечара. Здаецца, ні адна вольная хвіліна не трацілася марна.

Вучоныя павінны былі давесці, якую ролю адыгрывае інтэграл у творчасці кампазітараў, архітэктары — падрыхтаваць і разыграць трагікамедыю, акцёры — выканаць драматычную феерыю з цыркам, балетам і феерверкам, кампазітары — падрыхтаваць шарады і загадкі, паэты—спяваць песні, мастакі—скласці ўрачысты харал у гонар семінара.

У поўдзень пачаўся дождж. Церушысты, нудны, восеньскі... З неба сыпала і сыпала, пакуль у паветры не павісла шэрая імжа і не размокла, не раскісла, здаецца, усё, што можа размокнуць.

Усё, акрамя гумару і весялосці...

Пасля вячэры, пераапрануўшыся, сабраліся ў сталовай. У адной зале ўсім было цеснавата, але ніхто не крыўдзіўся. Саставілі столікі. Разнеслі каву, яблыкі, пячэнне... Сакратар ЦК ЛКСМБ Генадзь Анціпаў сказаў кароткае прывітальнае слова, а потым кіраўнікі груп прадставілі ўдзельнікаў семінара, расказалі, над чым яны зараз працуюць.

Публіка падабралася цікавая. Іншы раз нават дзіўна рабілася. Падымаецца невысокі, кучаравы юнак, на першы погляд, яшчэ студэнт. Кажуць — кандыдат навук, займаецца распрацоўкай фундаментальных пытанняў фізікі. Знаёмяць з кірпатай, сарамлівай дзяўчынай—архітэктар, мае цэлы шэраг сур'ёзных, самастойных прац...

Пасля знаёмства пачалі выконваць хатнія заданні. Першымі паказалі свае здольнасці пісьменнікі. Праўда, спяваць яны пасаромеліся, але «выкруціліся», трэба сказаць, удала. Дапамог ім Мікола Вяршынін, з трактарнага завода, інжынер па прафесіі, паэт-гумарыст па прызванні. Імя яго часта сустракаецца на старонках «Вожыка», нярэдкі госць ён і на шаснаццатай старонцы «Літаратуры і мастацтва». Мікола шчыра прызнаўся, што не спаў ноч і што нават не слухаў лекцый — пісаў сатырычную оду, прысвечаную семінару. Зразумела, пасля такога ўступу яго ода была сустрэта доўгімі апладысментамі.

Вучоныя, як гэта і належыць вучоным, падрыхтаваліся фундаментальна. Супрацоўнік Інстытута фізікі АН БССР Генадзь Сінякоў па ўсёй форме абараніў дысертацыю, у якой даказаў, што скрыпічны ключ не што іншае, як знак інтэграла, немаведама дзеля чаго аздоблены незразумелымі «фінціфлюшкамі».

Архітэктары Яўген Фарбераў і Галя Марцішонак пачалі сваё выступленне сапраўды трагічна:

— Было ў бацькі тры сыны. Два разумныя — трэці архітэктар...

Потым яны развілі гэтую думку, вельмі красамоўна расказалі пра пакуты трэцяга сына, пра тое, з якімі неверагоднымі цяжкасцямі яму даводзіцца сустракацца, каб дасягнуць вяршынь прафесійнага ўмельства, але, як і ў кожнай казцы, іх герой урэшце рэшт выйшаў з усіх выпрабаванняў пераможцам і аўтары трагікамедыі былі ўзнагароджаны смехам і апладысментамі.

Кінематаграфісты вырашылі абхітрыць усіх і замест таго, каб прадставіць на суд прысутным сваё хатняе заданне, прапанавалі правесці конкурс на лепшую расшыфроўку абрэвіятуры «кино». За што і былі «пакараны» — лепшым адказам быў прызнаны: «Кто идет не оттуда? Кто идет ниоткуда? Кому идти неоткуда?»

Вечар быў напоўнены жартамі, смехам, песнямі...

І калі ў пачатку ўсе сядзелі, калі можна так сказаць, па прафесійных прызнаках, то ў канцы ўсё перамянілася: мастакі аб'ядналіся з архітэктарамі, паэты з вучонымі, кінематаграфісты з кампазітарамі. Пачалася агульная гутарка, у якой кожны разумеў другога з паўслова, кожны знаходзіў у другім уважлівага, добразычлівага і цікавага субяседніка.

Калі разыходзіліся, дождж перастаў. З вымытага неба глядзеў чысты месяц, свяцілі ясныя зоры. Дзень абяцаў быць добрым.

НАС ВУЧАЦЬ...

Трэба сказаць, што без лекцый мы не сумуем... Праграма вельмі насычаная. Дзве лекцыі да абеду, тры — пасля. Дадайце сюды пытанні да лектара, абмеркаванне выступленняў — і зразумееце, што вольнага часу амаль не застаецца.

Праграма стракатая. Да абеду расказваюць пра ролю мастацтва і літаратуры ў выхаванні новага чалавека, пасля абеду — пра праблемы фізікі элементарных часцінак. Не паспеўшы як след «пераварыць» пытанні, якія стаяць перад эканамічнай навукай, бяромся за праблемы маладой беларускай літаратуры альбо слухаем паведамленне аб эксперыментах, якія праводзяць сацыяльныя псіхолагі.

Аўдыторыя зубастая Лектарам даводзіцца цяжкавата. Нават па такой, здавалася б, сугуба спецыяльнай дысцыпліне, як фізіка элементарных часцінак (лектар — выкладчык БДУ А. Тамільчык) было шмат пытанняў.

Вельмі цікавую лекцыю аб праблемах і метадалогіі сацыяльнай псіхалогіі прачытаў Я. Каламінскі.

Ён адразу ўзяў «быка за рогі» і бездакорна абгрунтаваў тэзіс, у якім даводзіў, што сёння найбольшую эканамічную аддачу, як ні дзіўна, з усіх навук прыносіць менавіта псіхалогія. Потым ён расказаў пра гарызонты выкарыстання гэтай навукі, пра эксперыменты, якія праводзіць яго група, пра мадэліраванне ўзаемаадносін паміж людзьмі, якія ўваходзяць у так званыя малыя групы.

Слухалі яго ўважліва, з захапленнем. Я. Каламінскі здолеў вельмі проста расказаць пра сур'ёзныя і складаныя рэчы. Аднак яго лекцыя не была і сугуба папулярнай. Ды гэтага і не магло быць. Аўдыторыя аказалася даволі падрыхтаванай па гэтым пытанні. Дапамаглі, відаць, не так даўно выйшаўшыя ў свет кніга Я. Каламінскага «Чалавек сярод людзей», якую многія чыталі, і вялікі яго артыкул у часопісе «Наука и жизнь».

Бурныя спрэчкі выклікала лекцыя супрацоўніка рэдакцыі часопіса «Декоративное искусство» В. Глазычава.

Вопытны палеміст, ён наўмысна «падкінуў» некалькі на першы погляд слабых тэзісаў і што называецца — выклікаў агонь на сябе.

«Слабыя» тэзісы раптам аказаліся моцнымі арэшкамі, спрэчнае — бясспрэчным. Абмеркаванне яго лекцыі было вельмі гарачым. Асабліва «рваліся ў бой» — абараніць мастацтва, якое быццам бы зняважыў лектар, — вучоныя. Але пазіцыя В. Глазычава была лепшай, і ён здолеў даказаць, што да мастацтва, пра якое, здавалася б, усе ведаюць усё, нельга падыходзіць без грунтоўнай, сур'ёзнай падрыхтоўкі, што праблемы мастацтва такія ж сур'ёзныя і важныя, як і праблемы фізікі, хіміі, матэматыкі, кібернетыкі.

З вялікай цікавасцю ўсе прысутныя выслухалі яго паведамленне аб тым, што зараз ужо распрацавана і амаль зацверджана Акадэміяй педагагічных навук адзіная методыка выкладання прадметаў па эстэтычным выхаванні ў нашых сярэдніх школах.

Паслядоўна, сур'ёзна, грунтоўна расказаў аб маладой беларускай літаратуры крытык В. Рагойша.

Ён спыніўся на генезісе беларускай літаратуры, вызначыў пытанні, якія жывяць наш літаратурны маладняк, кінуў позірк у будучае. В. Рагойша не намагаўся намаляваць прыгожа расфарбаваную карцінку. Ён прааналізаваў недахопы маладых літаратараў, сярод якіх назваў тэматычную і эмацыянальную збедненасць твораў, дрэннае валоданне літаратурнай беларускай мовай.

Здаецца, адразу за В. Рагойшам са сваім паведамленнем пра тыя задачы, якія вырашае сёння кібернетыка, выступіў кандыдат тэхнічных навук А. Гарэлік. Коратка расказаў ён пра гісторыю ўзнікнення гэтай незвычайнай навукі, пра яе вынаходцу і тэарэтыка Норберта Вінера, а потым перайшоў да сённяшняга стану навукі пра сувязі, да яе дасягненняў і перспектыў.

Калі ж А. Гарэлік расказаў пра тое, як у Заходняй Германіі адзін вынаходца зрабіў машыну, якая піша вершы, ды такія, што містыфікаваныя крытыкі і паэты кніжку машынных вершаў назвалі з'явай дзесяцігоддзя ў нямецкай паэзіі, шмат хто з прысутных, у асноўным паэтаў, пачаў іранічна ўсміхацца — маўляў, чулі мы гэтыя байкі.

Але лектар не разгубіўся, дастаў з кішэні невялічкую кнігу і прапанаваў пачытаць тыя самыя вершы.

Слухалі ўважліва. Калі А. Гарэлік скончыў, іранічных усмешак не было. Нават такі цаніцель паэзіі, як Анатоль Вярцінскі, прыцмокваў — нешта ёсць!..

Дасталося ад машыны не толькі паэтам. А. Гарэлік прывёў матэрыялы эксперыменту, які зрабілі нашы савецкія вучоныя. У розны час розным групам музыкантаў і літаратуразнаўцаў яны прапаноўвалі з васьмі мелодый выбраць лепшыя. З гэтых васьмі — чатыры былі машынныя, чатыры чалавечыя. Абсалютная перамога дасталася машыне. Але гэта не сапсавала настрою ні паэтам, ні кампазітарам. Што гэтаму прычына, ці недавер да тэхнікі, ці наадварот—юнацкая ўпэўненасць у сваіх сілах? Хто ведае...

ЗАКАСВАЕМ РУКАВЫ...

Пяты дзень семінара быў запланаваны як дзень працоўнага дэсанту. Нас «разбілі» па групах, размеркавалі па калгасах і саўгасах і раніцай у суботу, адразу пасля снядання, «пагрузілі» ў машыны...

Я прыстасаваўся да тэлеаператараў, якія здымаюць фільм пра семінар, і вырашыў разам з імі аб'ехаць некалькі гаспадарак, паглядзець, як працуюць «семінарысты».

У калгас імя Янкі Купалы ледзь дабраліся. Наш «рафік» куляўся на неверагодна разбітым шляху, ледзь не па фары ныраў у глыбокія лужыны, яго «насіла» юзам, падкідвала, трэсла... Як мы даехалі — не разумею да гэтага часу. Шафёр пры кожным удары толькі войкаў, як быццам гэта яго, а не машыну з усяго маху кідала вобзем.

— Тры-чатыры гады ходзіць машына па гэткіх дарогах, — з болем у голасе звярнуўся ён да нас —Ну хіба не танней насыпаць хоць бы гравійку, чым так бязлітасна гробіць машыны?!.

Што можна было яму адказаць?

Нашы хлопцы і дзяўчаты працавалі ў садзе, абіралі яблыкі. Сад быў вялікі, але недагледжаны. Усё зарасло будзякамі, галіны яблынь пааблоквaліся...

Брыгадзір, які прывёз нашу брыгаду ў сад, папярэдзіў: «Асабліва не старайцеся, збірайце толькі выдатныя яблыкі, астатняе — хай яго ліха... Усё роўна згніе — нарыхтоўшчыкі не прымаюць».

Дзіка было слухаць гэта. Яшчэ больш дзіка пакідаць на зямлі цудоўныя, духмяныя, салодкія яблыкі (усё роўна нарыхтоўшчыкі не прымаюць).

Гэтую брыгаду склалі ў асноўным з кінематаграфістаў і вучоных, ды яшчэ быў адзін кампазітар — Алег Янчанка, вакол якога заўсёды жарты і смех.

Убачыўшы, што «тэлевізаршчыкі» наладзілі свае камеры, Алег адзін схапіў паўнюткую скрынку і пацягнуў яе блі-

развітанні з баявымі сябрамі, забітымі ў разведцы. Пісьмы... Але ён не ведаў яшчэ, што такое каханне, радасць сустрэчы з любімай, ноч да світання з кнігай паэта. Усё гэта закрэсліла вайна. Быў салдат, разведчык Шутэнка. І быў абавязак салдата і заданне, выразнае і яснае, як баявы загад: узарваць раптоўна ажыўшую агнявую кропку гітлераўцаў. Ён прыкрываў групу і павінен быў пільна сачыць за таварышамі і за праціўнікам. Але, як на зло, у вочы кідаліся кветкі. Няяркія, але непаўторныя ў сваёй прастаце палявыя кветкі. І ён глядзеў на кветкі, на лісце дрэў, на пражылкі кожнага лісціка. Ёсць усё ж, напэўна, нейкае прадчуванне бяды...

Разведчыкі прайшлі адну лагчыну, другую. Падпаўзлі да перадавой. Заляглі. Ён лёг у ячэйку, паклаў пад галаву аўтамат і зноў убачыў кветку, якая невядома адкуль узялася на гэтай апаленай металам зямлі. Сіні васілёк. Апошняе, што ён бачыў, быў пшанічны колас, што калыхаўся на чырвонай хвалі дагараючай зары. Потым побач з ячэйкай упала граната з доўгай ручкай. Упала і закруцілася, як ваўчок. Ён хацеў схапіць яе за ручку, каб кінуць назад. У запасе было шэсць секунд... Не паспеў. Полымя ўдарыла па вачах, і ўсё правалілася ў жудасную цемру. Адчуў, што пясок, на які яго кінула выбухам, быў гарачы. Апошняе, аб чым ён падумаў, гэта пісьмо сястры, якое ён так і не паспеў распячатаць і прачытаць...

Рванула свет фашистская граната
И глыба тьмы свалилась на меня.
Но все равно я остаюсь солдатом —
Мои стихи на линии огня...

У разведчыкаў ёсць закон: забітых таварышаў не пакідаць на тэрыторыі ворага. Яго таксама палічылі забітым, і толькі праз суткі, вечарам наступнага дня, выцягнулі з пярэдняга краю. Ён апрытомнеў ужо ў самалёце, у якім яго, знявечанага асколкамі (больш за трыццаць ран), везлі ў тылавы шпіталь. І тады падумаў: «А што будзе далей?..»

Наперадзе яго чакалі нялёгкія выпрабаванні, душэўныя пакуты і сумненні. Пазней яны, невыказныя прысутныя яго паэтычнай творчасці, далі асаблівую вагу ўсяму таму, пра што ён пісаў:

Ночная мгла в окопе до краев.
На фоне неба—силуэт солдата.
Я вижу кончики усов
И ствол настороженный автомата.
Зовет ракета — мне вперед ползти.
Ну что ж, бывай, усатая пехота!
И прилипает чернозем к груди —
Такая у разведчиков работа...
Короткий поиск. И бросок назад...
И вот то место рубежей исходных.
И тот окоп, и тот солдат.
Но вместо глаз лишь две звезды холодных...

Праз дзесяць сутак пасля аперацыі ўрачы абяцалі зняць бінты. Гаўрыіл ведаў аб гэтым і спытаў:

— Сястрычка, скора раніца? Я хачу ўбачыць сонца...

— Раніца? Не, не, спі, салдат. Яшчэ ноч,—зманіла медсястра, таму што сонца ўжо даўно ўзышло над зямлёй...

Было потым усё: і горкія мінуты паняверкі, і стомленасць, і разгубленасць, і адчай. Адчуванне адзіноты. Але знайшоўся вялікай душы чалавек, які падзяліў з ім усё гэта, дапамог сваім душэўным цяплом, сваёй спагадай, верай, любоўю. Ён знайшоў верную сяброўку на ўсё жыццё—Шуру.

Ужо дваццаць пяць гадоў ідзе яна побач з ім. Кім толькі ні была яна за гэтыя гады: медсястрой і першым крытыкам яго вершаў, асабістым сакратаром, калі трэба было рабіць справаздачу чытачам, спадарожнікам у яго бясконцых паездках; і заўсёды — сябрам, здольным радасць і боль дзяліць пароўну.

Ён з удзячнасцю прысвяціў ёй свой першы зборнік вершаў «Мои глаза». У першай кнізе ён пісаў пра вайну, баі, суровую памяць і адначасова — пра мір і спакой на зямлі, якія трэба берагчы:

Откатились в прошлое раскаты
боевых гвардейских батарей.
Молодость прошла. Уже в солдаты
отправляем наших сыновей.
Нам на службу провожать их легче.
Возвратятся к нам опять сыны.
Ведь не зря грубели наши плечи
под суровой ношею войны...

Ён часта ў снах вяртаецца ў тыя гады, што пражыты да незабыўнага агнявога досвітку, выразна бачацца яму — у незабыўна прыгожых колерах — бярозы, травы, неба і сонца. У вершах ён таксама вяртаецца ў той час зноў і зноў. Ён здабывае з душы, з памяці новыя і новыя невычэрпныя запасы жыццёвасці, ён востра адчувае радасць чалавечага быцця ў невыказна прыгожым свеце. Зноў і зноў ён ідзе ў разведку, трывожна клапоціцца за шчасце жывых, не аддае небыццю тых, хто загінуў:

Дошли ли вы до той берлоги,
откуда выполз битый нами зверь?
Иль, как Кирсанов Саша, у дороги
Вы звездочками светитесь теперь?
Жду почтальона у своей калитки.
Не позабыли старого бойца.
Я получаю и за вас открытки,
в них благодарность с берегов Донца...

Другі зборнік яго вершаў называецца «Памяць».

Мы трымаем у руках дзве кніжкі вершаў. Маленькія, тоненькія кніжкі. Іх аўтар—былы палкавы разведчык Гаўрыіл Шутэнка. У гэтых кнігах вельмі многа востра схопленых дэталей дзён ваенных і мірных. Вачыма такога ўбачыць нельга. Гэта можна адчуць толькі сэрцам. Так, сэрцам. Сэрцам паэта і салдата, чалавека-грамадзяніна. І гэта — сапраўдныя кнігі, сапраўдная паэзія.

І. КАЛЮТА,
У. ЛЕВІН.

жэй да дарогі, падражніваючы аператара.

— Давай, Лёня! Здымай! Такі кадр прападае...

Але жартаваў ён дарэмна. «Тэлевізаршчыкам» і сапраўды спадабаўся гэты кадр і яны ўхапіліся за Алега «мёртвай хваткай».

— Алег! Хвілiначку! — упрошваў яго рэжысёр М. Паўлаў, — Пачакай! Вярніся крыху! Яшчэ, яшчэ, яшчэ... Выдатна! Пайшоў! Стой, стой... Вышэй скрынку, яна табе перашкаджае... Пайшоў! Не, не так... Яшчэ раз паспрабуем! Стой! Назад! Ногі, ногі як ты ставіш? Хлопцы, «вылезце» з кадра — перашкаджаеце... Крыху назад, Алег!..

Так паўтаралася разоў сем, пакуль безадказны Янчанка не знясілеў і не ўзмаліўся:

— Хлопцы! Пашкадуйце! Адпусціце жывога!..

Адпусцілі. Паздымалі яшчэ Барыса Луцэнку, Валерыя Раеўскага, сабралі камеры і паехалі.

Далей шлях у саўгас «Забалоцце». Тут усё інакш. Сад дагледжаны, чысты. Акрамя нашых, працуюць яшчэ і рабочыя. Аграном кажа, што паспелі ўжо адгрузіць адну машыну. Ніяк не магу зразумець, чаму такая розніца паміж двума суседзямі. Пытаюся ў агранома.

— Бачыце, у нас ёсць цэх па вытворчасці фруктовага віна, дык мы і не залежым ад нарыхтоўшчыкаў...

— Такія цудоўныя яблыкі на віно!..

— А што зробіш, інакш прападуць увогуле...

«Тэлевізаршчыкі» зноў разгарнулі апаратуру, а я пайшоў збіраць яблыкі — не стаяць жа слупам. Ды так неяк запрацаваўся, што расхацелася ехаць далей: маўляў, чаго матацца па раёне... Застаўся і не пашкадаваў. Саўгас «Забалоцце» адзін з першых беларускіх саўгасаў, арганізаваны яшчэ ў 1919 годзе. Гаспадарка сярэдняя, але, відаць, добра адладжаная. А мясціны тут... закахаешся! Пасля работы прайшліся мы на высокі абрывісты схіл яру, глянулі ўніз — Каўказ! Далёка-далёка ўнізе па шырокай лагчыне віецца нешырокая рачулка. Быццам мудрагелісты пазумент па зялёным аксаміце. А за ёй, уздоўж галоўнай сядзібы—цудоўны старасвецкі парк. І такі ён прыгожы, кучаравы ў далечыні, быццам цёмна-зялёныя аблокі ўпалі на зямлю.

У клубе нас ужо чакалі. У нашай праграме — лекцыя і канцэрт. Лекцыю чытае кандыдат гістарычных навук А. Сарокін, а канцэрт — гэта ўжо, як кажуць, чыстая самадзейнасць. Не пашанцавала. У групе нашай аніводнага артыста або спевака...

Ну, ды нічога. З кожнага становішча можна знайсці выйсце. Можна яго знайсці і ў гэтай сітуацыі. Добра яшчэ, што з намі малады кампазітар, студэнтка Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі Люда Шлег з мужам — мастаком Аляксеем Пятрухнам. Яны вельмі любяць спяваць удваіх — вось няхай і выратоўваюць сітуацыю.

Канцэрт прайшоў, здаецца, нядрэнна. Дзякуй, дапамаглі маладыя дзяўчаты і хлопцы саўгаса.

Пасля канцэрта выйшлі ў вестыбюль і тут нехта звярнуў увагу на цікавыя розныя пласціны, якія віселі на сценах.

Паглядзелі. Граматна зроблена. Пытаем, хто аўтар.

— Ды наш хлопец. Толя Барташ, сын былога дырэктара саўгаса.

— Дзе вучыўся?

— Ды, здаецца, нідзе...

— І не вучыцца?

— Не.

— А дзе ён зараз?

— Тут недзе...

— А ці можна паклікаць?

Толя прыйшоў адразу. Высокі, дужы хлопец. Прынёс папку малюнкаў, акварэляў, нават эцюдзікаў маслам.

Вельмі нядрэнна. Толькі адразу адчуваецца, што спасцігаў усе тонкасці саматужна. Разгаварыліся. Толя, аказваецца, працуе ў Віцебску на заводзе імя Кірава рабочым. А сюды прыязджае на суботу і нядзелю да бацькі. Было б здорава, каб ён падскочыў да нас у панядзелак на дзень мастацтва, паслухаў, пагаварыў з хлопцамі-мастакамі, але, відаць, нічога не атрымаецца у яго ў панядзелак работа. А пазваніць, каб адпусцілі... У нядзелю — каму пазвоніш?..

На ўсякі выпадак далі яму разам з графікам Мікалаем Рыжыкавым адрасы Фелікса Гумена і Яўгена Красоўскага, якія жывуць і працуюць у Віцебску. Добра было б, каб Толя з імі звязаўся. Хлопец жа, несумненна, здольны.

Прыехалі ў свой піянерлагер позна. Думалі, апошнія... Куды там! Некаторых гасцінныя гаспадары адпусцілі толькі ўначы. А заўтра зранку лекцыі. Як бы адаспацца?!

Наступны вечар быў прысвечаны музыцы. На сцэне Палаца культуры ільнокамбіната — чырвоныя, мяккія крэслы— гэта для нашых кампазітараў. Сёння яны трымаюць тут справаздачу.

З кароткім уступным словам выступае музыказнаўца, выкладчык Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі Таісія Шчарбакова. Яна расказвае пра творчы шлях кожнага з прысутных маладых кампазітараў, а потым дае ім слова. Ну, а кампазітары, зразумела ж, на якой мове размаўляюць — на мове музыкі, а гэтая мова зразумелая ўсім.

З цеплынёй сустрэлі маладыя аршанцы І. Лучанка, К. Цесакова, А. Мдзівані, С. Картэса, А. Янчанку, Р. Суруса, Ю. Грыгор'ева і зусім маладых Л. Шлег, Л. Захлеўнага.

У гэты вечар адбылося адразу дзве прэм'еры новых песень. Адна — І. Лучанка, другая — Л. Захлеўнага.

Уважліва слухалі аршанцы і складаныя інструментальныя п'есы К. Цесакова, С. Картэса і А. Мдзівані.

У другой палове вечара выступіла Нэлі Багуслаўская са сваім ансамблем. Поспех яе быў бясспрэчны.

ТЫСЯЧЫ ПРАБЛЕМ...

ШЧЫРАСЦЬ СУСТРЭЧ

Праграма семінара складзена такім чынам, што амаль кожны дзень мы выязджаем у Оршу, каб сустрэцца з моладдзю гэтага слаўнага горада, выступіць перад імі, пагутарыць пра іх і нашу працу, даць канцэрт альбо разам паглядзець прэм'еру новага фільма, схадзіць на экскурсію.

У першы ж дзень семінара наведаліся мы на ільнокамбінат. Доўга хадзілі па вялікіх, светлых цэхах, глядзелі на ўсе вочы на складанейшыя машыны, ды і не толькі на машыны (пры ўваходзе нас напаўжартам папярэдзілі: «Не заглядайцеся на нашых дзяўчат — у машыну можна незнарок патрапіць»). Вось ужо, сапраўды, каго-каго, а прыгажунь на Аршанскім ільнокамбінаце хапае. Ды такія ўсе спрытныя... Спыніліся мы ля адной машыны, на якой перамотваюцца ніткі, пачалі назіраць за рукамі работніцы — куды там — быццам стрыжы, пырхаюць дзявочыя далоні над струнамі нітак, не ўгледзіш!

Паказалі нам гасцінныя гаспадары і сваю гордасць — басейн на пяць дарожак. Добры басейн.Знешне, ва ўсякім выпадку, а якая там вада — «хуткая» ці не, аб гэтым меркаваць будзем днямі, калі, як нам абяцалі, з'ездзім апробваць басейн.

Назаўтра паэты начапілі гальштукі. Ім трэба было выступаць з вершамі перад рабочымі завода лёгкага машынабудавання.

Праўда, ім на дапамогу прыехалі з Мінска Іван Шамякін і Алесь Асіпенка, але і самі паэты не губляліся.

Зала новага Дома культуры завода лёгкага машынабудавання была набіта да адказу.

Іван Шамякін расказаў пра V з'езд пісьменнікаў, а потым Алесь Асіпенка прадставіў удзельнікаў вечара. Яму неяк удалося адразу наладзіць з залай трывалы кантакт, кіраваць ёю, гутарыць то сур'ёзна, то з усмешкай.

Вельмі прыхільна сустракалі аршанцы Сяргея Законнікава, Алега Салтука.

Але найбольшы поспех прыпаў на долю М. Вяршыніна, які прачытаў свае байкі і мініяцюры. Яго так доўга не адпускалі са сцэны, што вядучы А. Асіпенка вымушаны быў паабяцаць аршанскім дзяўчатам пакінуць Міколу ў Оршы назаўсёды.

Час семінара прайшоў свой поўдзень. Ужо былі дні кампазітараў, паэтаў, мастакоў, былі цікавыя лекцыі, гарачыя спрэчкі, была работа ў калгасах, прагляды кінафільмаў, але наперадзе яшчэ столькі цікавага: паездка па памятных мясцінах Віцебшчыны і Магілёўшчыны, дзень тэатра, на які павінны прыехаць акцёры з тэатра Я. Коласа, дзень кіно і прэм'ера фільма «Руіны страляюць», дзень вучоных і — апошні развітальны касцёр.

Яшчэ пяць дзён...

Пяць дзён будзе лунаць над лагерам, што стаіць на Дняпроўскай кручы, вымпел IV рэспубліканскага семінара творчай і навуковай моладзі.

Алег БЕЛАВУСАЎ,
спец. карэспандэнт
«Літаратуры і мастацтва».

УСМІХНЁМСЯ РАЗАМ З УДЗЕЛЬНІКАМІ СЕМІНАРА...

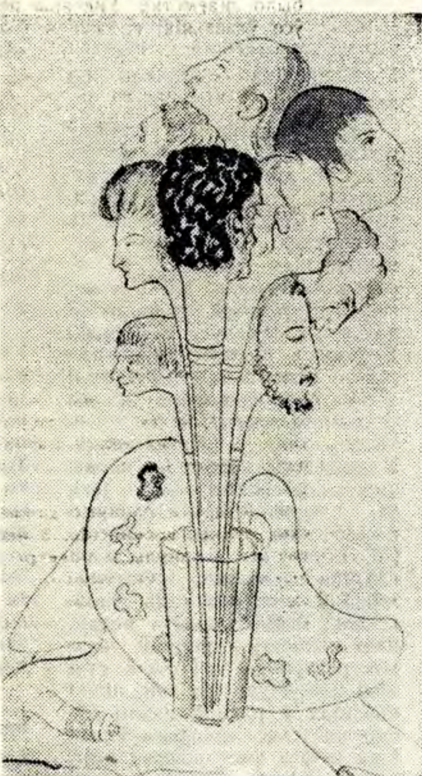

Перад намі тут цудоўны
Мастакоў букет.
Мо' палотнаў шмат чароўных
Хутка ўбачаць свет.

Хто з іх першы — невядома,
Усе з сям'і адной;
А забыўся кісці дома —
Малюй барадой!..

А. ЯНЧАНКА
Кампазітар, арганіст,
Трохі нават піяніст.
Ён усюды паспявае.
А, магчыма, і спявае...

НА ШЛЯХУ ДА РУСКАГА ЧЫТАЧА

СЛОВА і слава Максіма Багдановіча нястрымна шырацца па свеце. Той, хто марыў пра запаветны час, калі беларуская літаратура будзе не толькі пазычаць, але і аддаваць, нясе сёння ўласны дар іншым народам і іх культурам. Творы аўтара «Вянка» перакладаюцца на мовы народаў СССР і замежных краін. У 1967 годзе выйшлі яны на Украіне ў серыі «Жамчужыны сусветнай лірыкі». Зборнік паэта, як паведамляла наша прэса, рыхтуецца да выдання ў Лондане. Налета кнігу яго выбранай лірыкі плануе выпусціць у свет Лодзінскае выдавецтва Польшчы.

Некалькі разоў творы Максіма Багдановіча выходзілі на рускай мове. Сёлета, на васьмідзесятым годзе сваёй бессмяротнасці, паэт прыйшоў да рускага (а тым самым і да ўсесаюзнага) чытача з новым томікам выбраных вершаў, што выпусціла маскоўскае выдавецтва «Художественная литература»[1]. Кніжка гэтая, каштоўная ўжо сама па сабе, — нібыта працяг начатага летась у тым самым выдавецтве (і, трэба думаць, далёка не вычарпанага) расказу пра беларускага паэта, своечасовая ілюстрацыя да цікавага крытыка-біяграфічнага нарыса Р. Бярозкіна «Чалавек на зары».

Склаў кнігу і напісаў прадмову да яе Ігар Паступальскі, вядомы рускі перакладчык і даследчык літаратуры. Яго зацікаўленасць творчасцю Багдановіча невыпадковая. Яшчэ ў «Брюсовских чтениях 1966 года» (Ерэван, 1968) ён надрукаваў цікавую працу «Валерый Брусаў і Максім Багдановіч», асноўныя палажэнні якой пераказваюцца і ва ўступным артыкуле да «Стихотворений» Багдановіча. Праводзячы паралель паміж творчасцю беларускага паэта і «самага культурнага пісьменніка на Русі» (М. Горкі), І. Паступальскі слушна заўважае: «Стаўшы яшчэ ў маладыя гады чалавекам шматбаковых ведаў, паэт выканаў у роднай літаратуры ролю, у пэўнай ступені падобную да той, якую выканаў у рускай паэзіі аўтар калісьці прагрымеўшых і да гэтага часу жывых кніг, што прадвызначаюць лепшыя бакі рускага сімвалізму, у тым ліку і такой кнігі, як «Slevhanos», гэта значыць... «Вянок»! Такім чынам, да традыцыйнай тыпалагічнай паралелі Багдановіч—Леся Украінка зараз мы смела можам дадаць і другую: Багдановіч — Брусаў».

Даследчык указвае і на непасрэдныя факты канкрэтных сувязей рускага і беларускага паэтаў. У прыватнасці, І. Паступальскі прыгадвае словы нябожчыцы І. Брусавай, якая была знаёма з многімі рабочымі планамі свайго мужа: Брусаў лічыў вершы Багдановіча новым словам у беларускай літаратуры, збіраўся некаторыя з іх перакласці на рускую мову (да гэтага ён шмат перакладаў Янку Купалу). Пра цікавасць Брусава да Багдановіча гаварыў І. Паступальскаму ў канцы 20-х гадоў і вядомы літаратуразнаўца Л. Клейнбарт.

Аўтар уступнага артыкула прыходзіць да высновы: «Вянок» Максіма Багдановіча ў сукупнасці з некаторымі вершамі, што напісаны ім прыкладна ў той жа час, — гэта, несумненна, прадмет гордасці кожнага адукаванага беларуса, усіх асвечаных славян, а значыць, — здабытак і сусветнай культуры».

Так, Багдановіч — класік, і не толькі роднай, але і ўсёй славянскай літаратуры. Веліч яго творчага подзвігу з часам будзе ўсведамляцца намі ўсё глыбей і выразней. Таму сёння надзвычай важна данесці слова паэта да самага шырокага чытача. Данесці ў першароднасці нерастрачанай сілы і хараства. Зноў і зноў перад выдаўцамі і перакладчыкамі паэта паўстаюць два адвечныя пытанні: што перакладаць і як перакладаць?

У аснову кнігі «Стихотворения» Багдановіча пакладзены так званы акадэмічны прынцып размяшчэння твораў. Складаецца яна з трох асноўных раздзелаў: «З кнігі «Вянок», «Вершы, што не ўвайшлі ў «Вянок» і «З чарнавых накідаў». У кнігу ўключаны, бадай, усе асноўныя творы паэта, у тым ліку такія яго шырокавядомыя вершы, як «Раманс» («Зорка Венера ўзышла над зямлёю...»), «Слуцкія ткачыхі», «Зімой», «Мяжы», «Пагоня», «Страцім-лебедзь» і інш. Разам з тым тут мы, на жаль, не ўбачым некалькі надзвычай папулярных вершаў — «Перапісчык», «Песняру», «Пан і мужык», «...На-над белым пухам вішняў», «...Ціхі вечар: знікнула спякота». Чамусьці ў кнізе не знайшлося месца і для фальклорызаванай паэмкі «Мушка-зелянушка і камарык — насаты тварык». А цыкл «Вольныя думы» прадстаўлены не зусім характэрнымі для яго вершамі, сюды нават не ўвайшоў твор яскрава грамадзянскага кірунку — «...Вы, панове, пазіраеце далёка».

Цалкам апраўдана ўключэнне ў кнігу некаторых перакладаў Багдановічам яго ўласных твораў. Думаю, іх можна было б падаць нават шырэй. І справа не ў тым, што такія аўтапераклады заўсёды лепшыя за пераклады. Здараецца якраз і адваротнае (так, «Трыялет» у перакладзе А. Старасціна, што ўвайшоў у кнігу, гучыць лепш, чым у перакладзе аўтара). Шкада іншага. У кнізе «Стихотворения» зусім не знайшлося месца для шэрагу твораў, добрыя пераклады якіх на рускую мову зрабіў у свой час сам Багдановіч («Купідон», «Перапісчык», «Мне снілася», «...Ты ночкаю каляднай варажыла», «...Белым кветам адзета каліна»). У рукапісным перакладным рускім зборніку «Зеленя», які склаў паэт для стрыечнай сястры Ганны Іванаўны Гапановіч (Нюты), захаваліся аўтапераклады паасобных вершаў («...Смех и говор. В пестрой юбке обезьянка», «...Подыми к небесам свои взоры», «...Уж синее небо темнеет», «...Прочтите с участьем правдивую эту» і інш.), беларускія арыгіналы якіх да гэтага часу не адшуканы. Ці не месца ім у рускім выданні паэта?!

Дарэчы было б прадставіць рускаму чытачу ўзоры творчасці паэта на рускай мове. Арганічна ўвайшлі б у кнігу і некаторыя рускія пераклады твораў Шаўчэнкі, Франка, Крымскага, Самійленкі, Янкі Купалы, выкананыя Багдановічам. Усё гэта шырэй раскрыла б творчыя інтарэсы і магчымасці беларускага паэта, умелае карыстанне ім рускім словам, не абы якое веданне багаццяў рускай мовы.

А рускую мову Багдановіч ведаў дасканала змалку, у той час як беларускую, мову дзядоў і бацькоў, мову сваёй арыгінальнай творчасці, вывучыў толькі недзе ў юнацтве, захапіўшыся беларусістыкай. Відавочна, паруску ён доўгі час і мысліў. Адсюль мноства русізмаў у яго творах, асабліва ранніх, рускія моўныя канструкцыі, формы слоў (дзеепрыметныя і дзеепрыслоўныя словазлучэнні, кароткая форма прыметнікаў і дзеепрыметнікаў і г. д.). Сёння гэта аблягчае працу рускіх перакладчыкаў паэта. Перакладаць на рускую мову Багдановіча ў нейкай меры лягчэй, чым, напрыклад, Янку Купалу ці Якуба Коласа. Аднак, зразумела, галоўная прычына поспеху перакладчыкаў хаваецца ў іншым — у іх таленце, майстэрстве, настойлівасці ў барацьбе з сілай супраціўлення слова. Менавіта гэта прадвызначыла творчыя ўдачы М. Ісакоўскага, А. Пракоф'ева, М. Камісаравай, П. Сямыніна, М. Браўна, а таксама паасобныя дасягненні іншых рускіх інтэрпрэтатараў Багдановіча: М. Баннікава («Песня про князя Изяслава Полоцкого», «Над могилой мужика»), У. Дзяржавіна («Зимняя дорога», «Вероника», «...Встань, буря, грянь над миром снова»), Б. Ірыніна («Летописец», «...Не горит ни в час заката»), І. Паступальскага («Вечер», «Водяной», «...Тем венки суровой славы»), Т. Талава («В Вильне», «За крышами города краски зари угасают»), М. Шэхцера («Письмо», «Ян и мать») і інш.

Натуральна па-руску, і, адначасова так па-багдановічаўску, гучыць верш «...На ляду, у глухім бары» ў перакладзе М. Баннікава:

> Кулигою, в бору глухом,
> Где рядом с пашнею три хаты,
> Идет мужик — зипун в заплатах
> И шапка ветхая на нем.
>
> Старик, и кряжист и суров,
> Со снеговою бородою,
> Землей пропахший и сосною,
> Не сводит зорких глаз с хлебов.
>
> «А, чтоб ты сдох! Вон, по росе,
> Брел кто-то к житу от криницы,
> Да вот и узкий след копытца —
> Олени шкодили в овсе.
>
> Ну хоть не сей! Овес и рожь —
> Вот вытопчут до обмолота,
> И тут еще напасть — болота:
> Ступи — и сгинешь ни за грош...»

Перакладчык не калькуе арыгінал, не паўтарае ўсе вобразы, рэаліі, замяняе некаторыя з іх. Але робіцца гэта ў духу і твора і ўсёй творчасці Багдановіча ўвогуле, не разбурае вобразнай фактуры верша, не скажае логікі вобразнага мыслення паэта. Умела ўжытыя беларусізмы, вядомыя і рускаму чытачу (жыта, крыніца, шкодзіць...), прыдаюць твору той нацыянальны каларыт, без якога перакладная літаратура становіцца безаблічнай.

Багдановіч, як мы падкрэслівалі, блізкі да рускай культуры і мовы. У той жа час ён беларускі нацыянальны паэт у самым поўным і дакладным разуменні. Нацыянальнае — у тэмах і ідэях твораў, іх вобразным ладзе, фальклорных рэмінісцэнцыях, мове. Падчас жа перакладчыкі, палоненыя знешняй блізкасцю паэта да сваёй роднай духоўнай стыхіі, забываюцца пра нацыянальную самабытнасць паэта. І тады на свет з'яўляецца літаралізм. На першы погляд, такі пераклад адэкватны арыгіналу, бо ў ім амаль тыя самыя словы ўжыты. Ды не! Словы, бадай, аднолькавыя, але ж у дзвюх суседскіх мовах яны, хоць сабе і крыху, а розняцца — і сваім значэннем, і стылёвай афарбоўкай. Вось гэтае «крыху» і стварае больш ці менш адчувальнае разыходжанне паміж беларускім тэкстам і яго рускім пераўвасабленнем («...Хмуро небо ночное», «Контику» — пераклад І. Паступальскага,

[1] Максим Багданович. Стихотворения, М., «Художественная литература», 1971.

ПАРТРЭТ ЗНАЁМАГА

Партрэт знаёмага чалавека, асабліва мастака, у якой бы сферы мастацтва ён ні працаваў, мы разглядаем з асаблівым пачуццём. У нас ёсць сваё ўяўленне пра тое, якім павінен быць партрэт. І гэта стасуецца і да літаратурнага партрэта-нарыса. Знаёмства наша не абавязкова асабістае, дастаткова і таго, што, скажам, мы любім і ведаем музыку кампазітара: ён ужо нейкім чынам блізкі нам.

Такі Уладзімір Алоўнікаў. Здаецца, ты з ім даўно сябруеш — так хораша і арганічна ўвайшлі ў наша духоўнае жыццё яго акрыленыя песні, рамансы, музыка для сімфанічнага і народнага аркестра, камерна-інструментальныя творы... «Радзіма мая дарагая...», «Ой, бярозы ды сосны», «Недзе ў пасёлку», «Як у нас на трактарным...», «На-над лесам, па-над борам», «Як узыдзе сонца сінім раннем веснім...» Нават пералік назваў адразу абуджае ў нас светлы эмацыянальны водгук, бо за кожнай з такіх назваў — светлы пераліў то задуменнай, то баявой, то гарэзлівай, то спавядальнай песні, якая заўсёды з намі, з людзьмі ўжо не аднаго пакалення. І вельмі дарагія старонкі пушкінскай лірыкі звязаны для многіх з нас з празрыстымі мелодыямі рамансаў «Мой милый друг» і «Что смолкнул веселия час». А харавыя разлівы «На Палессі гоман, гоман» або «Партызанскіх акопаў»!.. Наўрад ці мы перабольшым, сказаўшы, што ведаем Алоўнікава як стваральніка дыяментаў у музыцы.

На кніжных паліцах цяпер ёсць брашура — літаратурны партрэт кампазітара. Аўтар нарыса — музыказнаўца Іна Зубрыч. Выдадзена кніжка ў серыі «Нашы кампазітары». Пра многія папярэднія кнігі гэтай серыі пісалі рэцэнзенты, у тым ліку і на старонках газеты «Літаратура і мастацтва». Пераважна пісалі па такой схеме — аўтар, маўляў, зрабіў карысную справу, ён пазнаёміў чытачоў з біяграфіяй кампазітара, прааналізаваў самыя значныя яго творы, вызначыў яго месца ў беларускім кампазітарскім атрадзе, паказаў вытокі і крыніцы яго натхнення і ўзровень майстэрства і г. д. І абавязкова робяцца заўвагі адносна стылявых шурпатасцей у мове, спрэчнасці некаторых ацэнак, перагружанасці брашуры тэрміналогіяй і высновамі, зразумелымі толькі для знаўцаў прадмета, або празмерна папулярнымі, спрошчанымі выказваннямі. Ну, і трафарэтнае: «нягледзячы на адзначаныя агрэхі, кніжка»... Прыблізна тое ж можна сказаць пра нарыс «Уладзімір Алоўнікаў» І. Зубрыч.

Яна таксама будуе нарыс спачатку як храналагічна паслядоўны біяграфічны даведнік, потым спыняецца на пэўных этапах станаўлення творчай індывідуальнасці кампазітара, затым разглядае яго творы па жанрах. Мы даведваемся, што мастак фарміраваўся пад моцным уплывам і пільным вокам такіх самабытных настаўнікаў-музыкантаў, як М. Бергер, М. Аладаў, В. Залатароў, чытаем удзячнае слова У. Алоўнікава ў адрас гэтых выхавальнікаў, сочым за першымі самастойнымі крокамі маладога кампазітара. Напісаны гэтыя старонкі жыва, а такі факт, як выкананне філарманічным аркестрам пад кіраўніцтвам І. Мусіна дзвюх частак Першай сімфоніі Алоўнікава 20 чэрвеня 1941 года, сам па сабе мае для чытачоў вялікі эмацыянальны зарад. Тое, што было зместам і сутнасцю творчасці кампазітара на пачатку шляху, стала сэнсам яго баявога жыцця. Франтавік Алоўнікаў паказаны І. Зубрыч па-журналісцку ярка. І тут аўтар кнігі яшчэ раз пераконвае нас, чытачоў, што непасрэдны ўдзел мастака ў жыцці краіны ўзбагачае яго духоўна і па-творчы, падказвае тэматыку і пашырае далягляды, спрыяючы гартаванню мастацкай індывідуальнасці. Канкрэтны прыклад Алоўнікава яскрава пацвярджае гэтую прапісную ісціну. Аматары музыкі ведаюць, што і сапраўды, вобразна кажучы, многія творы гэтага кампазітара ўспрымаюцца як абпаленыя вайной. Чытачы кніжкі з цікавасцю пазнаёмяцца з баявым шляхам афіцэра-гвардзейца, які праз усе франты пранёс і сваю адданасць музычнаму прызванню. У прыватнасці, І. Зубрыч расказвае пра непарушную дружбу Алоўнікава з аднапалчанамі, дружбу, якая і сёння памагае яму захоўваць трапяткую «памяць сэрца».

На добрым прафесійным узроўні аналізуе аўтар брашуры многія творы — рамансы і хоры на паэтычныя тэксты Я. Коласа, З. Бядулі, П. Броўкі, М. Танка, М. Клімковіча, П. Глебкі, А. Бачылы, раскрывае плённы саюз кампазітара з А. Русаком, дае музыказнаўчы разгляд асаблівасцей сімфанічнай паэмы «Партызанская быль», сюіты для аркестра народных інструментаў «На На-

Іна Зубрыч. «Уладзімір Алоўнікаў». Мінск. Выдавецтва «Беларусь», 1970.

«Октава», «Триолет» — пераклад В. Любіна, і інш.). Асабліва чула павінен ставіцца перакладчык да перадачы нацыянальных рэалій арыгінала, у тым ліку паасобных назваў прадметаў, з'яў, фальклорных імёнаў і г. д. Відавочна, не было падстаў у М. Камісаравай народнае беларускае імя Базыль («Як Базыль у паходзе канаў») замяняць тыпова рускім «Василий». Пакінула ж (і слушна пакінула!) перакладчыца ў іншым месцы імёны Лявон, Лявоніха ў іх беларускім вымаўленні (праз «я»). Асталіся таксама Магдалена, Агата... Тое самае трэба сказаць і пра назвы розных міфалагічных істот: вадзянік, лясун, Падвей... І. Паступальскі чамусьці ўсюды замяняе іх рускімі адпаведнікамі: водяной, леший... У той жа час П. Сямынін, які добра знаёмы з беларускім фальклорам і літаратурай, пакідае беларускія назвы. У выніку — разыходжанні нават у назвах твораў, якія ў арыгінале гучаць аднолькава. Так, два вершы Багдановіча з адной і той жа назваю — «Лясун» — у перакладзе названы па-рознаму: у адным выпадку — «Лесун», у другім — «Леший» («Хрэсьбіны лесуна» — адпаведна «Крестины лешего»). Але ж беларускі лясун — гэта некалькі іншая істота, чым рускі **леший**. Гэта неабходна было ўлічыць перакладчыку.

Многія неблагія ўвогуле пераклады псуюць паасобныя недагляды, зусім не багдановічаўскія выразы, а часам нават... звычайныя граматычныя памылкі. Адчуваецца, што некаторыя перакладчыкі недастаткова ведаюць жыццё і творчасць паэта, якога ўзяліся перакладаць. Калі б гэта было не так, то Ул. Дзяржавін, напрыклад, не напісаў бы ў перакладзе: «Я стар и слаб, близка моя могила...» Дзевятнаццацігадовы паэт сказаць так пра сябе ніяк не мог. У другім выпадку перакладчык зноў прымушае Багдановіча выказаць неўласцівую яму думку: «Но коль и там (у родным краі — В. Р.) **безвестно** сгину...» У невядомасці (і паэт добра знаў пра гэта) можна загінуць у далечыні ад роднага краю. Бацькаўшчына ж не забудзе неафітаў на роднай ніве. Менавіта ўсведамленне гэтага ўсяляла ў дарэвалюцыйны час (і не ў аднаго Багдановіча) новыя сілы для жыцця і барацьбы. Не адпавядае той рэчаіснасці, што адлюстравана ў творы, і канцоўка класічнага багдановічаўскага «Санета» («Паміж пяскоў Егіпецкай зямлі») у перакладзе Б. Ірыніна. У рускім варыянце санета «взметнувшийся от края и до края народный дух» упадабляецца той крыніцы, «которая стремится все вперед, **что б из-под почвы на простор пробиться».** Тут сэнсавыя акцэнты, у параўнанні з арыгіналам, некалькі зменшчаны. Мы ведаем, што ў выніку рэвалюцыі 1905 — 1907 гадоў крыніца народнага духу, нарэшце **прабілася** з зямлі. Менавіта пра гэта і гаворыць выразна Багдановіч у творы, датаваным 1911 годам:

Зварушаны нарэшце дух народны,
Я верую, бясплодна не засне,
А ўперад рынецца, маўляў, крыніца,
Каторая магутна, гучна мкне,
Здалеўшы з глебы на прастор прабіцца.

Бачыш тое, што ў аўтара ў прошлым часе, у перакладчыка — у будучым, здзейсненае стала яшчэ толькі магчымым...

Недакладнасці самага рознага характару сустракаюцца ў перакладах вершаў «Жывеш не вечна, чалавек» (Ул. Дзяржавін), «...Я хлеба ў багатых прасіў і маліў» (П. Сямынін), «...Разгарайся хутчэй» (Н. Горская), «Санет» (В. Гарадзецкая) і інш. Многія з іх можна было выправіць у выніку звычайнай рэдактарскай праўкі. На жаль, рэдактар кнігі В. Элькін не выкарыстаў сваіх паўнамоцтваў і правоў. Ды і складальніку варта было б пільней пашукаць з некалькіх перакладаў адзін найлепшы, балазе ўжо ёсць па два-тры рускія варыянты асобных твораў Багдановіча.

Законы рэалістычнага перакладу забараняюць самавольна, без аўтарскай згоды, выпраўляць арыгінал. Аднак некаторыя перакладчыкі не палічыліся з гэтым правілам. Так, усе тры творы паэта, што напісаны рытмізаванаю прозай («Над морам», «...Пэўна, любіце вы, пане», «...Як толькі закрыю я вочы») па-руску, І. Паступальскім перададзены вершамі. Цікава, што сказалі б нашы чытачы, калі б гэткае ўчынілі беларускія перакладчыкі «Песні пра Сокала» ці «Песні пра Буравесніка» Максіма Горкага? А залежнасць (у форме) гэтых твораў Багдановіча ад «песень» Горкага відавочная. Не заўсёды перакладчыкі ўлічвалі і аўтарскую страфічную пабудову вершаў, падчас зліваючы строфы двухрадковыя («...Жывеш не вечна, чалавек», «Русалка»), чатырохрадковыя («Агата»), пяцірадковыя («Вераніка»). Такое перакладчыцкае свавольле, безумоўна, не паляпшае арыгінала. Багдановіч вялікае значэнне надаваў паэтычнай форме, і змястоўнасць формы ў дачыненні да яго творчасці — паняцце далёка не пустое.

Асабліва крыўдна, што творы, якія даўно ўвайшлі ў залаты фонд беларускай лірыкі, прадстаўлены ў кнізе ў непаўнацэнных перакладах. Я маю на ўвазе перш за ўсё вядомы рамане «Зорка Венера» (пераклад Н. Горскай) і «Слуцкія ткачыхі» (пераклад В. Карчагіна). У першым выпадку светлажурботны твор пра растань закаханых сэрцаў ператварыўся ў «жестокий романс» з сюсюканнем (**«звездочку** эту ищу в вышине») і казённадзелавой мовай («любовь постепенно сердце заполнила мне»), з налётам меладраматызму і духоўнай аморфнасці, апяваннем чалавечага бязволля («что же поделать? Смиримся с судьбою», «Взгляды случайно сольются, быть может»). Не захавана і форма твора. У Багдановіча чацвёрты радок кожнага катрэна скрозь паўтарае першы. Такі паўтор-рэфрэн надае рамансу асаблівы лірызм, песеннасць, своеасаблівую архітэктанічную закругленасць, завершанасць. У перакладзе нічога падобнага не засталося.

Для перакладу «Слуцкіх ткачых» В. Карчагін узяў не варыянт «Вянка», а апошнюю, некалькі слабейшую, аўтарскую рэдакцыю верша. Ды не гэта асноўнае. Горш, што ў перакладзе таксама з'явіліся прыкметы таго «жестокого романса» («опустив печально взоры», «забыв отрады дни»), страчана прывязанасць да канкрэтных рэалій («свае шырокія тканіны... ткуць» — «на полотне своем узоры... ткут», «заміж персідскага узора» — «на месте чуждого узора» і г. д.). Вядома, творы нацыянальнай класікі перакладаць надзвычай цяжка. Але тым большая павінна быць адказнасць у перакладчыкаў за адэкватную перадачу такіх твораў на сваёй роднай мове.

Максім Багдановіч ідзе да рускага чытача. Шлях яго, як бачым, нягладкі і няпросты. І ўсё ж верыцца, што і ў Расіі, якая ўскарміла яго, дала яму адукацыю, ён стане нарэшце адным з самых любімых паэтаў. Такім, як і на Бацькаўшчыне.

Вячаслаў РАГОЙША.

лессі». Добра, што І. Зубрыч звяртае ўвагу чытачоў на яркі фальклорны каларыт музычнай палітры кампазітара. Гэты каларыт кожны раз набывае новае гучанне, то цалкам пануючы ў творы, то ўносячы ў арыгінальныя матывы адчувальны акцэнт. Праўда, як і іншыя яе калегі, аўтар кніжкі адносіць да ўдач амаль усе творы даследуемага мастака, і тут, напрыклад, сказанае ёю пра сімфанічную паэму «Нарач» успрымаеш як малаабгрунтаваны кампілімент Алоўнікаву, бо якраз гэтая паэма была пэўным этапам для яго асабіста, але з'явай у музычным жыцці рэспублікі не стала.

Добра, што музыказнаўчыя старонкі як бы працінае расказ пра творчыя вандраванні кампазітара, пра яго цікавасць да жывога фальклорнага багацця сучаснага беларускага сяла, пра грамадскую дзейнасць, якая садзейнічае кантактам Алоўнікава з паўсядзённым жыццём народа.

Паўтараем, у большай або ў меншай ступені так напісаны ўсе брашуры серыі. Паасобку кніжкі чытаюцца без якіх-небудзь прэтэнзій да аўтараў, але ўзятыя разам яны пакідаюць уражанне зробленых па адным ўзоры, па адной схеме. Сапраўды, у кожнай брашуры часам у папулярнае апісанне музыкі «ўрываюцца» празмерна «акадэмічныя», як іх называюць, фармулёўкі. Тады «адрас» нарыса робіцца расплывістым — ці то кніжка прызначана масаваму чытачу, ці то прафесіяналам. Але стылістычныя і моўныя хібы недаравальныя ў любым выпадку. Ёсць яны і ў І. Зубрыч.

Напрыклад, яна парушае логіку сваіх разважанняў, калі піша: «Аўтара прыцягваюць тэксты, напісаныя з рамантычнай прыўзнятасцю, драматызмам. Вялікую ролю ў іх адыгрываюць карціны прыроды, якія дапамагаюць стварыць адпаведны настрой, узнавіць самую атмасферу падзей... Так нараджаюцца песні — музычныя партрэты герояў, прычым нярэдка кампазітар ідзе па шляху далейшай драматызацыі. І тады з'яўляюцца песні-карціны, песні-сцэны з разгорнутым сюжэтам». Давайце спынімся на гэтым выказванні. Выходзіць, кампазітар піша песні на тэксты «з драматызмам», потым «ідзе па шляху далейшай драматызацыі», а «карціны прыроды... дапамагаюць ствараць адпаведны настрой»... Настрой чаго? Што і як «драматызуе» аўтар калі ён і меў напісаны «з драматызмам» тэкст? Цьмяна ўсё гэта гучыць на паперы. І прачытаўшы аб тым, што «так нараджаюцца песні», не ведаеш — як гэта «так»!.. Яшчэ прыклад: «Вобраз Радзімы знаходзіцца ў цэнтры ўвагі Алоўнікава і (?) тады, калі ён прысвячае песні героям Вялікай Айчыннай вайны. Але цяпер (?) гэтая тэма атрымоўвае іншае ўвасабленне...» Вобраз атрымоўвае іншае (у параўнанні з чым?) увасабленне або «тэма», — зразумець з такой канструкцыі фраз цяжкавата. На жаль, такіх канструкцый на старонках брашуры не так мала. Можа і не больш, чым у іншых з серыі «Нашы кампазітары», але і не менш.

Сказанае намі пра кніжку І. Зубрыч, мабыць, варта абмеркаваць і супрацоўнікам рэдакцыі музычнай літаратуры выдавецтва «Беларусь», і Саюзу кампазітараў БССР. Трэба дакладна вызначыць характар і прынцыпы напісання брашур патрэбнай і цікавай серыі кніжак, іх рэдактуры, іх «адраса». Адным словам, падвесці пэўныя вынікі даволі вялікай работы нашых музыказнаўцаў-папулярызатараў.

В. ІВІН.

Г. Дзягілева ў ролі Жэні Камяльковай.

Фота С. КОХАНА.

СЛОВА ПРА МАЛОДШАГА СЯБРА

ЧАЛАВЕК, У ЯКОГА Я ВЕРУ...

Амаль тры гады прайшло з таго часу, як выпускнікі Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута паказалі ў нас, у тэатры імя Якуба Коласа, свой выпускны спектакль «Сям'я» па п'есе І. Папова. Галя Дзягілева (тады яе прозвішча было Андрэева) выконвала ролю Вольгі — любімай сястры Валодзі Ульянава. Тады мы яе прыкмецілі. А праз некаторы час яна прыйшла да нас працаваць. Абаяльная, прыгожая, сціплая, яна лёгка ўвайшла ў калектыў. Яе палюбілі. Далі ролю. Зоі Бярозкінай у «Клапе». Пашанцавала. Адразу пачала працаваць з такім цікавым рэжысёрам, як Барыс Эрын. Танцы ставіў Атар Дадзішкіліяні.

Было прыемна назіраць, як працуе маладая артыстка — з захапленнем, творча, на поўным дыханні. За кароткі час яна сыграла цэлы шэраг роляў: Кларычэ ў «Слузе двух гаспадароў», Наташы ў «Захавай маю тайну», Алісы ў «Часовым жыхары», Каці ў «Нічога не здарылася», Марыны ва «Уладзе цемры», Інгі ў «Салаўінай ночы». Зразумела, што названыя работы — не толькі ролі, якія актрыса рыхтавала з першай рэпетыцыі да прэм'еры. Сярод іх — уводы.

Добра гэта ці дрэнна, што артыстка, яшчэ зусім маладая, як кажуць, зялёная, адну за адной атрымлівае столькі роляў? Думаю, што добра. Бо я разумею так: чым больш чалавек працуе, тым больш яму даводзіцца думаць, рухацца, сустракацца з новымі і новымі партнёрамі... Так прыходзіць вопыт, пачуццё сцэны, уменне арыентавацца.

У нечым Галі, можа, і не пашанцавала. Бо яна, як мне здаецца, дзіця часу, усёй сваёй істотай адчувае час, і, мабыць, сыграць сучасніцу было б для яе шчасцем. На жаль, тыя ролі сучасніц, якія ёй даручаліся, не давалі магчымасці расказаць пра сваіх гераінь не наогул, а канкрэтна, пра тых, хто сёння, у другой палове XX стагоддзя, уваходзіць у жыццё.

Пасля перапынку ў працы(у Галі нарадзілася дачка) яна атрымала ролю Геро ў спектаклі «Многа шуму з нічога», які ставіў галоўны рэжысёр тэатра С. Казіміроўскі. Я выконваў ролю яе бацькі Леаната. Неяк так павялося, што лічыцца: маладзейшыя заўсёды павінны вучыцца ў старэйшых. Але я павінен сказаць, што і нам ёсць чаму ў іх павучыцца. Побач з Галяй мне было лёгка, бо яна, забыўшыся пра сваю «блакітную» ролю, адчула прыроду шэкспіраўскай камедыі і, здаецца, была вельмі дакладная. Я заражаўся ад яе непасрэднасцю, шчырасцю, шэкспіраўскай страснасцю і тэмпераментам. Як гавораць каўказцы, яна змагла «пакласці вобраз на сэрца сваё і растварыць ва ўласнай крыві».

Мы з Галяй разам на сцэне. Мы, людзі розных пакаленняў, розных поглядаў на многія рэчы, добра разумеем адзін аднаго, і мяне не пакідае радасць, што расце ў нас такая цудоўная, таленавітая змена. Людзі, у якіх я веру.

Апошняя работа Галіны Дзягілевай — Жэня Камялькова са спектакля «А зоры тут ціхія». Зноў сустрэча з рэжысёрам Барысам Эрыным. Жэня — адна з многіх, хто загінуў на вайне. Ёй было дзевятнаццаць. Гэта пра яе гаварылі сяброўкі: «Жэнька, з цябе скульптуру ляпіць», «Жэнька, цябе ў музей трэба, пад шкло, на чорны аксаміт»... А потым усё было не так. І давялося паміраць. «І нават калі першая куля трапіла ў бок, яна проста здзівілася. Бо так недарэчна і ненатуральна было паміраць у дзевятнаццаць гадоў». Гэта таксама трэба было сыграць на сцэне без слоў. Глядач павінен быў зразумець і палюбіць яе і ўсім сэрцам адчуць яе трагедыю... І зразумеў. І палюбіў. Бо Жэнька Камялькова Дзягілевай не дэкларуе сваё геройства. Яна чалавек, які смуткуе, баіцца, ненавідзіць. Але тут, у лесе, дзе іх усяго некалькі чалавек, адчувае адказнасць за ўсю сваю вялікую Радзіму, і таму робіць усё, каб фашысты не прайшлі. І пяць кволых дзяўчатак на чале са старшыной Васковым стрымліваюць націск фашыстаў, і глядач верыць, што так было...

Калі я спытаў у Галі, як яна адчувала сябе пасля прэм'еры, яна адказала: «Я была шчаслівая». Хочацца пажадаць маладой артыстцы, каб і далей спадарожнічалі ёй творчыя ўдачы. Каб усё тое, што яна набыла ў сваіх цудоўных педагогаў Веры Паўлаўны Рэдліх і Аляксандра Іванавіча Бутакова, яна ўзбагачала сваім вопытам. Каб прагна брала ўсё лепшае, што ёсць у нашым тэатры і, як бы ўдала ні складалася яе акцёрскае жыццё, заставалася паранейшаму шчырай і сціплай. І пасля кожнай прэм'еры магла паўтарыць гэтыя дзівосныя словы: «Я была шчаслівая».

А. ТРУС,
народны артыст БССР.

Сплочаны доўг

Янка ШАРАХОЎСКІ

АПАВЯДАННЕ

МАЕР ВАЯВОДЗІН падышоў да акна і зірнуў на вуліцу. На асеннім бруку ў чарзе на прыём да чырвонага каменданта стаяла чалавек пяцьдзесят. А ўжо ж блізка вечар. Маёр стаміўся за дзень. Як ён ні стараўся хутка прапускаць наведвальнікаў, а людзі ўсё ідуць ды ідуць. І якіх яны толькі ні навыдумляюць просьбаў. А ты разбірайся, пры тым адразу, як быццам усё жыццё не меў іншага клопату як быць камендантам. «Даволі на сёння, шабаш», — вырашыў ён.

— Гумянюк, — звярнуўся да пасыльнага чырвонаармейца, які каля дзвярэй драмаў у мяккім крэсле, побач з жалезнай касавай скрынкай. Той усхапіўся, выцягнуў рукі па швах. — Выйдзі, скажы, што прыём закончан. Няхай прыходзяць заўтра ў дзесяць. Толькі вунь таго старога прымем, што стаіць першы.

Гумянюк наблізіўся да акна, глянуў. Першым стаяў барадаты селянін у лапцях і ў шэрай світцы з даматканага сукна. Прыйшоў ён, відаць, здалёку, бо цераз плячо віселі запасныя лапці.

Гумянюк прыстукнуў абцасамі:

— Дазвольце выконваць?

— Ідзіце.

Гумянюк выскачыў за дзверы і зараз жа з'явіўся зноў.

— Ваш загад выкананы.

— Можаце сесці.

Гумянюк гупнуў на ранейшае месца. Услед за ім у пакой увайшоў селянін гадоў пад шэсцьдзесят, той, што нудзіўся ў чарзе. Каля парогу зняў шапку, пераступіў з нагі на нагу, пакланіўся.

— Добры дзень, таварыш камісар.

— Добры дзень. Толькі не камісар, а камендант. — Ваяводзін усмешліва прыжмурыўся. — Усяго слаўнага горада Брэста.

Пасля шматгадовага аднастайнага жыцця — зімой у ваенным гарадку пад Мінскам, летам у лагерах — вызваленчы паход у Заходнюю Беларусь быў яму хвалюючай, цікавай размінкай. Сутачныя марш, праўда, рабілі праз меру вялікія, пад вечар аж ногі карчанелі. Але затое які быў настрой! І пасаду каменданта маёр прыняў з захапленнем, як вялікі гонар. Увесь час працаваць з людзьмі!

Селянін палічыў за лепшае прыняць заўвагу ўсур'ёз.

— Няхай таварыш камендант даруе. Людзі казалі, калі на рукаве зорка, дык камісар.

— Ну, добра, ідзіце да стала, — Ваяводзін паказаў на крэсла.

Селянін ступіў крок уперад, потым прыняў нагу назад.

— Можа я тут пастаю. У мяне невялікі клопат.

— Ідзіце сядайце, а то не буду з вамі гаварыць, — катэгарычна заявіў маёр.

Селянін падышоў да стала і пакорліва сеў у адно з крэслаў. Калі загадвае сам таварыш камендант, дык як ты яго не паслухаеш.

— Што вы просіце? — запытаўся Ваяводзін.

Селянін памкнуўся ўстаць, але, сустрэўшыся позіркам з камендантам, застаўся на месцы. Паважна сказаў:

— Я нічога не прашу. Я прыйшоў па сваё. Каб, можа, доўг аддалі.

Маёр прыўзняў бровы.

— Які доўг?

— А вось які...

Селянін дастаў са скуранога капшука складзеную паперку і падаў Ваяводзіну. Той разгарнуў пажоўклы лісток з вучнёўскага сшытка. На ім была напісана расліска. У ёй гаварылася, што ў селяніна вёскі Грабаўцы Карызны Ларывона Іванавіча фуражырамі 127-га кавалерыйскага палка Чырвонай Арміі ўзята два вазы сена. Было паабяцана, што сена будзе аддадзена, як Чырвоная Армія вернецца. Унізе стаялі подпіс начпрода, дата і трохкутны штамп палка. Распіска была выдадзена даўно, у 1920. Ваяводзін са здзіўленнем пакруціў у руках незвычайны дакумент. Як быццам усё правільна, нічога не скажаш. Усё ж у душы ў яго ўзнікла грэблівае пачуццё да настырнага чалавека. Але на твары ён не паказаў гэтага.

— Дык вы хацелі б атрымаць ваша сена?

— Сена я ў гэтым годзе накасіў даволі. Вось каб вы мне заплацілі...

— Ну, давайце разбярэмся. Колькі ж там было сена? Вазы былі пудоў па трыццаць ці меней?

Ваяводзін знарок забольшваў вагу сена, бо амаль быў упэўнены, што наведвальнік сквапна за гэта ўхопіцца. А ў дзядзькі Карызны ў твары не скранулася ніводная рысачка. Ён сказаў:

— Не, па трыццаць яны не былі. Памяркуйце самі. Парні ў чырвоных ледзь ногі цягалі, а вазы павезлі лёгка. Памятаю, суседзям казаў, што стажок у мяне пудоў на сорак пяць — пяцьдзесят. Ну, няхай пудоў чатыры засталося. Вось і лічыце.

— А як жа лічыць? — з усмешкай запытаўся камендант.

Яго забаўляла пунктуальнасць селяніна.

— І то праўду кажаце. Сена тады было таннае, а цяпер за яго болей плоцяць.

— Ну добра. Будзем браць па цяперашняй цане, каб вас не крыўдзіць. Кажыце, па колькі за пуд. Па дваццаць пяць пудоў воз.

Цяпер ужо Ларывон Іванавіч з сумненнем паглядзеў на каменданта. Ці не выпрабоўвае яго?

— Па дваццаць пяць, бадай што, і не важылі, сена было добра высушана.

— А калі па дваццаць два, згодны?

— Столькі было, яшчэ з гакам.

— І яшчэ трэба набавіць за тое, што доўга чакалі?

Ваяводзін падумаў пра тое, што злотых яму далі многа, а іх усё роўна няма куды дзець.

— Гэта ўжо, як будзе ваша ласка.

Нарэшце, пра ўсё дамовіліся. Палічылі за сена, дабавілі працэнты. Ваяводзін адамкнуў касу, выдаў грошы. Запісаў у ведамасць.

— Вось тут распішыцеся, што атрымалі сто дваццаць злотых.

Селянін зніякавеў, засаромеўся.

— Непісьменны я...

— Дык пастаўце хоць тры крыжыкі. А я распіску далучу да ведамасці.

Стары доўга выводзіў агрубелымі пальцамі тыя тры крыжыкі. Нарэшце, ўсе фармальнасці былі скончаны. Карызна ўвязаў у прыгатаваную хусцінку грошы, сунуў іх за пазуху.

— Здаецца, усё ў парадку. Можаце ісці, — адпусціў яго Ваяводзін.

Ларывон Іванавіч не спяшаўся. Патупаў на месцы, падзякаваў. Потым дадаў:

— Вы не думайце, што я такі скнара. Чорт бы яго няхай браў, тое сена. Я не пайшоў бы яго спаганяць за блізкі свет. Але з мяне багацейшыя вяскоўцы дваццаць гадоў смяяліся. Казалі, прапала тваё сена. Пускай на цыгаркі сваю распіску. Ашукалі цябе галадранцы. А я ўсё ўпіраўся: «Быць таго не можа. Чырвоная Армія прыйдзе, аддзячыць». Дык ажно да гміны дайшло. Паліцыянты прыходзілі, пагражалі, крычалі: «Чырвоных чакаеш, галгане!»

Ваяводзін з цікавасцю выслухаў апавяданне старога. Цяпер уся гісторыя з сенам уявілася яму ў іншым святле. Захацелася яшчэ чым дапамагчы заўзятаму дзядзьку.

— Можа вас начаваць дзе ўладзіць? Ужо ж вечар блізка. Вам далёка да дому?

— Не турбуйцеся, знайду дзе прыткнуцца. А да вёскі сорак кіламетраў.

— У такім разе я вас не адпушчу. Гумянюк, паклічце Зябкіна.

Гумянюк кінуўся выконваць загад. Праз нейкі час вярнуўся з шафёрам Зябкіным.

— Вось што, Іване, — звярнуўся да яго маёр. — Машына запраўлена?

— Бензін ёсць.

— Да вечара паспееш за сорак кіламетраў даставіць вось гэтага бацьку?

— А куды?

Ваяводзін назваў вёску.

Зябкін бываў у тым баку. Калі не памыляецца, дык прыблізна паўдарогі шашой, а потым збочыць. Але не пашкодзіць і перапытаць, удакладніць. А то насупраць ночы яшчэ ўваб'ешся ў якое балота. Звярнуўся да Ларывона Іванавіча:

— Як дарога да вас? Можна праехаць?

Карызну было няёмка, што яго збіраюцца падвозіць у такую далеч. Ён паспрабаваў адгаворвацца:

— Дарога то сухая. Але што гэта вы надумаліся? Ці ж я пан які? А божа ж мой!

— Нічога, нічога, паны сваё ад'ездзілі, — супакоіў яго Ваяводзін. І да шафёра: — Бяры яго ў кабіну і марш. Пасля далажыш. Ну што ж, жадаю вам усяго добрага, — падаў руку Карызну. — Перадавайце прывітанне аднавяскоўцам...

Камендант жыў у тым жа доме, дзе быў яго службовы кабінет. Ужо добра сцямнела, калі Зябкін вярнуўся. Паставіў машыну ў двор, зайшоў далажыць маёру аб выніках паездкі.

— Усё ў парадку, таварыш маёр. Давёз да самай хаты. Каб вы бачылі, што там рабілася. Збеглася палавіна вёскі. У тых глухіх Грабаўцах машына наогул — дзіва, а тут з самага Брэста ў грузавіку Карызна прыкаціў. Спачатку думалі, што ён нечага нарабіў. Але ж не павінна б быць, не такі чалавек... Усё растлумачыў сам дзядзька Ларывон. Падняўся ў кузаве, паправіў бараду, дастаў з-за пазухі пак з грашыма і кажа людзям: «А што, мая праўда! Сплаціла Чырвоная Армія доўг! Дзе тыя панскія падбрэхічы, што крычалі: «Не прыйдуць і не заплоцяць! Пахаваліся гіцлі, цяпер маўчаць?» Цэлы мітынг адбыўся.

— Ах, як шкада, што я сам не паехаў! — паківаў галавою Ваяводзін і са смакам пацёр рукі. Потым бліснуў вачыма і весела ўсміхнуўся. — Але з мяне атрымаўся нядрэнны камендант, га? Як ты думаеш, Зябкін?

А Зябкіну не трэба было лезці ў кішэню, каб знайсці патрэбнае слова:

— Вяскоўцы казалі, такога ад веку не было!

З пошты ЛіМа

«ВІЗІТНЫЯ КАРТКІ» РЭСПУБЛІКІ

У мяне на стале — невялікая прыгожая кніга «Украінскія паштоўкі ў філакарціі» — памятка пра нядаўнюю паездку ў Кіеў. Аўтар — калекцыянер І. Бугаевіч — расказвае пра гісторыю ўкраінскай паштоўкі. У кнізе шмат ілюстрацый. Выдадзена яна выдавецтвам «Мастацтва» ў Кіеве ў 1971 г.

Пагартаў я гэтую кніжку і, зразумела ж, не мог не падумаць пра беларускія паштоўкі.

У рэспубліцы ёсць паліграфічная база. А маляўнічых паштовак выпускаецца недаравальна мала. Пераважна гэта віды гарадоў і віншавальныя паштоўкі.

А колькі цікавых выпускаў можна было б ажыццявіць!

У Дзяржаўным мастацкім музеі БССР — адна з багацейшых калекцый у краіне. А хто бачыў рэпрадукцыі-паштоўкі з гэтага збору? Цяжка дастаць рэпрадукцыі твораў сучасных беларускіх мастакоў. Выключэнне — паштоўкі з работамі З. Азгура і К. Касмачова. Яны — не каляровыя і шмат ад гэтага прайграюць.

Трэба ўлічыць, што паштоўкі — своеасаблівыя «візітныя карткі» рэспублікі. І колькі важных падзей у жыцці рэспублікі маглі б яны ўвекавечыць! Вось, напрыклад, некаторыя тэмы: узнагароджанне БССР ордэнам Леніна, юбілеі гарадоў, фабрык, заводаў. Па прыкладзе ўкраінцаў можна было б выпусціць паштоўкі з партрэтамі ўдзельнікаў устанаўлення Савецкай улады ў Беларусі, беларусаў — герояў грамадзянскай вайны, кіраўнікоў партызанскага руху, дзеячоў навукі, мастацтва, перадавікоў вытворчасці, сельскай гаспадаркі. Па ўсёй жа краіне нясуць паштоўкі Украіны інфармацыю і пра помнікі старажытнасці, і пра сённяшнія новабудоўлі Украіны, і словы і ноты папулярных народных песень!..

У беларускай паштоўкі ёсць свая гісторыя. Са старых выданняў трапляюцца цікавыя экземпляры. А ў прэсе рэспубліканскай матэрыялы па гісторыі беларускай паштоўкі сустракаюцца вельмі рэдка. Дзе ўжо тут гаварыць пра спецыяльную кнігу!..

Здолелі ж у нас у рэспубліцы выпусціць на паліграфічным камбінаце імя Якуба Коласа прыгожыя табель-каляндарыкі ў 1970 і 1971 гадах, якія, дарэчы, карыстаюцца попытам і далёка за межамі Беларусі!

Дык чаму ж тады нельга выпускаць такія ж прыгожыя, маляўнічыя, а галоўнае — змястоўныя, прысвечаныя важным падзеям і з'явам у жыцці рэспублікі — паштоўкі?!.

Я далёкі ад таго, каб кагосьці за нешта папракаць. Проста хачу нагадаць, пішучы гэтае вось пісьмо, што наспела зацікаўленая размова пра будучыню беларускай паштоўкі. Слова тут за выдаўцамі, мастакамі і калекцыянерамі.

А. ПАДЛІПСКІ.

Віцебск.

ЖЫЦЦЯ НАРОДНАГА ПЯСНЯР

Многімі выдатнымі кнігамі натхнёнай і акрыленай, яснай і высокай паэзіі сустракае сваё шасцідзесяцігоддзе вядомы ўкраінскі паэт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР і прэміі імя Шаўчэнкі Мікола Нагнібяда. Ён — пясняр народнага жыцця, пясняр прыгажосці, душы чалавечай.

Мікола Нагнібяда—даўні, шчыры друг беларускай паэзіі. Ён перакладаў, рэдагаваў пераклады, пісаў прадмовы да кніг Янкі Купалы, Якуба Коласа, Аркадзя Куляшова, Петруся Броўкі, Пімена Панчанкі, Анатоля Вялюгіна і іншых беларускіх паэтаў, якія выходзілі на ўкраінскай мове. Многа часу, натхнёнай працы аддаў наш друг перакладу і выданню двухтомнай «Анталогіі беларускай савецкай паэзіі», якая выходзіць у Кіеве. Высока ацэнена добрая праца паэта. Ён узнагароджаны Ганаровай граматай Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР. У выдавецтве «Беларусь» выйшлі яго кнігі «Песня з Украіны», «Васілёк» і «Трэцяе спатканне» ў перакладзе нашых паэтаў.

Праз шэсцьдзесят гадоў дарогай творчых пошукаў, знаходак і перамог ішоў паэт у сваю паэтычную сталасць, у добрую славу. Да юбілейнай даты паэта ў выдавецтве «Радянський письменник» у Кіеве выйшла кніга артыкулаў і ўспамінаў «Пра Міколу Нагнібяду». У гэтым зборніку — артыкулы-роздумы, шчырыя словы ўкраінскіх, рускіх, беларускіх паэтаў. Усе яны з вялікім замілаваннем гавораць пра таленавітага мастака слова.

Паўло Тычына: «Вялікім творчым поспехам Міколы Нагнібяды ёсць тое, што ён у сваёй паэзіі стварыў гераічны вобраз савецкага чалавека, паказаў яго высокія маральныя якасці, яго энтузіязм на вялікіх будоўлях камунізма, яго непахісную волю ў барацьбе за мір».

Максім Рыльскі: «Прырода і чалавек, спрадвечная краса прыроды і магутнасць чалавечага розуму і чалавечай волі, што любоўна клапоцяцца пра гэтую прыроду і смела пераўтвараюць яе,— гэтая тэма стаіць у цэнтры ўвагі Міколы Нагнібяды... У паэзіі яго плешчуць хвалі Чорнага і Азоўскага мораў, і Дняпра, і Дуная, і Цісы... Міколу Нагнібяду можна смела назваць песняром дружбы савецкіх народаў».

Аляксандр Пракоф'еў: «Мікола Нагнібяда — паэт барацьбы і прыгожага жыцця... Калі чытаеш яго вершы, у душу ўліваецца дух упэўненасці і, я б сказаў, моцнасці быцця. Адчуваеш, что стаіш абедзвюма нагамі на роднай зямлі і ніякім ворагам з гэтай зямлі цябе не спіхнуць... Голас паэта Міколы Нагнібяды гучыць далёка за межамі Украіны — і далёка за межамі нашай вялікай Айчыны, і я рады, што, напоўнены свежымі барвамі і стэпавым ветрам, голас гэты чуваць і ў нас, па берагах Нявы».

Максім Танк: «З паэзіяй Міколы Нагнібяды я падружыў яшчэ да ўз'яднання Заходняй Беларусі... Пра што б ні пісаў паэт, мы адчуваем, што гэта тварыў не пабочны назіральнік, а чалавек, які ўсё гэта перажыў, сам быў удзельнікам незабыўных падзей. І таму кожнаму яго слову глыбока верыш... Багата хто з нас сардэчна ўдзячны паэту за тое, што вершы нашы, перакладзеныя на братнюю ўкраінскую мову, з яго пуцёўкаю прадаўжаюць сваё няспыннае падарожжа па незастарэлых мясцінах нашых незлічоных братэрскіх сустрэч».

Аркадзь Куляшоў: «Хіба не спадарожнічае шчасце паэту ў пачэснай справе пісаць творы, у якіх спалучаецца свежасць вобразнага мыслення з глыбокаю думкаю і маладым пачуццём, пафас публіцыста з сардэчнаю лірыкаю? У вершах Міколы Нагнібяды багата трапных дэталяў і параўнанняў, якія здзіўляюць сваёю дакладнасцю і нечаканасцю...».

Напярэдадні шасцідзесяцігоддзя з дня нараджэння ўкраінскага сябра прапануем увазе чытачоў яго некалькі новых вершаў.

Мікола НАГНІБЯДА

ВЕРАСЕНЬ

Час даспелых галін,
Час празрыстасці грон.
Першы сум арабін —
Залацеючых крон.

Час далёкіх грамоў
І далёкіх зарніц,
Час багатых сталоў,
Дабраты маладзіц.

Час бялюткіх атаў,
І заручынаў час,
Падрахункаў — што ўзяў
Ты са зведаных трас?..

Час крылатых разлук
І рахманых палёў,
Час натруджаных рук
І надзей у сяўцоў.

Час маркоты якраз
У азёраў і траў...
А чаму ў гэты час
Я пра восень згадаў?

Спелы цвет, чырваньцвет,
Час натомленых кос...
У такі мяне свет
Колісь бусел прынёс.

●

На золата ніколі не малюся,
Багоў не клічу, сам я маю гнеў,
Што чорт дрыжыць, а з хітруна смяюся,
Абы маю пагарду зразумеў.
Люблю красу і чысцінёю мрою,
Як што люблю — то ўжо да забыцця,
Ды ад мадон ганю хлусню з бядою,
З усмешкаю саромнаю дзіця.

Твая бяда — мая бяда-пакута.
Душу і пэндзаль рады славіць я,
Ды не прыму малёванай атруты
На палатне мазілы-круцяля.

На зерне добрае — калоссем адзавуся,
Расіне вернасці — блакітных хваль святлом.
На шчырасць — шчырасцю бясконцай разліюся,
На зло і крыўду—падаю, як гром.

БРАТУ КАНСТАНЦІНУ

Чуеш, браце...
Ужо на паўднёвых вятрах
Журавы вызначаюць пуць.
Пад крылом — Дзясна,
На крыле — вясна,
А на дзюбах — пралескі цвітуць.

Чуеш, браце,
Гуртуюцца ў хмарах грамы
І дзесь вострыць маланку каваль —
Сонца горнам гарыць,
Бор, як мех той, шуміць,
А крыніцы блішчаць, нібы сталь.

Чуеш, браце,
Вясна, абтрусіўшы снягі
Саміх позніх, ліхіх завірух,
Ліўні першыя п'е
Колькі моцы стае,
Сіне-зелена квецячы луг.

Чуеш, браце,—
Кру-кру далятае з-пад хмар,—
Крэсле ў небе зваротны свой шлях,
Разганяючы сны
Першаспевам вясны,
Адгукаецца ў ціхіх палях.

Чуеш, браце мой Косця,
Завітаў бы у госці.
Можа, крылы дадуць жураўлі?..
— Чую, браце мой, чую,
Хоць даўно ўжо качую
У таманскай, матроскай зямлі.

І дажджамі, грамамі
Ходзяць вёсны над намі,
Дзе курган над байцамі стаіць.
Шлю у госці душу я,
Бо скалу не звярну я,
На руцэ мой таварыш ляжыць.

З украінскай мовы пераклаў Антон БЯЛЕВІЧ.

ДЗЯРЖАЎНЫ СІМФАНІЧНЫ— 1971—72

Восень — пара адкрыцця канцэртнага сезона ў дзесятках філармоній краіны. Музыканты вярнуліся з летніх водпускаў і пачынаюць карпатлівую рэпетыцыйную работу.

Зззе строгай чысцінёй пустое фае Беларускай дзяржаўнай філармоніі, а з рэпетыцыйных класаў даносіцца складаная паліфанія гукаў — да работы прыступіў Дзяржаўны сімфанічны аркестр БССР.

Вясной 1937 года аркестр упершыню выступіў перад слухачамі як самастойны калектыў. За трыццаць пяць гадоў ён вырас і дасягнуў такога ўзроўню прафесійнасці, што стаў не толькі вядучым калектывам філармоніі, але і адным з лепшых аркестраў краіны.

З вялікай цеплынёй адгукаюцца буйнейшыя сучасныя дырыжоры і выканаўцы аб творчых магчымасцях калектыву і, як правіла, выказваюць шчырае і гарачае жаданне сустрэцца зноў на сцэне канцэртнай залы.

У мінулым сезоне аркестру апладзіравалі ў Рызе, Вільнюсе і іншых гарадах Прыбалтыкі. Летнія гастролі аркестра далі магчымасць жыхарам Бранска, Растова-на-Доне і многіх волжскіх гарадоў Расійскай Федэрацыі пазнаёміцца з музыкай беларускіх кампазітараў і творамі савецкіх і зарубежных аўтараў, якія рэдка выконваюцца.

Абяцае быць цікавым і новы канцэртны сезон аркестра. Буйнейшыя выканаўцы і дырыжоры выступяць з аркестрам у канцэртах. У Мінск прыедуць Э. Гілельс, М. Растраповіч, Р. Керэр, маладыя выканаўцы — пераможцы нядаўніх міжнародных конкурсаў В. Траццякоў, Г. Крэмер, В. Шацкі і іншыя.

Цыкл канцэртаў дасць цудоўны ленінградскі піяніст, народны артыст СССР П. Серабракоў.

Афішы прапануюць увазе слухачоў работу з аркестрам маладых таленавітых дырыжораў — Цімерканава, Сіманава, Кітаенкі. Чакаюцца выступленні ўжо знаёмых амерыканскага дырыжора Г. Мітчэла і Р. Кляйнерта (ГДР), дырыжораў Італіі, Партугаліі, Новай Зеландыі.

28—29 верасня разам з Дзяржаўным сімфанічным аркестрам БССР новы канцэртны сезон адкрыюць лаўрэаты міжнародных конкурсаў Уладзімір Крайнеў і Віктар Траццякоў. Аркестр прадставіць дзве новыя работы: Другую сімфонію І. Брамса і Дзевятую сімфонію Д. Шастаковіча.

У пачатку сезона аркестр выступіць у Гомелі. У праграме — тры фартэпіянныя канцэрты П. Чайкоўскага. Саліст — Э. Гілельс.

Напружаная работа чакае аркестр у сувязі з пленумам Саюза кампазітараў БССР, які будзе прысвечаны творчасці маладых. Многа сіл і энергіі давядзецца аддаць калектыву і яго дырыжору — дыпламанту Усесаюзнага конкурсу Ю. Яфімаву ў справе папулярызацыі беларускай музыкі, мастацтва прыгожага і вечнага, сярод моладзі сталіцы і іншых гарадоў і вёсак рэспублікі.

У добрую трыдыцыю ўваходзіць штогадовае правядзенне «Тыдня сімфанічных прэм'ер». Сёлета на гэтым свяце музыкі будуць выкананы новыя творы беларускіх аўтараў А. Янчанкі, Я. Глебава, К. Цесакова і іншых.

Будуць, як і раней, арганізаваны аўтарскія канцэрты. У гэты далёка не поўны план работы аркестра ў новым сезоне ўваходзіць удзел у юбілейных канцэртах, прысвечаных творчасці А. Скрабіна, і праграмах — «Някрасаў і музыка».

Аркестр чакае слухачоў, і, думаецца, яны атрымаюць сапраўдную асалоду ад сустрэч з гэтым цудоўным калектывам.

В. ДАНІЛАЎ.

ГОСЦІ МІНСКА

Нацыянальны ансамбль танца Сьера-Леоне з Афрыкі зусім малады, але карыстаецца вялікім поспехам у многіх краінах свету. Ён лаўрэат некалькіх міжнародных конкурсаў. У Савецкім Саюзе афрыканскія артысты ўпершыню. У гутарцы з карэспандэнтамі кіраўнік ансамбля Джон Бантынг Грэдэн выказаў сваю ўдзячнасць савецкаму гледачу, вельмі чуламу і адукаванаму. «Хочацца спадзявацца, — сказаў ён, — што гэты прыезд будзе пачаткам сяброўскіх і культурных сувязей паміж нашымі народамі».

На здымках вы бачыце выступленне афрыканскіх гасцей на сцэне Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

Фота Ул. КРУКА.

Уладзіслаў ПАЎЛЯК

ЗАГАДКА АФРЫКАНСКАГА

«Адной з найбольшых таямніц XX стагоддзя» назвалі гісторыю авіяцыйнай катастрофы, у выніку якой у верасні 1961 года загінуў тагачасны генеральны сакратар Арганізацыі Аб'яднаных Нацый Даг Хамаршэльд. Акалічнасці гэтай катастрофы і да гэтага часу не высветлены, але нямала фактаў сведчаць пра тое, што ён стаў ахвяраю тых сіл, якія не жадалі справядлівага вырашэння кангалезскай праблемы і згодны былі зберагчы навекі ў Афрыцы каланіяльныя парадкі і ўладу імперыялістычных дзяржаў.

Нагадаем, што Арганізацыя Аб'яднаных Нацый, па патрабаванні сацыялістычных краін, ужывала некаторыя захады супраць Чомбэ і яго клікі ў Катанзе. Але пэўныя заходнія імперыялістычныя колы, на першы погляд нібы і згаджаючыся з крокамі ААН, на самай справе падтрымлівалі Чомбэ, зрывалі мірнае ўрэгуляванне становішча ў Конга.

Даг Хамаршэльд, які павінен быў сустрэцца з Чомбэ, відаць, добра разумеў, што перагаворы з важаком катангскіх сепаратыстаў не будуць мець поспеху, і яго місія асуджана на правал.

Друкуем раздзел пра гібель Хамаршэльда з твора польскага пісьменніка У. Паўляка «Кніга пра замахі» (1970 г.).

ДЗЕСЯЦЬ МІНУТ першай гадзіны па радэзійскім часе, у ноч з 17 на 18 верасня 1961 года, пілот белага самалёта, які вёз генеральнага сакратара ААН Дага Хамаршэльда, апошні раз размаўляў з аэрадромам Ндола на граніцы Паўночнай Радэзіі (цяпер Замбія) і правінцыі Катанга. На гэтым сувязь спынілася...

ВЫПАДАК ЦІ ДЫВЕРСІЯ!

Абломкі чатырохматорнага самалёта ДС-6В дагаралі ў вялікім тэрмітніку. Вакол былі раскіданы рэшткі апаратуры і абсталявання. Шэсць членаў экіпажа і дзевяць пасажыраў ляжалі непадалёку. Адзін з іх яшчэ дыхаў, але быў цяжка паранены і абгарэлы. Іншыя загінулі; іх абгарэлыя, начарнелыя трупы амаль немагчыма было пазнаць.

Цела Хамаршэльда ляжала асобна, у ненатуральнай позе. Мабыць, выбуховая хваля адкінула яго далей за іншых — куды агонь ужо не дасягаў. Аднак пры падзенні ён зламаў сабе хрыбет. Рэбры яго ўдавіліся, на целе былі дзве раны, але галава засталася непашкоджанай, гэтак жа, як твар з вострым носам і са сцятымі, як у жыцці, губамі. З-пад рэдкіх сівеючых валасоў і высокага ілба мёртва шкляненелі бледна-блакітныя вочы.

Ён быў без пінжака, у сарочцы (гальштук, як заўсёды, старанна завязаны) і ў тонкіх габардзінавых штанах. Не было прыкметна, каб Хамаршэльд зашпільваў рамяні, як патрабуецца ў час пасадкі. Прытым на чатырох іншых целах выявіліся сляды зашпіленых рамянёў.

Дапамога была недалёка: ад месца катастрофы да бліжэйшага аэрадрома Ндола толькі 15 кіламетраў, і выратавальная група магла б пераадолець іх за 35 мінут. Але яна выехала толькі пасля паўдня, калі паветраныя пошукі (іх пачалі са спазненнем на шэсць гадзін) далі магчымасць знайсці згублены самалёт.

Вестка пра гібель Хамаршэльда распаўсюдзілася імгненна. Першыя паведамленні з месца катастрофы выклікалі вялікую колькасць чутак і дапушчэнняў. Тады і з'явіліся першыя падазрэнні, што катастрофа, магчыма, не была выпадковай.

Назаўтра, у аўторак 19 верасня, павінна была распачацца сесія Генеральнай Асамблеі ААН. Але ўжо ў нядзелю, а для Хамаршэльда яшчэ раней, стала вядома, што вайсковая аперацыя ААН у Катанзе з мэтай палітычнай ізаляцыі «прэзідэнта» Чомбэ і ўмяшання іншаземных наймітаў пацярпела паражэнне. Становішча «блакітных шлёмаў» было няпэўнае, а ірландскія падраздзяленні войск ААН у Жадавілі амаль непазбежна вымушаны былі б скласці зброю.

Хамаршэльд выляцеў у нядзелю вечарам з аэрадрома Ныілі паблізу Леапольдвіля (Кіншасы) для сустрэчы з Чомбэ на тэрыторыі, якую кантраляваў адкрыты прыхільнік Чомбэ, прэм'ер-міністр Федэрацыі Радэзіі і Ньясаленда Рой Веленскі.

Хамаршэльд разумеў, што сапраўдны яго праціўнік зусім не Чомбэ. Нечыя добра аплочаныя рукі пісалі на сценах: «Вон ААН» не толькі ў гарадах Катангі. Брусельская правая газета «Дэрньер эр» параўноўвала дзейнасць войск ААН у Катанзе з гітлераўскай акупацыяй Бельгіі. Кансерватыўная лонданская «Дэйлі тэлеграф» змясціла агляд пад назвай «Агрэсія ААН». У Францыі дзейнічала таварыства французска-катангскай дружбы, арганізаванае алжырскімі «ультра» і іх прыхільнікамі ва ўрадавых колах. У ЗША таксама ўзнік «Амерыканскі камітэт дапамогі барацьбітам за свабоду Катангі». Неафіцыяльны прадстаўнік Чомбэ ў Нью-Йорку меў амаль дыпламатычны статус. Актыўным дарадцам пракатангскіх сіл стаў уплывовы ў ЗША адмірал у адстаўцы Алан Дж. Керк.

Адным словам, тыя, хто ў 1960 годзе сыпалі Хамаршэльду падзякі і пахвалы за яго дзейнасць, хто нарэшце прывёў да звяржэння ўраду Патрыса Лумумбы, цяпер шалёна атакавалі ААН і яе генеральнага сакратара. Больш таго, яму пагражалі. Абат Фюльбер Юлу, тагачасны дыктатар Конга (Бразавіль), заявіў, што не можа ручацца за бяспеку Хамаршэльда, калі б той выкарыстаў бразавільскі аэрапорт. Зразумела, без чыйгосьці заахвочвання Юлу не адважыўся б на такія выказванні.

Дыпламатаў і журналістаў, якія прыбылі ў Нью-Йорк на сесію Генеральнай Асамблеі ААН, асабліва прадстаўнікоў Афрыкі і Азіі, непакоіла пытанне: замах ці выпадковая катастрофа? Злачынства ці няшчасце?

Прэзідэнт Гвінеі Секу Турэ выказаўся без ваганняў: «Генеральны сакратар ААН загінуў ад рук тых самых людзей, прыхільнікам і прыладай якіх быў сам. Ён, як і Патрыс Лумумба, стаў ахвярай каланізатарскіх махінацый у Конга».

Кангалезскі ўрад у афіцыяльнай заяве выказаўся больш асцярожна: назваў Хамаршэльда ахвяраю «бессаромных інтрыг фінансавых магнатаў Захаду».

«Пан Хамаршэльд пакончыў жыццё самагубствам. Ужо ў нядзелю, калі яму давялося звярнуцца да Чомбэ з прапановай аб спыненні агню настала яго палітычная смерць... Гэта быў палёт самазабойцы»,—пісаў парыжскі тыднёвік «Экспрэс». Яго думку падхапілі ў міністэрстве замежных спраў Францыі. Яшчэ раней нейкі шведскі дыпламат, прыяцель Хамаршэльда, таксама выказаўся падобным чынам.

І ўсё-такі самалёт разбіўся не таму, што Хамаршэльд усвядоміў сваё паражэнне як палітык і як чалавек. Ён упаў на зямлю не толькі з-за інтрыг сепаратыстаў або каланіялістаў, якімі б яны ні былі злавеснымі. Калі катастрофа не была трагічным выпадкам, значыцца яе падрыхтавалі канкрэтныя асобы.

ЧОМБЭ, ДЗЮШМЕН І ІНШЫЯ

Катангскія найміты люта ненавідзелі Хамаршэльда і не ўтойвалі гэтага нават пасля яго смерці. Таму не дзіўна, што ў акружэнні «прэзідэнта» Чомбэ, сярод яго дарадцаў, дзейсна рыхтаваўся замах на Хамаршэльда. Аднак яго збіраліся не забіць, а зрабіць заложнікам і такім чынам дамагчыся спынення аперацыі, поспех якой пагражаў бы Чомбэ падпарадкаваннем цэнтральнаму ўраду Конга.

Паведамленні пра гэта з'явіліся ў студзені 1962 года ў газетах Капенгагена і Стакгольма і неўзабаве абышлі сусветную прэсу. Іх аўтарам быў скандынаўскі журналіст Т. Ліндстрэм, які пранік у асяроддзе наймітаў. А аўтарам плана захаплення Хамаршэльда быў француз Жак Дзюшмен, які ў 1961 годзе займаў у Катанзе пасаду намесніка вайсковага міністра ва «ўрадзе» Чомбэ.

«Віцэ-міністр» Жак Дзюшмен не належаў да мазгавога трэста, які распрацоўваў стратэгію «Клуба пяці»; Ён быў толькі палітычным авантурыстам, выканаўцам. Як і іншыя еўрапейцы ў Катанзе, ён служыў Чомбэ выключна з асабістага разліку.

Здзейсніць план, распрацаваны Дзюшменам, было даручана бельгійцу з кангалезскай разведкі, лейтэнанту Раберу Гейселю. Ён павінен быў пераапрануцца сержантам падраздзяленняў ААН, трапіць з адпаведнымі дакументамі ў Леапольдвіль, прабрацца на борт самалёта, дзе быў Хамаршэльд, і ў належны момант, пагражаючы зброяй, прымусіць пілота змяніць курс і прызямліцца на катангскай базе Кальвезі.

Выкананне першай часткі плана не выклікала цяжкасцей. Гейсель мог дабрацца да Леапольдвіля, мог нават наладзіць патрэбныя сувязі. Але хоць «Альберціна» і стаяла на аэрадроме Ныілі без аховы, дзверы самалёта былі замкнуты і, як запісана ў дакументах ААН, заблакіраваны. Гейсель павінен быў не толькі адамкнуць іх і схавацца ў сярэдзіне, але і замесці ўласныя сляды, якія маглі б выклікаць падазрэнне.

Пілоцкая кабіна была праверана перад палётам —магчыма, не вельмі старанна,—але ў час праверкі не выявілі пабочных асоб і ніякага падазронага пакунка, дзе магла б змяшчацца пякельная машына або іншае выбуховае прыстасаванне. На борт самалёта не магла ступіць ніякая пабочная асоба: Стур Лінер, самага высокага рангу супрацоўнік ААН у Конга, сам праводзіў Хамаршэльда і асабіста ведаў усіх удзельнікаў палёту.

Але, можа, Гейсель схаваўся ў багажным аддзяленні або ў якім-небудзь іншым закутку вялікага ДС-6В? Гэта таксама мала магчыма: дайсці адтуль непрыкметна да кабіны цяжка. Прытым, навошта яму было са страхам чакаць экіпажа і пасажыраў цэлых шэсць гадзін, да апошняй мінуты, калі самалёт апынуўся ўжо над Ндолай?

Ёсць і іншыя супярэчнасці. Як-ніяк, Гейсель быў разведчыкам. І калі яму хапіла кемлівасці здабыць інфармацыю пра будучы палёт Хамаршэльда, дык як можна дапусціць, што ён нібыта не ведаў пра яго мэту? Нават калі б Гейсель не даведаўся, што Хамаршэльд ляціць на сустрэчу з Чомбэ, ён павінен быў бы здагадацца, што ад серады да нядзелі сітуацыя змянілася, і таму спроба замаху на Хамаршэльда стала недарэчнасцю...

Але годзе шукаць адказу: таямнічага Рабера Гейселя не знайшоў ніхто. Не знайшлі і ніякага семнаццатага цела ў лесе каля Ндолы. Патолагаанатомы аднагалосна заявілі, хоць і з прафесіянальнай асцярожнасцю: «надзвычай неймаверна, што знойдзеныя рэшткі цел належалі больш як шаснаццаці асобам».

ЯК ГЭТА БЫЛО

Экіпаж «Альберціны» налічваў шэсць шведаў, самых дасведчаных і выпрабаваных супрацоўнікаў шведскай авіяцыйнай кампаніі «Трансэйр». Асабістую ахову генеральнага сакратара, якая складалася з трох сержантаў службы бяспекі ААН, узмацнілі двума шведскімі вайсковымі: яны ўнеслі ў кабіну цэлы камплект разнастайнай зброі і амуніцыі. Хамаршэльда суправаджалі два саветнікі-амерыканцы: Вішоф, які ўвесь час быў пры ім, і Фабры з кангалезскага бюро ААН, а таксама сакратары—амерыканец Ранала і канадка Лаланд.

Звесткі пра палёт павінны былі захоўвацца ў найвялікшым сакрэце. Камандзір самалёта Пер Халанквіст у рапарце, складзеным адпаведна з інструкцыяй, напісаў, што ляціць у Лулуабург. Сапраўды ж траса палёту ішла далей на поўнач, шырокай дугою над усходняй правінцыяй да возера Танганьіка, а адтуль, як мага далей абмінаючы Катангу,—на поўдзень, да Ндолы.

Апошнюю частку трасы ў штабе войск ААН лічылі самай небяспечнай. Неба над паўднёва-ўсходняй часткай Конга цалкам кантралявалі катангскія лётчыкі, і самалёту Хамаршэльда пагражаў напад з іх боку. Забяспечыць ахову ў паветры было немагчыма: войскі ААН мелі толькі транспартныя самалёты. Праўда, у сепаратыстаў было не больш дзесяці машын, пераважна навенькія «Дарнье-28» з ФРГ ды крыху старэйшыя англійскія «Даў». Аднак найбольшай пагрозай з'яўляліся два рэактыўныя знішчальнікі «Фуга-Мажыстэр», прывезеныя з Францыі ў Катангу пад выглядам горназдабывальных машын. Адзін з іх за два дні да палёту Хамаршэльда абстраляў з малой вышыні рэзідэнцыю ААН у Элізабетвілі, а потым—аэрадром; з яго тады стартаваў самалёт, які пазней быў аддадзены ў распараджэнне Хамаршэльда. У час абстрэлу самалёт атрымаў нязначныя пашкоджанні, якія адразу былі ліквідаваны.

Старт адбыўся без урачыстых цырымоній. Генеральнага сакратара суправаджалі толькі некалькі чалавек з ААН. Не было відаць нікога з прадстаўнікоў кангалезскага ўрада. Не было і паслоў Англіі і ЗША: з імі ў апошнія дні перад адлётам Хамаршэльд праводзіў больш часу, чым з кангалезцамі. Яшчэ ў нядзелю прадстаўнік англійскага міністэрства замежных спраў лорд Ленсдаўн, які спецыяльна прыбыў з Лондана, паставіў рашучае патрабаванне спыніць паліцэйскую акцыю ААН у Катанзе. Ён адмовіўся даць дазвол на палёт знішчальнікаў, якія згодна была перадаць ААН Эфіопія, над тэрыторыяй англійскіх калоній аж да Конга, але нагадаў пра гатоўнасць англійскага ўрада зрабіць уплыў у некаторых пытаннях на Чомбэ. Ён жа і запрапанаваў Ндолу для сустрэчы з Чомбэ (у Радэзіі—гэта ж як-ніяк пад брытанскай эгідай) і абяцаў узяць на сябе ўсю падрыхтоўку. Хамаршэльд згадзіўся, але адкінуў прапанову Ленсдаўна прыняць асабісты ўдзел у размовах з Чомбэ.

Пасол ЗША ў Конга Гульён, якога Хамаршэльд інфармаваў пра размовы з англічанамі, нічога не прапанаваў і нічому не пярэчыў. Мабыць, ён прытрымліваўся формулы дзярждэпартамента: «Даг гэта ўладкуе». Але ў той сітуацыі яна азначала: «Няхай Даг сам гэта ўладкуе».

Хамаршэльд не праявіў ніякіх ваганняў. У 16.51 па кангалезскім часе (15.15 па радэзійскім) «Альберціна» ўзнялася ў паветра. Неўзабаве выявілася, што сакрэт не быў вытрыманы. Праз дзесяць мінут пасля старту Хамаршэльда тэлеграфныя агенцтвы ўсяго свету паведамілі аб гэтым. Радэзійскі ўрад у Солсберы яшчэ раней атрымаў адпаведнае паведамленне з Лондана і ад англійскага пасла ў Конга Рычса. Вядомая рэч, Чомбэ і яго акружэнне таксама былі пра ўсё інфармаваны.

На аэрадроме Ндолы, не зважаючы на нядзелю, панавала ажыўленне. Дырэктара аэрапорта Уільямса тэрмінова выклікалі з адпачынку: ён павінен быў падрыхтаваць свой кабінет для сустрэчы Хамаршэльда з Чомбэ, а таксама арганізаваць прыём самалёта ноччу, паколькі Хамаршэльд раней не мог прыляцець. Ужо напярэдадні на ўзлётных палосах аэрадрома стаяла некалькі знішчальнікаў і бамбардзіроўшчыкаў англа-радэзійскіх паветраных сіл. Паводле чутак, якіх ніхто не абвяргаў, іх сканцэнтравалі паблізу катангскай граніцы на падтрымку пазіцый Роя Веленскага і лорда Ленсдаўна. Першы абяцаў усяляк дапамагаць Чомбэ, другі папярэдзіў Хамаршэльда, што Радэзія забяспечыць Чомбэ вядзенне парты-

АЭРАДРОМА

занскай вайны ў выпадку, калі наймітаў выганяць з Катангі. На працягу дня з'явіліся яшчэ тры амерыканскія самалёты. Не зважаючы на пратэст камандзіра радэзійскай эскадрыллі маёра Масела, яны засталіся на аэрадроме з запушчанымі маторамі і, магчыма, вялі радыёперадачы.

Пасля паўдня спецыяльным самалётам з Солсберы прыбыў вярхоўны камісар Вялікабрытаніі ў Федарацыі Радэзіі і Ньясаленда лорд Олпарт, які павінен быў выконваць абавязкі гаспадара і асабіста сачыць за ходам гэтай незвычайнай канферэнцыі. Пад вечар у суправаджэнні радэзійскіх бамбардзіроўшчыкаў з'явіўся цывільны самалёт. З яго выйшаў Чомбэ і два яго «міністры». У 21.00 на самалёце з распазнавальнымі знакамі ААН прыбыў лорд Ленсдаўн. Адзіны ў аэрапорце журналіст, карэспандэнт агенцтва Рэйтэр, стомлены і злосны, пераблытаў яго з Хамаршэльдам; потым яму давялося скасаваць сваю памылковую інфармацыю. Ленсдаўн стрымаў слова, якое даў Хамаршэльду, і не размаўляў з Чомбэ: ён замкнуўся ў кабінеце з лордам Олпартам і толькі на дзесяць мінут выйшаў для размовы з «міністрам» Кімбаю. Чомбэ ўспрыняў гэта як асабістую абразу.

У 22.35 радыст «Альберціны» паведаміў, што самалёт знаходзіцца над возерам Танганьіка. У Ндоле ўсе з палёгкай уздыхнулі. Потым прыйшло яшчэ тры паведамленні. У 23.35 чарговы кантралёр палётаў у Ндоле А. К. Марцін паведаміў, што самалёт прызямліцца праз 45 мінут. Але пілот не перадаў, колькі асоб знаходзіцца на борце, і не адказаў на запытанне, ці застанецца самалёт на аэрадроме да наступнай раніцы. Лорд Ленсдаўн пачаў рыхтавацца да вылету ў Солсберы, каб не перашкаджаць размовам. Чомбэ, вельмі раззлаваны, не стаў чакаць самалёта з Хамаршэльдам і паехаў на аўтамабілі ў рэзідэнцыю губернатара правінцыі Кітва, дзе думаў адпачыць. У аэрапорце застаўся толькі лорд Олпарт.

У 0.10 Марцін пачуў апошнія, як даведаўся пазней, словы з борта «Альберціны»: «Бачу вашы сігналы. Я над Ндолай. Спускаюся». Марцін скарэкціраваў з пілотам вышыню і даў дазвол на зніжэнне да 6 000 футаў. На гэтым сувязь абарвалася. Насуперак інструкцыям, Марцін не запісаў размовы на магнітафонную плёнку. У наступную раніцу ён заявіў, што магнітафон сапсаваўся. Тады гэта не здалося падазроным: бо павінен быў прайсці амаль год да забойства Джона Кенедзі ў Даласе, калі паліцыя «забыла» ўключыць магнітафон у час допыту Освальда...

Прыблізна за мінуту пасля перадачы апошняга паведамлення з борта «Альберціны» яе яшчэ бачылі. Адзін са сведкаў сцвярджаў, нібы шум матораў быў бесперабойны. Іншым здалося, нібы самалёт змяніў курс і рухаўся ў паўднёва-заходнім кірунку.

Пра тое, што «Альберціна» не прызямлілася, а сувязь з ёю перапынілася, далажылі лорду Олпарту. Ён здзівіўся, але не падзяляў непакою Марціна: ён лічыў,— Хамаршэльд змяніў свой намер, і дапускаў, падобна да маёра Масела, што гэта здарылася ў выніку размовы Хамаршэльда па радыё з камандзірам амерыканскіх «Дакот», якія стаялі ў аэрапорце.

«Альберціна» ўжо даўно палала на ўзвышшах паміж Ндолай і Муфулірай, калі ў 1.32 Марцін, нарэшце, паведаміў усім бліжэйшым аэрапортам пра тое, што лёс самалёта невядомы. Аднак трывогі ніхто не ўзнімаў; Марцін чакаў да трэцяй гадзіны ночы, а потым лёг спаць. Лорд Олпарт спаў у самалёце ўжо каля гадзіны. Дырэктар аэрапорта Уільямс паехаў у гарадскі атэль. А другой гадзіне ночы яго разбудзілі і далажылі, што ў ваколіцах Муфуліры відаць зарыва. Але ён лічыў, што няма падстаў непакоіцца, і перавярнуўся на другі бок. Толькі на досвітку, у 6.00 па радэзійскім часе, распачаліся пошукі «Альберціны».

ЗНАХОДКІ, ЗДАГАДКІ...

Расследаванні, праведзеныя паралельна радэзійскімі ўладамі і камісіямі ААН, дазволілі ўстанавіць некаторыя асноўныя факты.

«Альберціна» сапраўды ўзяла курс на паўночны захад, да Муфуліры, і адначасова зніжалася: пілот рыхтаваўся зрабіць першы круг перад пасадкай. Самалёт пры гэтым злёгку нахіліўся ўлева; шасі пачалі высоўвацца, але светлавых сігналаў аб прызямленні не было. І тады, мабыць, перад пілотам знянацку паўстала цёмная сцяна трапічнага лесу. Спачатку адно, потым другое крыло зачапіла вяршыні дрэў. Сілы інерцыі і матораў нястрымна гналі самалёт наперад, ламаліся крылы і ўсё, што засталося ад фюзеляжа. Шансаў на выратаванне не было.

Узвышша Ндола-Хіл падымаецца на 1290 метраў над узроўнем мора. У той час, калі з «Альберціны» было перададзена апошняе паведамленне, самалёт павінен быў знаходзіцца на вышыні 1800 метраў або нават больш. Чаму ж раптам ён апынуўся так нізка?

На гэта пытанне адказ не знойдзены. І не толькі на гэта. Расследаванне праходзіла пад знакам узаемнага недаверу. Ужо ў час пошукаў радэзійскія ўлады не дазволілі амерыканскім лётчыкам рабіць аэрафотаздымкі мясцовасці. На працягу двух першых дзён шведскага консула Б. Рэсле і прадстаўніка таварыства «Трансэйр» не дапускалі да трупаў і на месца катастрофы. Кіраўнік радэзійскага грамадзянскага паветранага флоту палкоўнік Барбер, які праводзіў папярэдняе расследаванне, лічыў катастрофу проста вынікам няшчаснага выпадку. З-за гэтага ў яго ўзнікалі няспынныя сутычкі са шведскімі спецыялістамі— тыя рашуча сцвярджалі супрацьлеглае. У прыватнасці, галоўны інспектар «Трансэйр» заўзята даводзіў, што самалёт абстралялі.

Радэзійскі ўрад быў вымушаны стварыць спецыяльную камісію на чале з суддзёй Клайдэнам. Урад Швецыі не прыняў у ёй удзелу, нягледзячы на запрашэнне, але выслаў групу экспертаў, якія павінны былі прадставіць справаздачу ў Стакгольм. Міністр замежных спраў Швецыі Ундэн выказаўся за стварэнне спецыяльнай камісіі ААН. Генеральная Асамблея выбрала ў яе прадстаўнікоў Швецыі, Аргенціны, Югаславіі, Няпалу і С'ера-Леоне.

Радэзійская камісія прызнала бяздоказным сцвярджэнне палкоўніка Барбера, нібы прычынай катастрофы была памылка пілота, бо ў самалёце быў не адзін, а тры пілоты, і неверагодна, каб усе трое памыліліся або адначасова страцілі прытомнасць ці здольнасць кіраваць самалётам. Камісія прызнала таксама, што катастрофу нельга вытлумачыць дэфектамі ў рабоце матораў або іншых механізмаў. Тады, можа, абстрэл, замах ці якая іншая прычына?

Абедзве камісіі паставіліся да адных і тых жа фактаў па-рознаму. Радэзійская камісія лічыла, што катастрофа здарылася з прычыны незразумелага няшчаснага выпадку, паколькі няма пераканаўчых доказаў пра напад на «Альберціну» з паветра або з зямлі, як няма і адзнак наяўнасці на ёй якіх-небудзь выбуховых рэчываў. Камісія ААН нікога не абвінавачвала, але і не апраўдвала. Давялося канстатаваць, што абстрэл самалёта не даказаны, слядоў выбуховых рэчываў не знойдзена, але ўсё роўна камісія падкрэсліла ў сваім вывадзе, што «Альберціна» на працягу чатырох гадзін стаяла ў Ндолі без аховы, і дыверсант мог дабрацца да шасі, сістэмы ацяплення і гідраўлічных прыстасаванняў. Адносна загадкавай размовы «Альберціны» з дзяжурным у Ндоле—радэзійская камісія бясспрэчна паверыла Марціну, а камісія ААН запісала: «Нельга цалкам выключаць магчымасць таго, што катастрофа здарылася з-за недакладных указанняў, перададзеных пілоту з зямлі ў самы крытычны момант палёту».

На гэтым камісія ААН спыніла афіцыйнае расследаванне. Аднак сумненні засталіся. З часам адпала версія пра тое, што «Альберціну» збілі знішчальнікі «Фуга-Мажыстэр»,

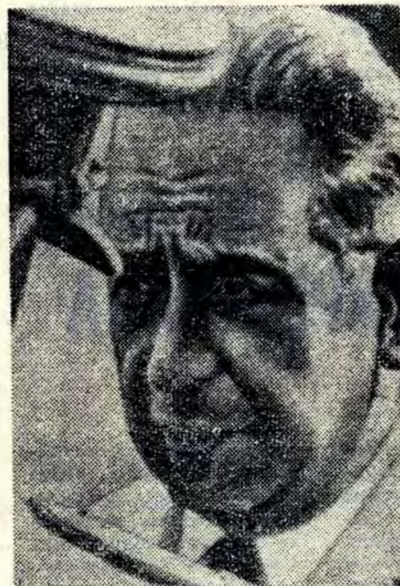

Апошні здымак Хамаршэльда.

якія былі ў Чомбэ: адзін з іх у той дзень не мог узляцець, другі не быў прыстасаваны да начных палётаў. Але ж «Альберціну» прымусілі знізіцца не знішчальнікі. Магчымасць яе абстрэлу з зямлі з самага пачатку здавалася нязначнай. Паходжанне дзірак у фюзеляжы і пярэдняй частцы самалёта часткова тлумачыцца выпаданнямі заклёпак і ўдарамі аб дрэвы. На зямлі і ў абгарэлым фюзеляжы знайшлі толькі тыя патроны, кулі і гільзы, якія маглі належаць зброі, што была на борце «Альберціны». Справа тычылася пра кулі, якія былі знойдзены ў целах шасці спадарожнікаў Хамаршэльда. Афіцыйныя эксперты вырашылі, што ў момант выбуху самалёта выбухнулі і патроны ў зараджанай зброі, якую мелі пры сабе тыя людзі, гэта і стала прычынай ран. Іншыя спецыялісты запэўнялі, што гэта магчыма толькі для адзінкавых раненняў, або наогул немагчыма, а тут адразу шэсць. Здавалася б, знаходзіць падтрымку версія Ліндстрэма, нібы падасланы Дзюшменам дыверсант дабраўся да самалёта і зрабіў напад на экіпаж. Але прысутнасць пабочнага чалавека на борце «Альберціны» трэба лічыць выдумкай у пагоні за сенсацыяй.

Застаецца яшчэ магчымасць выбуху. Зарыва ў ваколіцах Муфуліры, якое бачылі многа людзей, безумоўна, з'явілася ў выніку пажару самалёта. Але што было спачатку? Выбух выклікаў катастрофу ці наадварот?

Тое, што паспеў сказаць смяротна паранены ў час катастрофы сяржант Гарольд Жульен, не намнога высвятляла справу. Жульен адказваў за асабістую бяспеку Хамаршэльда. І ўсё ж невядома, ці знаходзіўся ён у крытычную хвіліну паблізу генеральнага сакратара: у самалёце той заняў месца асобна ад сваіх спадарожнікаў, нібыта хацеў застацца сам-насам са сваімі думкамі.

Як толькі Жульен на хвіліну апрытомнеў, урач адразу запытаў у яго, чаму самалёт не прызямліўся. «Містэр Хамаршэльд загадаў вяртацца»,—праз сілу адказаў паранены.

У бальніцы ён яшчэ раз ненадоўга апрытомнеў.

— Дзе я?—спытаў ён у англійскага паліцэйскага афіцэра, які сядзеў каля яго ложка.

— У Паўночнай Радэзіі,—адказаў яму афіцэр.

Далей запытанні і адказы Жульена былі застэнаграфаваны: «Мы ў апошні раз чулі вас над аэрадромам Ндола, гэта так?»—«Быў выбух...»—«Над узлётнай дарожкай?»—«Так...» —«Што было потым?»—«Самалёт развіў вялікую хуткасць, потым разляцеўся... многа невялікіх выбухаў наўкола. Я пацягнуў ручку запаснога выхаду і скочыў...»—«А іншыя?»—«Не маглі выбрацца. Містэр Хамаршэльд загадаў вяртацца...»

Апошнія словы Жульен вымавіў з вялікім намаганнем: невядома было— зразумеў ён запытанні ці трызніць. Потым зноў страціў прытомнасць, і больш яна да яго не вярталася.

Сведчанні Жульена не растлумачвалі прычын выбуху. Паводле высновы экспертаў, пажар і выбух здарыліся пасля ўдару самалёта аб дрэвы, але не ўсе былі ўпэўнены ў гэтым. Затое, здавалася, пацвярджалася дапушчэнне лорда Олпарта, што Хамаршэльд у апошнюю хвіліну змяніў сваё рашэнне. Ні радэзійская, ні аанаўская камісіі не лічылі за патрэбнае задумацца над тым, што думаў і рабіў Хамаршэльд у апошнія хвіліны палёту. Гэтым ужо заняліся журналісты. У сваіх далейшых публікацыях яны ўсе прызнавалі, што псіхічны стан і паводзіны генеральнага сакратара ААН засталіся важнымі невядомымі невысветленай катастрофы.

Пазней ужо, у верасні 1965 года, газета «Свенска дагбладэт» выступіла са сцвярджэннем, што бомбу ўнёс у самалёт сам Хамаршэльд; ён жа пусціў у ход яе механізм і знішчыў сябе разам з пятнаццацю іншымі асобамі.

Гэта сенсацыя праіснавала вельмі нядоўга—толькі два тыдні. Стэн Хамаршэльд, брат загінуўшага, ад імя сям'і падаў у суд на газету, абвінавачваючы яе ў здзеку з памяці генеральнага сакратара ААН. Так закончылася гэтая неверагодная з усіх поглядаў гісторыя.

У партфелі Хамаршэльда, які знайшлі ў непашкоджаным выглядзе радэзійскія чыноўнікі, апрача дакументаў ААН, былі толькі яго асабістыя рэчы і ўрыўкі з незакончанага перакладу кнігі Бубера пра містыку хасідызму. Там не знайшлі ніякіх нататак ці ўласнаручных запісаў, якія дазволілі б зрабіць вывады пра ход думак Хамаршэльда перад палётам у Ндолу. Апошні, хто размаўляў з ім у аэрапорце—Стур Ліннер—не быў упэўнены, ці Хамаршэльд давёў бы да канца сваё палітычнае рашэнне. Ён нічога не мог прачытаць на твары «непранікальнага Дага». З яго біў той сцюдзёны холад, які быў шырока вядомы супрацоўнікам апарата ААН.

ЗАМЕСТ ЭПІЛОГУ

Нашчадак старога арыстакратычнага роду, які даў Швецыі многа афіцэраў і палітыкаў-кансерватараў, Даг Хамаршэльд цікавіўся рознымі праблемамі эстэтыкі і меў схільнасць да містыкі. Гэтыя захапленні спалучаліся ў ім з прыхільнасцю да дыпламатыі, тонкасці якой ён выдрэнна вывучыў.

Генеральным сакратаром ААН Хамаршэльд стаў пасля карэйскай вайны, калі першачарговай задачай ААН было пераадоленне міжнароднай напружанасці, спадчыны халоднай вайны.

У дні разгару падзей у Конга Хамаршэльду з Нью-Йорка здавалася, што Бельгія і Англія не адважацца падтрымаць узброенае выступленне катангскіх войск і наймітаў Чомбэ супраць «блакітных шлёмаў», а ЗША ў выпадку патрэбы надтрымаюць дзеянні ААН—хоць бы дыпламатычна. Англійскі ультыматум перакрэсліў гэтыя спадзяванні.

У Леапольдвілі Хамаршэльд пераканаўся, што справа прайграна. Таму ён і не слухаў прапаноў сваіх дарадцаў не ісці на перамір'е, а вымагаць далейшых падмацаванняў для войск ААН. Ён прымірыўся з горкай перспектывай, што яго подпіс будзе стаяць побач з подпісам Чомбэ на дакуменце, які стане сімвалам капітуляцыі, «палітычнага самагубства». Але лёс быў ласкавы да Дага Хамаршэльда. Ён дазволіў яму загінуць, не страціўшы рэштак асабістай годнасці.

Гісторыкі, магчыма, не будуць разважаць над пытаннем, якое так хвалюе сучаснікаў: ці быў гэта злачынны замах ці няшчасны выпадак? Яны, відаць, проста напішуць, што Даг Хамаршэльд загінуў у авіяцыйнай катастрофе. Але да гэтага давядзецца дадаць, што акалічнасці катастрофы не былі высветлены, і сёй-той не хацеў бы гэтага высвятлення.

ВЯСЁЛАЯ ТРАСЯНКА

ЖАРТЫ, ГУМАРЭСКІ, ПАРОДЫІ, ЭПІГРАМЫ, ШАРЖЫ

Іван СТАДОЛЬНІК

ХАРАКТАРЫСТЫКА

РАНІЦОЮ, мінуўшы рабочае месца, Качан паплёўся ў кабінет дырэктара. Заўсёды пасля прэгулу ён, дзякуючы настырнасці майстра, вымушаны быў рабіць такое турнэ. Ідучы цяпер, ён соўгаў нагамі па калідоры, нібы хто іх падцягваў невідочнымі вяроўкамі. У грудзях Качана пякло так, быццам ён толькі што выжлукціў пляшку першака. Прагуляць два дні, калі план на валаску, — гэта не жартачкі.

«Абяцанкі ўжо не памогуць,—думаў Качан.— Зраблю сіратлівы твар і буду маўчаць. Хай ён хоць есць з вантробамі, хай хоць тэлефонным апаратам агрэе па галаве —стрываю. Маўчанне часам дзейнічае мацней за абяцанкі і самыя слёзныя клятвы. Яно неаднойчы мяне выручала».

А тым часам дырэктар рамонтнай канторы і не збіраўся «есці» Качана. Дырэктар разам са старшынёй мясцкома Іванам Сымонавічам Ціханам пісалі характарыстыку Качану.

— Пішы, Іван Сымонавіч, — дыктаваў дырэктар. — За час работы ў рамонтнай канторы тав. Качан зарэкамендаваў сябе выдатным працаўніком, дысцыплінаваным і стаҏанным. Актыўны рацыяналізатар...

— Чакайце, Антон Пятровіч, а што такое рацыянальнае прапанаваў Качан?

— Не прапанаваў, дык прапануе. Вы ж ведаеце, што Качан як вып'е, усё пульверызатар крытыкуе. Кажа, што ён толькі і цэліць, каб твар заляпіць фарбай, а не сцяну. А раз чалавек крытычна адносіцца да інструмента, дык і прыдумаць можа што-небудзь.

Больш старшыня мясцкома не перабіваў дырэктара, а старанна занатоўваў на паперы яго словы: і тое, што Качан—першы актывіст, і што ён больш за ўсіх чытае, і тое, што Качан—увогуле перадавы работнік.

Як бы ўчуўшы, што дырэктар са старшынёй мясцкома скончылі сваю творчасць, Качан паціху ўсунуўся ў кабінет. Дырэктар шырока ўсміхнуўся і, першым падаючы руку Качану, сказаў старшыні мясцкома:

—Вось і прапажа знайшлася. Я ж казаў, што Качан —лёгкі на ўспамін. — І, павярнуўшыся да госця, усаджваючы яго ў крэсла, працягваў: —Мы тут, таварыш Качан, з Іванам Сымонавічам вось што вырашылі: зрабіць прыемнае і табе, і нам. Ты сам ведаеш, што твае прыгоды нам надакучылі. Дык вось. Падай заяву. Па ўласным жаданні. А мы табе такую характарыстыку дадзім, што цябе не толькі ў нейкую там майстэрню, а ў міністэрства прымуць.

Качан маўчаў.

— Ну, дык згода?

— А што добрага вы можаце пра мяне напісаць?

— Хе, добрага шмат чаго можна прыдумаць. Значыць, згода?

— Хай сабе, — здаўся Качан.

— Ну дык—чытай, Сымонавіч! — урачыста загадаў дырэктар.

Качан слухаў і не верыў сваім вушам. Прыгожыя словы характарыстыкі салодка адгукаліся ў душы. Быццам Іван Сымонавіч чытаў не звычайную паперку, а падносіў Качану чарку за чаркай.

Заяву на звальненне па ўласным жаданні Качан падпісаў адным махам. Але за дзвярыма дырэктарскага кабінета ачомаўся. Ён перабіраў у памяці ўсе прадпрыемствы і ўстановы свайго гарадка і не знаходзіў такога месца, дзе б ён некалі не працаваў. І ўсё-такі вырашыў схадзіць у сельпо: чуў, што там патрабуецца экспедытар.

Начальнік аддзела кадраў сельпо, не глянуўшы нават на характарыстыку, замахаў рукамі:

— Што вы, Качан, позна ўжо! Узялі чалавека!

Як жаласліва ні глядзеў на яго Качан, як ні падсоўваў яму пачытаць характарыстыку, начальнік толькі адмахваўся.

Больш ісці не было куды. Падпёршы спіной плот, апусціўшы галаву, Качан стаяў і думаў.

— Здароў, Качан, што нос павесіў? — раптам прагрымеў над яго вухам чыйсьці бас.

Качан падняў галаву і пазнаў свайго сябрука — Гарбуза, з якім некалі разам у экспедытарах хадзілі.

— Ат, звольніўся, работу шукаю.

— Знайшоў?

— Дзе ты тут знойдзеш! Ведаюць, як аблупленага!

— Ты па ўласным?

— А то як жа!

— І характарыстыка ёсць?

— Яшчэ якая!

— Тады не бядуй! Ідзі, брат, назад, у сваю кантору.

— Што? Вярнуцца?

— Але, вярніся. Скажы, што перадумаў.

— Не возьмуць! Я там такіх дроў наламаў...

— А не возьмуць, дык ты ў суд! З характарыстыкай... Клянуся бутэлькай — прымуць!

Гарбуз не памыліўся. Суд прымусіў дырэктара рамканторы прыняць на работу Качана як аднаго з лепшых работнікаў, кіруючыся характарыстыкай, падпісанай самім дырэктарам.

МІМАХОДЗЬ

Уладзімір КУЧАРАЎ

Толькі нарад можна атрымаць без чаргі.

□

Думаў ён на хаду, а хадзіў вельмі мала.

□

Віншуючы сябра з наваселлем, не забудзь пажадаць яму добрых суседзяў. Асабліва над галавой.

□

Падхалім пакутваў ад таго, што пасяліўся вышэй за свайго начальніка.

□

Не сапсаваўшы справы, майстрам не будзеш, — кажа прымаўка. Ён сапсаваў шмат, але майстрам чамусьці так і не стаў.

Віктар ШАЎЧЭНКА

Любіў праўду. Калі яго абвінавацілі ў крадзяжы трох коп калгаснай саломы, ён з абурэннем даказваў, што ўкраў не тры, а чатыры.

□

Верыў у забабоны. Асабліва палохаўся лічбы 13. Але паспрабуйце не даць яму трынаццатай зарплаты...

□

Кіно не любіла. Там адразу тушылі святло і нельга было разгледзець, хто як апрануты.

Уладзімір РУДЗІНСКІ

Паказаць свае козыры — не абавязкова паказаць карты.

□

Ён заўсёды хадзіў пешшу — не хацеў, каб яму ўстаўлялі палкі ў колы.

□

Лунаць у паднябессі могуць не толькі лётчыкі.

□

Здараецца, што і безгаловыя губляюць галаву.

□

Зоркі і тыя падаюць...

Браты БАРОЎКІ

ЖАРТАЎЛІВЫЯ ДЫЯЛОГІ

— Як там твая дача?

— Нічога сабе. Салаўі спяваюць.

— Але ж салаўінымі песнямі сыты не будзеш.

— А я за іх грошы бяру.

□

— Дзе твой дзённік, Вовачка?

— Яго ў мяне букініст купіў.

□

— Добры дзень вам, цётка Ганна!

— Ты не п'яны?

— Не, не п'яны.

— Адыдзіся ж ад паркану.

— Не пускае, цётка Ганна!

Віктар АРДАЎ

Ва «Узорах красамоўства» Віктара Ардава для штатных і нештатных прамоўцаў дадзены і прыклады двух прамоў на тэатральныя тэмы. Адну гаворыць дырэктар тэатра, а другую — загадчык тэатральнага буфета на абмеркаванні спектакля. Яны вартыя таго, каб яшчэ раз выслухаць, а то і прыслухацца.

ПРАМОВА ТЭАТРАЛЬНАГА ДЫРЭКТАРА

— Паважаныя таварышы гледачы! Ад імя кіраўніцтва Васемнаццатага дзяржаўнага перасоўнага стацыянарнага раённага тэатра, як дырэктар гэтага тэатра, павінен перад тым, як паказаць вам наш бліскучы спектакль, сказаць некалькі слоў, якія памогуць і вам лічыць гэты спектакль напраўду бліскучым.

Наш тэатр, стоячы адною нагою на пазіцыях высокага зместу, другою нагою вітае высокую форму. Наогул, таварышы, у мяне няма слоў, каб расказаць вам, які цудоўны гэта тэатр, якім я кірую... Хаця не, для гэтага ў мяне ёсць словы, а вось для чаго ў мяне няма слоў — дык гэта для таго, каб пагаварыць аб недахопах нашага тэатра. І няхай вас гэта не здзіўляе. Цяпер жа завядзёнка такая, што кожны хваліць сябе і сваю работу, бо ведае, што іншыя толькі ганьбуюць і бэсцяць. Калі сам сябе не пахваліш, то больш хваліць і няма каму.

Наш тэатр заўсёды імкнуўся даць гледачам бадзёрую зарадку. І нам гэта амаль заўсёды ўдаецца. Так, напрыклад, на папярэдняй пастаноўцы зарадка ў нас была такая моцная, што гледачы зарадзіліся ўжо да канца другога акта. З крыкамі «даволі» яны кінуліся ў гардэроб, да касы, на вуліцу, і там ужо адбылася масавая разрадка ад нашай зарадкі.

Сёння вы таксама атрымаеце зарадку з дапамогай адной п'есы. Толькі шкадую, што я, як дырэктар, заняты тэрміновай работаю па кіраўніцтве нашым тэатрам, не меў часу давядацца і запомніць, як называецца гэта п'еса і хто аўтар.

Але што я, са свайго боку, магу сказаць пра гэтую п'есу? Я магу сказаць толькі добрае, таму што, калі мы прымалі і рэпеціравалі гэту п'есу, я пра яе гаварыў столькі кепскага, што больш ужо мне няма чаго такога гаварыць пра яе. Але вы самі, таварышы, мабыць, ведаеце, што зараз у тэатры галоўнае не п'еса, а галоўнае — фармалізм і натуралізм. І мы зараз гэтым толькі і займаемся — фармалізмам і натуралізмам... Гэта значыць, каб іх не было.

Ну-с... У гэтай п'есе выводзіцца адзін фараон... ці цар... Карацей — шах. Трэба прама сказаць, што гэты шах — не наш чалавек. Потым ёсць яшчэ там адзін жрэц, служка культу — таксама не наш чалавек, хоць у выніку работы з аўтарам мы яго наблізілі да сучаснасці. Астатнія дзейныя асобы — яны таксама не нашы людзі, але мы іх завастрылі.

Вось прыкладна ўсё, што я хацеў сказаць. Але, на жаль, важна не тое, што я гавару, а тое, што скажа масавы глядач. Нядаўна яшчэ было так цудоўна ўстроена, што білеты на спектакль куплялі адны, а глядзець прыходзілі іншыя. Цяпер стварылася проста ненармальнае становішча: білеты купляюць і глядзяць тыя ж самыя людзі. Зразумела, страты ад гэтага надзвычай вялікія. Не, не ў нас — што вы! Да нас народ валам валіць. Нават двума валамі. Адзін вал на спектакль, а другі тут жа назад... І чамусьці гэтае ненармальнае становішча называецца «праверка рублём». А пазаўчора ў нас збор быў семдзесят пяць капеек. Дык, выходзіць, нават не рублём, а сямюдзесяццю пяццю капейкамі праверка... Наогул, ведаеце, так цяжка, так цяжка цяпер быць тэатральным дырэктарам!.. Міністэрства культуры патрабуе, прафсаюз работнікаў культуры шчыпае, міліцыя штрафуе, пажарная ахова і тая ўмешваецца!..

Вось прыкладна ўсё, што я хацеў сказаць, і я спадзяюся, што вы поўнасцю ацэніце тое высокае майстэрства, тую ідэйную завостранасць, якую мы ўклалі ў гэты спектакль, як кажуць, з апошніх сіл. Прывет!

ПРАМОВА ЗАГАДЧЫКА ТЭАТРАЛЬНАГА БУФЕТА

— Дазвольце мне ад імя нашай гандлёвай кропкі, так сказаць, павіншаваць. Мы вельмі рады, што пры нашым буфеце такі арганізаваўся сімпатычны тэатр. І асартымент у вас, ну, праграма, ці як там кажуць, «нумары», зусім, так сказаць, у адпаведнасці з прэйскурантам.

Ну, а цяпер я хачу задаць пытанне: як яно далей будзе з кладоўкай?.. Так, так, звычайная, ведаеце, кладоўка, дзе прадукты... Не, прашу прабачэння, я вас не перабіваў, не?.. Ну дык вось... Прадукт у нас для буфета завозіцца штодзень. І як, напрыклад, антракт, то гледачы зараз жа і кідаюцца. Куды? Зразумела, да нашай стойкі. Гэтак і сёння было... Я сам наглядаў: вунь тая грамадзянка з чацвёртага раду з'ела два пірожныя. Пры ёй таварыш, што сядзіць ад яе збоку, дазволіў сабе бутэльку піва плюс бутэрброд з капчонаю кілбасою. Так?.. А ведаеце, чым гэта пагражае пры нашай кладоўцы?! Не, гэта я адзін ведаю!.. Больш таго, вунь з краю сядзіць таварыш, які нават з'еў порцыю сяўругі. А як я магу паручыцца за гэтую сяўругу?! Цяпер, хіба, толькі ўскрыўшы чалавека, можна даведацца, ці была свежая тая сяўруга!.. Прабачце, я вас не перабіваў? Так? Ну і... Пра розныя пастановачкі, «нумары» гэтыя ўсе вы ўмееце парассусольваць, а пад носам у сябе нічога не бачыце!.. А санінспекцыя і зноў жа гандлёвы аддзел, яны, ведаеце, з каго патрабуюць? Выключна з мяне! Я ўжо два разы штраф плаціў, і дурняў больш няма! Калі прадукты і далей будуць тухнуць такімі тэмпамі, то, ведаеце, куды за гэта можна трапіць?! Во-во... Няхай тады вашы артысты адказваюць за ўсушку, за ўцечку і ўтух! А я для вас дурня корчыць больш не збіраюся. Вось так! Ясна?

Пераклад з рускай
П. МІСЬКО.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 АТ 08798

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі—33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара—33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры—33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі—33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры—33-21-53, выдавецтва —32-22-19, бухгалтэрыі—32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.